

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE
DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMALARININ ROLÜ**

Hümeyra DOĞAN

Diyarbakır 2013

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

**KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DENETİMLİ
SERBESTLİK UYGULAMALARININ ROLÜ**

Hümeyra DOĞAN

Danışman
Doç. Dr. Vahap COŞKUN

Diyarbakır 2013

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Rolü” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin bir yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.12.2013

Hümeyra DOĞAN

KABUL VE ONAY

Hümeyra DOĞAN tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Rolü adındaki çalışma, 23.12.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. A. Vahap COŞKUN (Başkan)

Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM

Yrd. Doç. Dr. Neşe BARAN ÇELİK

Yrd. Doç. Dr. Filiz YAVUZ AKİPEKYÜZ

Enstitü Müdürü

..../..../20..

ÖNSÖZ

“Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Rolü” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışmasında, kadınlara yönelik şiddetin tarihsel ve sosyolojik nedenleri irdelenerek, bu suçların cezalandırılmasında, suçun özgünlüğüne uygun bir ceza infaz sisteminin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmek istenmiştir. Kadınlara yönelik şiddet ve denetimli serbestlik sistemi, tek başına birçok farklı çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmada, kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı iktidarın hakimiyet unsurları içerisinde; denetim ve gözetim sistemlerinin tarihsel dönüşümü ise onun kendini var etme amacı bakımından bütünlüklü bir yaklaşımla incelenmiştir.

Kadını ikinci cins olarak gören erkek egemen bir devlet yapısında, tek tek kişiler nezdinde olmasa da hukuk düzeni ve onun uygulayıcıları kurumsal olarak değerlendirildiğinde bu yapının mimarları, mühendisleri, inşacıları ve koruyucuları olarak kadınların cinsiyet ayrımcılığı dolayısıyla yaşadığı sorunların yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Hareket noktasını bu temelden belirlemeyen hiçbir tartışma, kadına yönelik şiddet ve gerçekten adaletli bir ceza infaz sistemi ile ilgili çözücü, aydınlatıcı bir yol açma kudretine sahip değildir. Bu çalışmada, böylesi bir yaklaşımdan hareket edilerek kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için yürütülen değerli mücadelelere ve yapılan çalışmalara bulunduğumuz yerden ve gücümüzün yettiği kadar, ufak da olsa bir katkı sunulmak istenmiştir.

Bu çalışmadaki emeği ve katkılarından dolayı çok değerli hocam Prof. Dr. Ali Şafak Balı’ya, danışmanım Doç. Dr. A. Vahap Coşkun’a, jürimde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem’e, Yrd. Doç. Dr. Neşe Baran Çelik’e, Yrd. Doç. Dr. Filiz Yavuz İpekyüz’e; çevirideki yardımları için değerli arkadaşım Helin Koçak’a; varlığı ve desteği için sevgili Erkan Yılmaz’a, bugüne kadar hep yanımda olan aileme ve varlığıyla yaşama yeni bir bakış kazandıran yeğenim Asya’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gögün yarısı olan kadınların şiddetin hiçbir biçimine maruz kalmadığı günlere olan derin umut ve özlemle....

Hümevra DOĞAN

ÖZET

“Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Rolü” başlıklı yüksek lisans tez çalışması, Kamu Hukuku Yüksek Lisans programında, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Ana Bilim Dalı kapsamında hazırlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde şiddet olgusu, nedenleri ve teorileri ele alınmış; kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin tanımı, unsurları, sosyolojik nedenleri, biçimleri ile bu soruna karşı geliştirilen mücadelenin tarihsel gelişimine değinilmiştir. Dünyada ve ülkemizde kadına yönelik şiddetle ilgili bazı istatistik veriler ve araştırmalar değerlendirilerek yaş, sosyal-ekonomik durum, eğitim, bölge gibi farklı unsurların kadınlara yönelik şiddet üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

İkinci bölümde, suç ve ceza olgularının sosyolojik ve hukuksal açıdan yapılan farklı tanımlarına yer verilmiş, suç ve ceza teorileri ile ceza adaleti felsefeleri anlatılmıştır. Denetim ve gözetim sistemlerinin modernite öncesi ve sonrasındaki biçimleri ele alınmış, Foucault'nun biyoiktidar kavramı üzerinden modernizm sonrasındaki denetim ve gözetim sisteminin amaç ve işlevleri açıklanmıştır.

Cezalandırma anlayışında yaşanan dönüşümün ele alındığı ikinci bölümden sonra, üçüncü bölümde alternatif cezalandırma arayışlarının bir ürünü olarak denetimli serbestlik sistemi ele alınmıştır. Kadına yönelik şiddet suçlarında mevcut cezalandırma sistemi yasal düzenlemeler ve uygulamadaki durum bakımından değerlendirilmiştir.

Çalışma, son olarak cezalandırma anlayışında yaşanan dönüşümün kadına yönelik şiddet suçları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi ve buna ilişkin kanaatimizin belirtilmesiyle tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Kadına Yönelik Şiddet, Biyoiktidar, Ceza Adaleti, Denetim, Gözetim, Denetimli Serbestlik

ABSTRACT

This master's degree thesis work with the title of 'The Role the Probation Practices in the Prevention of Violence Against Women' was prepared within master's degree program in public law, Philosophy of Law and The Main Branch Of Sociology.

In the first part of the study the phenomenon of violence, its causes and theories are discussed, the definition of violence against women and domestic violence, elements of the sociological reasons, The historical development of the struggle against this problem developed was discussed. In the world and in our country some of the statistical data and researchs on violence against women evaluated, age, social-economic status, education, violence against women, different elements on the effects of violence against women like the territory was explained.

In the second part, sociological and legal aspects of crime and the criminal cases are defined in different, the criminal justice theories and philosophies of crime and punishment was explained. Pre-and post-modern forms of supervision and surveillance systems are considered, Through Foucault's concept of bio-power the concept of post-modernism, objectives and functions of control and supervision system was described.

The second section dealt with the transformation of the concept of punishment, as a product of the third section, the search for alternative sentencing probation system were discussed. Crimes of violence against women were evaluated in terms of the status and implementation of the existing legal regulations punishment system.

The study finally finished punish the understanding of the impact on the transformation of violent crimes against women, and the corresponding specification of judgment has been completed.

Key Words:

Violence Against Women, Biopower, Criminal Justice, Control, Surveillance, Probation

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
BİRİNCİ BÖLÜM	1
I. ŞİDDET OLGUSU VE ŞİDDETİN NEDENLERİ	1
A. Tanım.....	1
B. Şiddetin Nedenleri	4
C. Aile İçi Şiddet	6
II. KADINA YÖNELİK ŞİDDET	17
A. Tanım.....	17
B. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri.....	18
C. Kadınlara Yönelik Şiddet Türleri	21
D. Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi	26
E. Dünyada ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Verileri	37
F. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Kadına Yönelik Şiddet Raporu	46
İKİNCİ BÖLÜM	52
I. DENETİM ve GÖZETİM SİSTEMLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ	52

A. Biyo-İktidar ve Denetim Toplumu	53
B. Suç ve Ceza	57
II. CEZA ADALETİ MODELLERİ VE FELSEFELERİ.....	62
III. CEZALANDIRMA ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	72
I. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ	72
A. Tanım.....	72
B. Amaç.....	74
C. Özellikler	75
D. Sosyal Hedefler	79
II. HUKUKSAL DAYANAKLAR	80
A. Uluslararası Belgeler Bakımından	80
1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararları	80
B. Ulusal Düzenlemeler Bakımından	84
III. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİNİN KURULUŞ VE TEŞKİLAT YAPISI	92
A. Merkez Teşkilatı	93
B. Taşra Teşkilatı	95
C. Mukayeseli Hukukta Denetimli Serbestlik Sistemi.....	97
IV. KADINA YÖNELİK ŞİDDET SUÇLARINDA İNFAZ SİSTEMİ.....	102
A. Sorular.....	111
B. Yanıtlar	111
C. Genel Değerlendirme	115
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	122

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: 2005-2011 yıllarında yaşanan kadın cinayetleri	40
Tablo 2: 2005-2011 yıllarında kadına yönelik taciz ve tecavüz	41
Tablo 3 : 2011'in ilk sekiz ayında öldürülen, yaralanan, tecavüz edilen kadın oranları	42
Tablo 4: 2003-2011 yıllarında, Türkiye'deki tutuklu ve hükümlü sayılar.....	91
Tablo 5: 2008 yılı itibariyle Türkiye'deki cezai yaptırımların dağılımı.....	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADR	: Alternatif Denetim Sistemi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKBK	: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
Bkz	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CDEG	: Kadın Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
DSHK	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu
DSHY	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İHD	: İnsan Hakları Derneği
KSSGM	: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
s	: sayfa
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ŞİDDET OLGUSU VE ŞİDDETİN NEDENLERİ

A. Tanım

Halk arasında yaygın olarak kaba kuvvete dayalı, fiziksel güç içeren davranışlar olarak bilinen şiddet kavramı günlük yaşamda çoğunlukla bu anlamda kullanılmaktadır. Hâlbuki şiddet fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik, sözel gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilen çeşitli söz, davranış ve eylemleri içermektedir. Dünyada ve ülkemizde şiddetle mücadelenin yükselmesiyle birlikte her ne kadar kavramın tanımı, içeriği, türleri gibi hususlarda toplumsal bilinç gelişmekte olsa da, bu yerleşmiş algının bütünüyle değiştiğini söyleyebilmek mümkün değildir.

Şiddet kavramı etimolojik köken bakımından Arapça güç ve kuvveti vurgulayan “şedde” fiilinden türeyerek dilimize geçmiştir. “Kamus-i Türk’e bakıldığında, şiddet; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma olarak geçmektedir. “Şedid” ise, sert, katı ve şiddetli anlamına gelmektedir. “Şeddat” da sertlik ve kızgınlığı ile tanınan eski Yemen hükümdarının adıdır.”¹ Türkçedeki kullanımıyla sertlik, katılık, aşırılık gibi anlamlara karşılık gelen şiddet kavramı saldırganlık, güç kullanma gibi kavramları da içermektedir.

Şiddet olgusunun ortaya çıkışının insanlık tarihi kadar eski olmasından dolayı, kavramı tanımlamak da güçleşmekte, şiddetin genelleşmiş tek bir tanımının olmadığı görülmektedir. İlkel toplumlarda şiddetin insanın doğayla mücadelesinde genel bir araç olması doğanın kanunu olarak kabul edilmekteydi. “Beslenme ve kendini koruma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında beden gücünü doğaya karşı bir silah olarak kullanma

¹ ÜZEYİR, Tekin, *Şiddet, Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı*, Orient Yayınları, Ankara 2011, s. 1

düşüncesi, zamanla diğerine egemen olma niteliğine bürünerek insanlık tarihinin başlangıcına da vurgu yaparken, şiddetin bu dönemde çıplak, her türlü araçtan yoksun ve doğal halde saldırganlık niteliğinde olduğu gözlenir.”² İnsanlığın tarihsel ilerleyişi ile birlikte şiddet olgusu sınırlandırılmış, bireylerin birbirlerine karşı kullanabileceği şiddet ise birçok ülkede, meşru müdafaa gibi belirli durumlar için tanınmıştır. Böylece şiddetin toplumsal gelişime paralel bir değişim seyri izlediğini söylemek mümkündür. Şiddet kavramı evrensel niteliktedir. Ancak onu ortaya çıkaran nedenler, meydana geliş biçimleri, hangi sıklıkta ve nicelikte gerçekleştiği gibi unsurlar bakımından yaşandığı zaman ve topluma göre anlamı farklılaşmakta, meydana geldiği toplumsal yapıya göre farklı nedenler ve biçimlerde tezahür etmektedir. “Şiddet, insanın parçası olduğu evrenin özündedir ve evrenin var olma mücadelesinin ürünüdür. İnsandaki şiddet duygusu da buna benzetilebilir. Var olabilme adına çıkan duygu, insanın gelişmişlik düzeyine paralel farklı niteliklere bürünebiliriz de. Kızdığımızda, öfkelenip sinirlendiğimizde, kimi zaman haksızlığa uğradığımızı düşündüğümüzde, bir düşünce ya da ideolojinin yanında ya da karşısında tutum geliştirdiğimizde, kimi zaman mevcut düzeni savunur ya da onu hedef alır tutumlarımızda yansıttığımız bu duygu, farklı şekillerde ortaya çıktığı gibi, sonuçları da farklı olabilir.”³

Yapılan farklı tanımlamalar çerçevesinde şiddeti genel olarak, sahip olunan güç veya kudretin, zarar verme, acı çektirme, yaralanma ve kayıpla sonlanan veya sonlanma olasılığı yüksek bir biçimde bir başka insana, kendine, bir gruba veya bir topluma karşı tehdit yoluyla ya da bizzat fiziksel, sözel ve duygusal içerikte uygulanması şeklinde tanımlamak mümkündür.⁴

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan

² Sezer, AYAN, **Aile ve Şiddet Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet**, Ütopya Yayınları, Ankara 2010, s.10-11

³AYAN, s.35

⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. Nüket, SUBAŞI; Ayşe AKIN, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”,http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf, 07.03.2013, s. 1

kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlamaktadır (1).”⁵

Şiddetle ilgili tanımlamalardan Yves Michaud’un yapmış olduğu tanım, kapsam ve yeterliliği bakımından önemlidir. Yves Michaud, “Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik-kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde uygulanırsa, orada şiddet vardır.”⁶

Şiddet olgusu içerdiği öfke, saldırganlık, nefret, kin, kıskançlık gibi duygu durumlarının eyleme dönüşmesiyle de açıklanmaktadır. Kavramın kapsayıcılığının, içerdiği bu duygu durumlarının genişliğinden de kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bunlardan saldırganlık olgusu şiddetin içerdiği en önemli kavramlardan biri olarak kabul edilmektedir. Saldırganlık yaygın kanıya göre bütün canlılarda var olan bir çeşit duygu durumunu, dürtüyü ifade eden bir kavram olduğundan daha çok psikolojik boyutuyla ele alınmaktadır. “Agression sözcüğü İngilizce’de saldırganlık, herhangi bir neden olmaksızın bir kavgaya bir dövüşe başlama anlamına gelmektedir.”⁷ Saldırganlık herhangi bir canlıyı incitebilecek, ona zarar verebilecek yüz mimiğinden, şiddet eylemlerine kadar her türlü davranışı kapsayan davranışlar olarak kabul edilmektedir. Şiddetle ilgili bir diğer önemli kavram da öfkedir. Öfkenin “[e]ngellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, kısıtlama vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik şu ya da bu biçimde saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun olumsuz bir duygu” Budak (2000) olarak tanımlandığı görülmektedir.”⁸

⁵ Nuran, GÜLER; Hatice, TEL; Fatma, Tuncay, ÖZKAN, “Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı”, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1081.pdf>, 07.03.2013, s. 51

⁶ ÖZTÜRK, s. 30

⁷ ÖZTÜRK, s. 30

⁸ Suna, KAYMAK, ÖZMEN, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 2004, Cilt 37, Sayı 2, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/144/1019.pdf>, 07.03.2013, s. 27

B. Şiddetin Nedenleri

Fiziksel, duygusal, psikolojik gibi farklı şekillerde ortaya çıkan şiddet içerikli davranışın meydana gelmesinde sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik birçok neden rol oynamaktadır. “İşsizlik ve yoksulluk, şiddetin oluşmasına etki eden ekonomik faktörleri oluşturmaktadır. Ailede ve yakın çevrede şiddetin uygulanması, kabullenilmesi ve disiplin yöntemi olarak değerlendirilmesi, şiddeti oluşturan sosyal ve kültürel faktörleri meydana getirmektedir.”⁹ Şiddeti oluşturan nedenlerin ele alınmasında psikolojik, kişisel ya da toplumsal etkenlerin birini veya birkaçını ön plana çıkaran çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ancak şiddet içerikli davranışların farklı kültürlerde, yaşlarda, sosyo-ekonomik statülerde kişiler tarafından yapıldığı gerçekliğinden hareket edildiğinde, şiddetin salt bireysel özelliklerle açıklanamayacak tarihsel ve toplumsal bir olgu olduğunu söylemenin mümkün olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle şiddetin nedenleri ele alınırken tüm boyutlarıyla birlikte incelenmesi gerekmektedir.

WHO, 2003 yılında hazırlamış olduğu “Dünya Şiddet ve Sağlık Raporu’nda “Şiddet, kişisel ilişki ve toplum boyutunda karşılıklı etkileşim faktörlerinden sonuçlanmaktadır. Hiçbir faktör, niye bazı insanların şiddet içeren davranışlarda bulunduğunu veya niye bazı toplumların diğerlerinden daha çok şiddet yaşadığını açıklayamaz”¹⁰ demek suretiyle şiddetin bu çok yönlü niteliğine dikkat çekmiştir.

Şiddetin pek çok etkenin bir araya gelmesi sonucu oluştuğu görüşünü savunan Tekin, bu nedenlerin mutlaka her bireyde şiddet davranışını tetiklediğinin söylenemeyeceğini vurgulayarak bazı etkenlerle şiddet davranışının oluşması arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtir. Tekin, şiddeti oluşturan nedenleri üç başlık altında ele alır. Bu nedenleri şu şekilde kategorize etmiştir;

1. Ailevi Nedenler;

Bireyin sosyalleşme sürecinin ilk olarak aile ortamında başlamasından hareketle aile içi şiddete maruz kalma, ya da tanık olma; aile içi iletişim ve etkileşim kopukluğu; aşırı baskıcı ya da aşırı rahat aile tutumları; sevgi, ilgi eksikliği, ihmal, uygunsuz sınır

⁹ Mosses, 2001: 391-392, aktaran TEKİN, s. 3

¹⁰ AYAN, s. 44

koyma; sıklıkla engellenme ve cezalandırılma; olumsuz rol modelleri; yanlış ya da yetersiz gözetim ve yönlendirme gibi çeşitli ailevi faktörler şiddet olgusunu etkilemektedir.

2. Bireysel Nedenler;

Bireyin bazı kişisel ya da biyolojik özelliklerinden kaynaklanan nedenlerdir. Bunlar eğitim hayatında başarısızlık, sosyal beceri eksikliği, çatışma ve çözüm bulma becerilerinde eksiklik, aşırı alınganlık, özgüven eksiliği, bireysel farklılıklara karşı toleranssızlık, genetik yatkınlık, psiko-patolojik sorunlar, çabuk hayal kırıklığına uğramak, madde ve alkol kullanımı, dürtüsel hareket etmek, sosyal uyumsuzluk, engellenmişlik duygusu gibi çeşitli nedenlerdir.

3. Toplumsal ve Çevresel Nedenler;

Toplumsal bir varlık olan insan, içinde yer aldığı sosyal çevre ve toplumsal koşullar içinde şiddeti öğrenebilir. Sosyal ve toplumsal düzensizlikler, olumsuz aile ortamı, şiddetin özellikle erkekler için toplum tarafından mazur görülmesi, medyanın olumsuz etkisi, şiddet içeren programlar, filmler, bilgisayar oyunları, ekonomik sıkıntılar, eğitim sisteminde var olan sorunlar, olumsuz okul ortamı ve arkadaş grupları, uyuşturuculara ve ateşli silahlara ulaşım kolaylığı, vb. şiddeti oluşturan toplumsal ve çevresel nedenler olarak belirtilebilir.¹¹

Şiddetin nedenlerini açıklayan yaklaşımlardan psikolojik teorilerde şiddetin daha çok birey odaklı değerlendirildiği, buna karşın toplumsal teorilerde ise şiddetin kökeninin toplumsal kaynaklı olduğu, yani şiddetin öğrenilen bir davranış olarak ele alındığı görülmektedir. Bu şekilde yapılan sınıflandırmaya göre şiddetin psikolojik nedenleri; içgüdü teorisi, amaçsal yaklaşım olmak üzere iki teori ile açıklanmaktadır. Freud, McDougall ve Lorenz tarafından geliştirilen içgüdü teorisinin temel savı, şiddetin psikolojik bir olgu olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu teoriye göre insanlar kendilerini aç, susuz veya cinsel olarak uyarılmış hissedebilecekleri gibi saldırgan olarak da hissedebilmektedir. Amaçsal yaklaşım Erich Fromm'un saldırganlık yaklaşımına dayanmaktadır. Fromm, saldırganlığı yıkıcı karakter olarak değerlendirir ve

¹¹Ayrıntılı bilgi için bkz. TEKİN, s. 17-20

bunu sadistlik olarak tanımlar. Pratik bir amacı olmayan, bir tutkunluk olarak değerlendirilen sadistlik, güçsüzlüğün mutlak güçlülüğe dönüşmesidir.

Toplumsal teoriler ise sosyal-psikolojik yaklaşım ve engellenmeci yaklaşım olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Sosyal-psikolojik yaklaşım ilk kez Adler tarafından oluşturulmuştur. Adler, şiddeti saldırgan karakterin özelliklerini belirleyerek açıklamaya çalışmıştır. Buna göre saldırgan bir karakter boş gurur ve hırs, kıskançlık, haset, cimrilik ve kin olmak üzere beş temel özellik gösterir. Albert Bandura da şiddeti sosyal-psikolojik yaklaşımla açıklayan bir diğer isimdir. Bandura, saldırganlığın modelden öğrenme yoluyla geliştiğini iddia eder. Ona göre model alma gözlemleyerek öğrenmedir ve insanlar şiddeti de gözlemleyerek öğrenirler. Engellenmeci yaklaşımın temel savı ise engellenmenin saldırganlık duygularına yol açtığı görüşüne dayanmaktadır. Barker, Dembo ve Lewin'in çocuklarla yaptığı bir çalışmada; oyuncak dolu bir oda, bir grup çocuğa gösterilmiş ancak bu çocukların odaya hemen girmelerine izin verilmemiş, çocuklar biraz bekletildikten sonra odaya alınmıştır. Başka bir grup çocuğa ise oyuncak dolu oda gösterilmiş ve bu çocuklar hiç engellenmeden odaya alınmıştır. Odaya hemen girmeleri engellenen çocukların genel olarak oyuncaklara yıkıcı davrandığı buna karşın engellenmeyen çocukların daha az yıkıcı olduğu gözlenmiştir. Engellenmenin bu çalışmada görülen etkisinin toplumun genelinde de görülebileceğini ve saldırganlığı artırdığı iddia edilmiştir.¹²

C. Aile İçi Şiddet

1. Aile

Kadına yönelik şiddet olgusunun, “aile içi şiddet” ya da “kadınlara yönelik aile içi şiddet” gibi biçimlerde ifade edilen kullanımları da bulunmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sorunlardan biri olarak kadınlara yönelik şiddet, yalnızca aile içerisinde sınırlandırılmayacak kadar geniş boyutlarda gerçekleşmektedir. Bu nedenle çalışmada kadınlara yönelik şiddet ifadesinin kullanılması tercih edilmekle birlikte, bu şiddetin de önemli bir kısmını oluşturan aile içi şiddet olgusu ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

¹² Şiddet teorileriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZTÜRK, s. 36-42

Aile kavramı yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanan ve evrensel nitelik kazanmış bir kavram olsa da ideolojik, dinsel, siyasi, kültürel gibi unsurlar bakımından farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Aile kavramına yönelik bu farklı yaklaşımlar, aile içi şiddet gibi sorunların ele alınmasında da kendisini gösterdiğinden, kavramın farklı tanımlamalarına yer vermek gerektiğini düşünmekteyiz.

Ailenin yapısı, özellikleri, zamana ve topluma göre de değiştiğinden genel, geçerli tek bir tanımlamaya ulaşmak mümkün değildir. Ancak ailenin farklı tanımlamalarında ortak olan özelliğinin onun sosyal bir birlik, grup, topluluk ya da sistem olarak nitelendirilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Genel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda klasik bir tanımlama olarak; “[a]ile ortamı, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde yer aldığı, yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin ona sunulduğu sosyal bir ortamdır”¹³ denilebilir.

“Murdock ve Malinowski’ye göre; aile ortak yerleşim yeri, ekonomik işbirliği, yeniden üretim özellikleri ile belirlenen, cinsler arası sınırlandırılmış ilişkilerin zeminini teşkil eden evrensel bir sosyal gruptur.”¹⁴

Aile ile ilgili başka bir tanımlama şu şekildedir; “Aile, geçmişten günümüz sanayi toplumuna kadar çeşitli görevler yüklenmiş ve zamanla fonksiyonlarının bir kısmını toplumun diğer sosyal kurumlarına ve bürokratik örgütlere bırakmış sosyal bir müessesedir.”¹⁵

Engels aileyi, insanlığın gelişim seyrine göre üç aşamaya denk düşen, üç evlilik biçimi üzerinden değerlendirmektedir. “Yabanılıktaki grup halinde evlilik, barbarlıkta iki başlı evlilik, uygarlıkta, zina ve fuhuşla tamamlanan monogami.”¹⁶ Buna göre burjuva toplumlarında görülen monogami, yani tek eşlilik, önemli zenginliklerin tek elde, erkeğin elinde yoğunlaşmasından ve bu zenginliklerin erkeğin çocuklarına miras

¹³ÖZMEN, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/144/1019.pdf>, 07.03.2013, s. 28

¹⁴Aysel, YILDIRIM, **Sıradan Şiddet Türkiye’ye özgü olmayan bir sorun: Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin toplumsal kaynakları**, Boyut Kitapları, İstanbul 1998, s.24

¹⁵AYAN, s. 80

¹⁶MARX, ENGELS, LENİN, STALİN, KOMİNTERN& Clara ZETKİN, **Kadın Sorunu Üzerine**, Dördüncü Basım, İnter Yayınları, İstanbul 1996, s. 18

bırakılması isteğinden doğmuştur. Evlilikler eşlerin sınıf konumlarının uygunluğu üzerine gerçekleştirilir. Bu tip modern, tek eşli aileler kadının açık ya da gizli ev köleliği üzerine kurulmuştur.

İhtiyaçlar esas alınarak yapılan tanımlamaya göre “[a]ile, içinde yaşayan kişilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan bir ortamdır. Bu ihtiyaçlar beslenme gibi maddî, üreme gibi fizyolojik, kültür ve eğitim gibi manevî değerleri yaratacak olan ihtiyaçlar olabilir.”¹⁷

Aile türleri ise genel olarak anne, baba ve çocuktan meydana gelen çekirdek aile ve büyükanne, büyükbaba gibi diğer akrabaları da kapsayan geniş aile şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak toplumların gelişimine göre farklı aile modelleri olduğundan tek bir aile yapısından bahsetmek mümkün değildir. İnsanlığın tarihsel gelişimine göre yapılan ilk aile sınıflandırması ana-erkil ve baba-erkil aile şeklinde kendisini göstermektedir. “Örneğin ana-erkil (maderşahî) aile kadının ve onun soyunun egemenliği üzerine kurulur. Kadının kızkardeşleri, erkek kardeşleri, dayıları, teyze ve yeğenleri aileye dahil sayılır. Koca ise kendi ailesi ile yaşamaya devam eder; zaman zaman eşinin ailesini ziyaret eder. Baba erkil aile erkeğin ve onun soyunun egemenliğine dayanır. Erkeğin ailesindeki en yaşlı kişi, topluluğun dinî, siyasî ve iktisadî reisi sayılır. Bu tür aileler büyük ailedir.”¹⁸

Devletlerin sosyo-ekonomik yapılarını, üst yapı kurumlarının esas belirleyeni olarak değerlendiren Marksist anlayışa göre aile, özel mülkiyetin en küçük nüvesidir. Toprak mülkiyetine dayanan feodal toplumlarda büyük aileler mevcuttur. Sanayileşmeyle birlikte feodal sistemlerin yıkılmasıyla, büyük aile yapıları da parçalanmış ve yerini anne, baba ve çocuktan oluşan küçük aile modeline bırakmıştır.

Aile kurumu insanların duygusal, sosyal, kültürel vb. ihtiyaçlarının karşılandığı bir organizasyon olarak tanımlanırken ona genellikle olumlu işlevler ve özellikler atfedildiği görülmektedir. “Aile kimi zaman en büyük duygusal rahatsızlıkların, gerilim ve çatışmaların kaynağı da olabilir. Aile içi polisiye olaylar, kötü muamele gören ve

¹⁷Erol, CANSEL, “Sosyal Devlet ve Aile”, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Cansel.pdf>, 07.03.2013, s. 11

¹⁸CANSEL, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Cansel.pdf>, 30.04.2013, s. 11

dövülen çocuklar, yatma ve yeme olanağı ile sınırlı ilişkiler, işteki engellenme ve başarısızlıkların yansımaları, duygusal ve cinsel doyumsuzluklar da aile yaşamının gerçek yönleridir (Onur, 2000).”¹⁹ Özellikle aile içi şiddet, ensest gibi aile ortamında gerçekleşen toplumsal sorunların görünür hale gelmesiyle birlikte aileden kaynaklanan olumsuz durumlara karşı mücadele başlamış, bu da aileye atfedilen “kutsal” değerlerde kırılmaya yol açmıştır.

2. Aile İçi Şiddet, Tanım

Ailede yaşanan en önemli sorunlardan biri olan aile içi şiddet genel olarak şiddet içeren söz, davranış veya eylemin aile bireylerinden birinin diğer aile bireyine ya da bireylerine karşı yaptığı şiddet biçimi olarak ifade edilebilir. Bu şiddet türünün çoğunlukla erkeğin eşine veya ebeveynlerin çocuklara uyguladığı şiddet olarak gerçekleşmekle birlikte, kaynana, kayınbaba, ağabeyi, abla, amca, dayı, hala, yenge, kuzen gibi farklı akrabalar tarafından da uygulandığı görülmektedir.

Daha geniş olarak tanımlayacak olursak; “Aile içi şiddet, aile içinde bir ya da daha fazla bireyin başka bir aile üyesi tarafından duygusal, fiziksel, seksüel ve/veya ekonomik istismara maruz kalmasıdır. Bunun da ötesinde fiziksel şiddete aşağılama, mental veya sözel istismar, yoksun bırakma (parasız bırakma veya izole etme gibi) ve diğer sindirme formları da eşlik edebilir, hatta aile içi şiddet, sistematik olarak eleştirme ve küçümsemeyi de içerebilir.”²⁰

Aile içi şiddet hem şiddete maruz kalan hem de tanık olan fertler bakımından fiziksel, psikolojik, ekonomik ve benzeri birçok olumsuz sonuca yol açmaktadır. Aile içi şiddetin nedenleri, boyutları, görünümleri gibi konularda yapılan çalışmalar, bu türlü şiddetin çeşitli gerekçelerle meşrulaştırıldığını ve üzerinin kapatıldığını göstermiştir. Şiddetin gizlenmesinde ailenin “kutsal” bir kurum olarak nitelendirilmesi ve aile içinde yaşanan sorunların mahrem kabul edilerek gizli tutulması, şiddetin bir hak olarak tanınması, şiddetin anlatılması halinde toplum önünde küçük düşme ve toplumdan dışlanma korkusu, daha fazla şiddete maruz kalma ihtimali gibi birçok neden bulunmaktadır. Halk arasında kullanılan “Karı koca arasına girilmez”, “Kadının

¹⁹ ÖZMEN, s.27

²⁰ AYAN, s. 96

sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin”, “Kızını dövmeven dizini döver” gibi ifadelerden de toplumda şiddeti olumluyan, meşru gören ve şiddete karşı tepkisiz kalan bir yaklaşımının olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu nedenlerden ötürü aile içinde yaşanan şiddetin gerçek boyutlarını ortaya koymak da güçleşmektedir.

Steinmetz de aile içi şiddetin gizli kalma olasılığı yüksek bir olgu olduğu gerçekliğine dikkat çekmiştir. Bunun nedenlerini itaatsiz, otoriteye karşı gelen aile üyesini (kadın ve/veya çocuğun) yanlış olduğu düşünülen davranışından vazgeçirme, çocuğa karşı bir disiplin yöntemi olarak uygulama ve özellikle çocukların ve ekonomik açıdan eşlerine bağımlı kadınların şiddete boyun eğerek bu yaşamlarını hiç değiştirmeye çalışmamaları ve bu uygulamaların kültürel normlarca kabul görmesi ve meşru sayılması olarak açıklamıştır.²¹ Aile içi şiddetin gizlenerek meşrulaştırılması yaklaşımı aile fertleri ve toplumda olduğu kadar soruna çözüm üretmek ve önlemekle yükümlü kurumlarda da yansımaları bulmaktadır. Kocasından şiddet gördüğü için karakola başvuran kadınların birçoğunun kolluk görevlilerince eşleriyle barıştırılmaya çalışılması sıkça yaşanan bir örnektir. Yine aile mahkemelerinde görülen boşanma davalarında bazı hâkimlerin tarafları uzlaştırmaya ve aile birliğini “kurtarmaya” yönelik yaklaşım gösterdiği örnekler de mevcuttur. Bu örneklerin birçoğunda kadınlar evlerine döndükten sonra şiddete maruz kalmaya devam etmekte, hatta bazılarında cinayet gibi daha da vahim sonuçlar da yaşanmaktadır.

2012 yılı Aralık ayında Gülşah Aktürk’ün öldürülmesi olayında yaşananlar, bu anlatılan duruma verilebilecek çarpıcı bir örnek niteliğindedir. Van’da sınıf öğretmeni olarak görev yapan 27 yaşındaki Gülşah Aktürk, eski erkek arkadaşı Hakan Başar’dan ayrıldıktan sonra, Başar’ın kendisini tehdit ettiği gerekçesiyle ilgili kurumlara başvurmuştu. Ancak gerekli tedbirler alınmadığı için ailesinin yanına gittiği Konya’da, 6 Aralık 2012’de, Başar tarafından öldürüldü. Aktürk’ün öldürülmeden önce yazdığı dilekçede yaptığı açıklamalar, ilgili kurum ve kişilerin olumsuz tavır ve ihmallerini gözler önüne sermektedir. Aktürk’ün 1 Ekim 2012 tarihinde Cumhuriyet Başsavcılığı’na yaptığı suç duyurusunun ardından, Aile Mahkemesi’nce Başar hakkında 6 ay yaklaşmama kararı verilmişti. Ancak Başar’ın tehditlerinin sürmesi üzerine can güvenliğinden endişe eden Aktürk, Van Valisi ile görüşmek istedi. Valinin görüşme

²¹Ayrıntılı ilgi için bkz. YILDIRIM, s. 26; AYAN, s. 94

talebini kabul etmeyerek kendisini Milli Eğitimden Sorumlu Zafer Coşkun'a yönlendirmesi üzerine onunla görüştü. Coşkun, "böyle abuk sabuk insanlarla arkadaş olan kızlarımızda hata" şeklinde Aktürk'ü suçlayarak kendisine "en kötü ihtimalle öleceği, ölümün hak olduğu, kaçış olmadığı, hiç olmadı istifa edebileceği, yanında biber gazı ile gezmesi gerektiği" "tavsiyelerinde" bulundu. Başvurduğu yetkililerden aldığı bu cevaplar sonucunda izin alarak ailesinin yanına Konya'ya giden Gülşah öğretmen, burada Başar tarafından öldürüldü.²²

Geçtiğimiz yaz İstanbul, Göktürk'te, 35 yıllık eşi Yaşar Taşdelen (58) tarafından sokak ortasında silahla vurularak öldürülen Ayten Taşdelen (56) olayında da benzer ihmallerin yaşandığı görülmektedir. Ayten Taşdelen, eşi Yaşar Taşdelen tarafından şiddet gördüğü ve silahla öldürmekle tehdit edildiği için, karakola başvurmuştu. Ancak polisin Yaşar Taşdelen'in silahına el koyması yetmedi ve başka bir silah temin eden koca Ayten'i sağlık ocağına giderken, sokak ortasında vurarak öldürdü. Ayten, fiziksel ve sözel şiddet gördüğü için eşine ayrılmak isteğini dile getirmiş ancak eşi Yaşar, ailesinde boşanma diye bir şey olmadığını söyleyerek kendisini öldürmekle tehdit etmişti. Ayten, eşinin kendisine silah çekmesi üzerine karakola başvurarak eşinden şiddet gördüğü ve silahla öldürülmekle tehdit edildiği için yardım talebinde bulunmuş, mahkemeden de evden uzaklaştırma kararı almıştı. Polis, Yaşar Taşdelen'in silahına el koydu. Ancak, çevresine "silah benim için sorun değil, ben her şekilde silah ayarlarım" gibi sözler söyleyerek tehditlerini sürdüren Yaşar Taşdelen, başka bir silah temin ederek, 31 Temmuz 2012 tarihinde Ayten'i sağlık ocağına giderken sokak ortasında silahla vurarak öldürdü.²³

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi şiddet olayları karşısında hem kişiler hem de yetkililer tarafından gösterilen bu gibi tavırlar, kadına yönelik şiddet vakalarının ve kadın cinayetlerinin her geçen gün artmasını tetiklemektedir. Özellikle 2004 yılından itibaren kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik yasal mevzuatta birçok değişikliğe gidilmiştir. Ancak Adalet Bakanlığı'nın, 2002-2009 yılları arasında

²²Ayrıntılı bilgi için bkz., CNN Türk, "Öldürülen Öğretmenin Vasiyet Gibi Dilekçesi", <http://www.cnntrk.com/2012/guncel/12/09/oldurulen.ogretmenin.vasiyet.gibi.dilekcesi/687837.0/index.html>, 07.03.2013

²³Ayrıntılı bilgi için bkz. Mynet Haber, "Eşini Sokak Ortasında Vurdu!", <http://haber.mynet.com/esini-sokak-ortasinda-vurdu-643720-yasam/>, "Platform Ayşe Taşdelen'in Ailesine Sesleniyor", <http://yarinhaber.net/news/709>, 07.03.2013

Türkiye’de yaşanan kadın cinayetleriyle ilgili açıklamış olduğu veriler, bu yıllarda gerçekleşen kadın cinayetlerinin %1400’lük bir oranda arttığını göstermektedir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun, kendilerine yapılan başvuru ve iletişim araçlarında yer alan bilgilerden derlediği araştırmalar, 2008-2012 yılları arasında da kadın cinayetlerinin hızla arttığına işaret ediyor. Rapora göre, 2008 yılında 80, 2009’da 109, 2010’da 180, 2011’de 121, 2012’de 210 kadın öldürülmüştür. Kadın cinayetlerinin nedenlerinde ise boşanma %24 ile ilk sırada yer alırken bunu sırasıyla %18.4 kıskançlık, %11.4 erkeğin isteğinin gerçekleştirilmemesi, %7.3 reddetme, %5.7 hırsızlık para, madde bağımlılığı gibi nedenlerin izlediği görülmektedir. Cinayet aracı olarak daha çok kesici alet ve ateşli silah kullanıldığı belirtilmektedir. Raporda cinayeti işleyenlerin oranları ise koca %39.3, aile meclisi ve akraba %16.1, tanıdığı kişi %9.6, bilinmeyen %8.8, eski koca %6.7, sevgili %6.6, eski sevgili %4.6, oğul %3.4, baba %2.6 olarak yer almıştır.²⁴

3. Aile İçi Şiddetin Nedenleri

Aile içi şiddetin en yaygın görülen biçimi, erkekler tarafından kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilen şiddettir. “Kadın-erkek statü farklılığına dayanan toplumsal değerlerimiz, yaş, cinsiyet ve iş üstünlüğüne dayalı tahakküm kurma gücünü de erkeğe verince, aile içinde şiddet, cinsiyetler arası farklılaşmalarda kaynağını bulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.”²⁵

Bu şiddetin faili ise genellikle kadının eşi, eski eşi ya da sevgilisi olmaktadır. “Güneri’nin (1996: 8), Aile İçinde Kadına Yöneltilen Şiddet adlı incelemesinde de belirttiği gibi, şiddeti uygulayanların %95’inden fazlasını erkek, şiddete maruz kalanların %90’ından fazlasını kadın ve çocuklar oluşturmaktadır.”²⁶ Aile içinde gerçekleşen şiddetin nedenlerini biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, çevresel, siyasal gibi çeşitli unsurlar bakımından açıklayan farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklılaşmanın aileye ve ona bağlı olarak ortaya çıkan sorunlara olan yaklaşımlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/>, 07.03.2013

²⁵ AYAN, s. 96

²⁶ AYAN, s.99

Belli bir zamanda, belli bir toplumda var olan sisteminin en küçük yapı taşı olan ailenin içerisinde yer aldığı sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız ele alınmaması gerektiği düşüncesi, bu çalışmaya yön veren temel yaklaşımdır. Nitekim “[ş]iddet ile kapitalist ilişkiler ve şiddet ile erkeklik arasında çok yoğun yapısal bağlantılar vardır. Genellikle biri diğerini çağırıştırır.”²⁷ Ataerkil sistemlerin küçük modeli olan aileler, erkeğin iktidarına dayanmaktadır. Bu iktidarın kullandığı şiddet ise hem aile hem de toplum tarafından meşrulaştırılarak sürdürülmektedir. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2010 yılında “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” başlığıyla yapılan çalışmada kadına yönelik şiddetin nedeninin erkeğin kadın üzerindeki iktidarından kaynaklandığı açıklaması da yukarıda açıklanan görüşe paraleldir. Buna göre; “Eril şiddet, esas olarak kadınla erkek arasındaki iktidar eşitsizliğine bağlı olarak yaşanmakta ve genellikle erkekler, kadınlar üzerinde otorite sağlamak, onu kontrol altında tutabilmek için şiddet kullanımına başvurmaktadır.”²⁸ Şener, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle ilgili çalışmasında, aile içi kadına yönelik şiddetin toplumun erkek egemen yapısından kaynaklandığı ve toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillendiği değerlendirmesinde bulunmaktadır.²⁹

Aile içi şiddetin nedenlerini açıklayan farklı görüşlere yer vermeden önce bu nedenleri genel olarak belirtecek olursak; “...evlilik yaşamındaki doyumun düşüklüğü, bireylerin saldırgan eğilimler taşıması, eşler arasındaki eğitim ve statü farklılıkları, iletişim becerisindeki yetersizlikler, evliliğe yönelik aşırı bağımlılık ve her türlü güçsüzlük sayılabilmektedir.”³⁰

Sosyal faktörlerin aile içi şiddeti etkileyen faktörlerden en önemlisi olduğu sosyal faktörlerin onu sürekli etkilediği görüşünü ifade eden Soler, bu faktörleri üç başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar;

- 1) “Sosyo-demografik faktörler (ırk, etnisite, yaş, vs.),

²⁷Armağan, ÖZTÜRK, “Bir Haklı Savaş Tartışması: Şiddet Meşru Olabilir mi?”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 43, Yıl 10, s. 120

²⁸T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, 2. Baskı, Ankara 2010, s.110

²⁹ŞENER, s. 15

³⁰Aliye, Mavili, AKTAŞ, Aile İçi Şiddet, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 43, Yıl 10, s. 151

2) alkol, ilaç ve benzeri türde madde kullanımı

3) sosyal entegrasyon (evlilik statüsü, işsizlik, bir dine mensup olma, sosyal aktivitelere katılım) gibi faktörlerdir.”³¹

Bireysel ve toplumsal çeşitli unsurlara dayanan (kişilik, kültür, sosyo-ekonomik yapı gibi) aile içi şiddet olgusunun nedenlerinin irdelenmesi, tüm bu unsurların bütünlüklü olarak ele alınması gerekmektedir. Burada, aile içi şiddetin kökenleri bakımından geliştirilmiş bazı kuramlara da ana hatlarıyla değinmek gerekmektedir.

a. Genel Sistemler Teorisi; Straus ve Giles Sims tarafından geliştirilmiştir. Buna göre, şiddet bireysel özelliklerin bir sonucu değil, sistemin ürünü olarak ele alınmıştır. Aile içi şiddeti üreten ve onu sürekli hale getiren yöntemleri açıklayan süreçler belirtilmiştir. “Genel sistemler teorisi, aile içi ilişkilerde şiddetin kullanımı ile karakterize edilen, şiddeti üreten ve onu istikrarlı hale getiren yöntemleri açıklayan süreçleri tasvir eder (Akt. Richard, 1993)”³²

Straus, aile içi şiddete ilişkin genel sistem teorisinin üç temel unsuru içermesi gerektiğini savunur. “Birinci unsur; eylemin veya nedensel akımın alternatif durumları, ikinci unsur ayarlama yapmak için sistemi uygun hale getiren geri besleme mekanizmaları ve üçüncü unsur da sistem hedefleri”dir.³³ Straus, ayrıca aile içi şiddetin genel sistemlerle ilişkisini örnekleyen sekiz öneri belirtir:

“1. Aile üyeleri arasındaki şiddetin pek çok nedeni ve kökeni vardır. Normatif yapılar, kişisel özellikler, engellenme ve çatışmalar sadece bunlardan birkaçıdır.

2. Aile içi şiddet rapor edilenden çok daha fazladır.

3. Aile içi şiddetin çoğu ya inkar edilir yada umursanmaz.

³¹AYAN, s.97

³² Mehmet, GÖK, Aile İçi Şiddet ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, <http://library.cu.edu.tr/tezler/7537.pdf>, 07.03.2013,s. 25

³³ÖZTÜRK, s. 43

4. Stereotip olan aile içi şiddet imajı çocuklukta ebeveynlerden, kardeşlerden ve diğer çocuklardan öğrenilir.

5. Aile içi şiddet stereotipleri sıradan sosyal etkileşimler ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla gençler ve çocuklar için devamlı olarak yeniden tasdik edilir.

6. Şiddet eylemleri şiddet eğilimli kişiler tarafından olumlu geri besleme yoluyla üretilebilir.

7. Şiddetin kullanımı aile normlarının tersine olduğu zaman sıradan şiddetin üzerine ilave çatışmalar yaratır.

8. Şiddet eğilimli kişileri sınıflandıran kişiler şiddet eğilimli bir rol oynamak, diğerlerinin beklentilerini gerçekleştirmek veya kendi şiddet eğilimli eya tehlikeli kavramlarını gerçekleştirmek için cesaretlendirilmiş olabilirler.”³⁴

b. Kaynak Teorisi; Aile ve bütün sistemlerin güce veya güç tehdidine dayandığı varsayımına dayanır. Daha güçlü olan kadın ya da erkek kişisel, sosyal veya ekonomik kaynakları daha fazla yönetir. “William Good (1971)’a göre, bununla birlikte böyle bir kişi aslında açık bir tutum içinde gücü kullanmaktadır. Böylece ailede egemen kişi olmak isteyen fakat düşük bir eğitim düzeyine ve düşük bir iş prestijine ve düşük bir gelire sahip olan ve kişilerarası ilişkilerde becerisi az olan koca egemenliğini sürdürmek için güç kullanmayı seçebilir.”³⁵

c. Ekolojik Teori; Bu yaklaşım anne babanın çocuğa, ailenin topluma yanlış eklemlenmesinin sonucu şiddetin ortaya çıktığı düşüncesini temel alır. “James Garbarino (1977) ve Jay Belsky (1980) çocuk istismarının karmaşık doğasını açıklamak için ekolojik bir model önermektedirler. Bu model üç seviyeli bir analize dayanmaktadır. Organizma ve çevre arasındaki, insan gelişiminin ortaya çıktığı birbirini etkileyen ve birbiri üstüne binen sistemler ve çevresel kalite arasındaki ilişki.”³⁶

³⁴ÖZTÜRK, s. 43, 44

³⁵ÖZTÜRK, s. 45

³⁶ÖZTÜRK, s. 45

d. Sosyo-biyoloji Teorisi; Şiddetin insan türü de dahil bütün türlerde türün devamlılığının sağlanmasının doğal bir sonucu olduğunu savunur. “Teori doğal seleksiyonun türün kendini değişik bir yeniden üretme süreci olduğu ifadesiyle başlar. Bu teori anne-baba çocuğun öz anne ve babası olmaması durumunda çocuğun yüksek düzeyde bir şiddet riski altında olduğuna vurgu yapar.”³⁷

e. Sosyal Kontrol Teorisi; “Galles (1983), kadın ve çocuğun aile içindeki istismarının bir arz talep prensibiyle yönetildiğini ortaya koyan bir teori öne sürdü. Galles, bu değişik tokuş teorisinin çerçevesini çizerken istismar ve şiddetin ödüller maliyetlerden daha yüksek olduğu zaman ortaya çıktığını vurgular.”³⁸

f. Ataerkil Sistem Teorisi; Bu teori aile içi şiddeti bireysel ve ailevi nedenlerle değil de toplumsal yapıyla ilişkili olarak açıklaması bakımından diğer teorilerden bütünüyle ayrılmaktadır. Sosyal ve ekonomik gelişimlerin ataerkil bir toplumsal sistemi ve aile yapısını oluşturduğu görüşüne dayanır. “Merkezi teorik argüman, ataerkil sistemin kadına yönelik bir aşağılamaya ve zulme yol açtığını ve kadınlara karşı yöneltilen tarihsel, sistematik şiddet şablonunu meydana getirdiği şeklindedir.”³⁹

Subaşı ve Akın’ın kadına yönelik şiddetin nedenleri ve sonuçları ile ilgili çalışmalarında şiddetin nedenlerinin genelde biyolojik, psiko-sosyal, çevre, sosyo-ekonomik ve psikiyatrik bozukluklar olmak üzere dört faktör üzerinden açıklandığı belirtilmiştir. Buna göre şiddete yol açan biyolojik faktörler, limbik sistem ile beynin temporal ve frontal lobları ile ilişkilendirilmiştir. Nörotransmitterler, limbik sistem ve endokrin bozukluklar (androjenlerin rolü, premenstrual sendrom, alkol ve uyuşturucular) ile açıklanan bu görüşlerin şiddet oluşumuna etkisi bakımından fikir birliği bulunmamaktadır. Çalışmada, psiko-sosyal faktörler gelişimsel faktörler ve silahlar ile açıklanmaktadır.

Şiddetin öğrenilen bir davranış olarak kabul edildiğini göz önünde bulundurursak çocukluğunda şiddet eylemine maruz kalmış ya da tanık olmuş birisinin şiddet uygulama potansiyelinin arttığını söylemek mümkün hale gelir. Ateşli silahlara

³⁷ÖZTÜRK, s. 45

³⁸ÖZTÜRK, s. 46

³⁹ÖZTÜRK, s. 46

bağlı ölümlerin birçok ülkede artış göstermesinden, silahların da ayrı bir faktör olarak ele alınması gerektirdiği düşünülmektedir. Çevre faktörü, kalabalık ortamlarda şiddet potansiyelinin artması ve artan ortam sıcaklığının saldırganlığı artırıcı etkisiyle açıklanmıştır. Sosyo-ekonomik faktörler ırk ve ekonomik eşitsizlikler ile ağır yoksulluk ve evlilikte yaşanan sorunların saldırganlığı artırıcı etkisi bakımından ele alınmıştır. Psikiyatrik bozukluklar ise manik tip bozukluklar, şifozreni, anti-sosyal ve paranoid kişilik bozuklukları, post travmatik stres bozukluğu gibi rahatsızlıklarda kişilerin kendilerine veya çevrelerine yönelik saldırgan davranışlarda bulunduğu belirtilmiştir.⁴⁰

II. KADINA YÖNELİK ŞİDDET

A. Tanım

Kadına yönelik şiddet sosyal, ekonomik, siyasal, eğitim, etnik, gelenek, inanç, kültür gibi unsurlara göre farklılıklar gösterse de dünyada ve ülkemizde erkek egemen sistemin hâkimiyeti ve bunun bir sonucu olarak da cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan evrensel bir sorundur. “[Y]apılan antropolojik çalışmalara göre Papua Yeni Gine’de bazı yerli toplulukları dışında dünyada neredeyse her toplumda görülmektedir.”⁴¹

Kadınların iş yaşamında ve toplumsal yaşamda yer edinmelerini güçleştiren ya da engelleyen; fiziksel, psikolojik sağlıklarında tahribatlara neden olan şiddet olgusu kimi zaman ise sakat kalmalarına ya da ölümlerle sonuçlanan boyutlara ulaşan bir insan hakları sorunudur.

Kadına yönelik şiddet, BM’nin 20 Aralık 1993 tarihinde kabul ettiği, “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”nin⁴² 1. maddesinde *“kadınlara yönelik, şiddet ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir”*

⁴⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. SUBAŞI, AKIN, s. 1-2

⁴¹AKIN, SUBAŞI, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf, 07.03.2013, s. 3

⁴²“Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”, http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_kadinlara_yonelik_siddetin_ortadan_kaldirilmasina_dai.pdf, 07.03.2013

şeklinde tanımlanmaktadır. Yine aynı Bildirgenin 2. Maddesinde, kadına yönelik şiddetin bu tanımlamada belirtilenlerle sınırlı olmadığı belirtilerek, şu durumları da kapsamı gerektiği yer almıştır:

“(a) Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, eş haricinde (ev halkına dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet;

(b) Tecavüz, cinsel suistimal, iş yerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde kadınlara karşı şiddet meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet;

(c) Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet.”

B. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri

Kadınlara yönelik şiddet olgusunun gelenek, dinsel inanış, töre, etnik veya kültürel köken gibi özellikler bakımından toplumdan topluma ve zamana göre biçimsel farklılıklarla da olsa var olması, bunun erkek egemen toplumsal yapıdan kaynaklandığını göstermektedir. Kadının ikinci cins olarak kabul edildiği bu anlayış, birçok toplumda çocukların doğmasıyla birlikte kendisini göstermektedir. “Erkek adamın erkek çocuğu olur”, “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün”, “Oğlandır oktur, her evde yoktur”, “Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur”⁴³ gibi söylemlerde yansıyan ataerkil yaklaşımlar, dünyanın birçok yerinde kız çocuklarının öldürülmesine kadar varan geleneklerle yüzyıllarca var olmuştur. Kız çocuklarının doğması ile başlayan bu yaklaşım, erkek ve kız çocuklarının yetiştirilmesinde gösterilen farklı tutumlarla devam etmektedir. Erkek çocuklarının aktif ve saldırgan tutumları ebeveynler tarafından olumlarken, kız çocukları ise daha baskı altında, edilgen ve

⁴³ Konuyla ilgili atasözü ve deyimler için bkz., Nevin, Güngör, ERGAN, “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>, 18.03.2013

itaatkâr olarak yetiştirilmektedir.⁴⁴ Böylelikle pasif ve itaatkâr rolü benimseyen kadınlar, evlendiklerinde de çoğunlukla şiddete katlanması gerektiğini düşünmekte ve şiddet karşısında da pasif bir tutum göstermektedir. “Aile içinde sahip olunacak çocuğun cinsiyetinin kız çocuklar aleyhine belirlenmesi, kız bebeklerin öldürülmesi, kız çocuklarının cinsel istismarı, dövülmesi, çeyiz, başlık parası, namus cinayetleri, flörtte şiddet, evlilikte hırpalanma, dayak, tecavüz, ekonomik ve psikolojik baskı, genitalmutilasyon* ve diğer cinsel organlara zarar verici uygulamalar, iş yerinde ve diğer kurumlarda cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti, fahişeliğe zorlama, yaşlılıkta fiziksel, cinsel ve psikolojik saldırıya uğrama, cinayete kurban gitme şeklinde gerçekleşmektedir.”⁴⁵

Aile ve toplum tarafından kadına biçilen roller evlat, eş, anne kimlikleriyle tanımlanmakta ve kadın bağımsız bir birey olarak kabul edilmemektedir. “Kadının, kabullenmek zorunda kaldığı kimliklere uymayan tutum ve davranışlarını, erkek doğrudan kendi egemenliğine yöneltmiş bir tehdit olarak algılamakta, bundan ötürü aile içinde kadına yönelik şiddet ortamı doğmaktadır. Toplumsal süreç açısından sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik anlamda şiddete karşı donanımlı olmayan kadın, şiddeti olağanlaştırarak aile yaşamını sürdürmektedir.”⁴⁶

Karınca, kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı ayrımcı değerlerden kaynaklanan niteliğine vurgu yapmaktadır. “Cinsiyete dayalı ayrımcı değerler, eşitliğe engel olup kadını haklarından yoksun bırakmakta ve şiddet çoğu zaman, kadın erkek eşitsizliğini sürdürmede araç olarak kullanılmaktadır. Çünkü kadına aile içinde

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., Eray, KARINCA, **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara 2011, http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/Kadina_Yonelik_Aile_ici_Siddet_ic.pdf, 07.03.2013, s. 26

*Genital mutilasyon; bazı toplumlarda özellikle kız çocuklarının dış genitallerinin bir kısmının ya da tamamının kesilerek işlevsiz hale getirilmesi geleneğidir. Kadın sünneti olarak da adlandırılan bu işlem kadın sağlığı açısından ciddi sorunlara neden olabilmektedir.

*Genitalmutilasyon; Kadın sünneti olarak da bilinen bu uygulama, bazı toplumlarda, çoğunlukla kız çocuklarının dış genitalinin bir kısmının veya tamamının kesilmesi suretiyle, işlevsiz bırakılması işlemidir. Böylece kadınların erkeklere sadık olmaları ve cinsel haz almalarının engellenmesi amaçlanmaktadır.

⁴⁵SUBAŞI, AKIN, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf, 07.03.2013, s. 3

⁴⁶ ÖZMEN, s. 31

uygulan şiddet, kadınlı erkek arasındaki iktidar eşitsizliğine bağılı olarak yaşanımakta ve erkeğin kadın üzerinde denetim kurma isteğinin sağlanması için uygulanmaktadır.”⁴⁷

Subaşı ve Akın da kadına yönelik şiddetin toplumların erkek egemen yapısından kaynaklandığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Kadının aynı zamanda sistemin toplumsal, hukuksal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitimsel yapısı içerisinde de ayrımcılığa uğrayarak erkeğe bağımlı kılındığının vurgulandığı çalışmada, erkeğin yasalardan ve ataerkil geleneklerden kaynaklanan üstün konumunun, kadının erkeğe hizmet etmesi ve erkeğin alınacak kararlarda söz sahibi olmasının “doğal” karşılanmasıyla şiddeti beslediği değerlendirilmektedir.⁴⁸

Kadına yönelik şiddetin nedenlerini kişisel, psikolojik, eğitim, sosyal ve ekonomik duruma indirgeyerek açıklayan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Ancak yukarıda da değindiğimiz üzere farklı toplumlar ve kültürlerde benzer biçimlerde ortaya çıkan kadına yönelik şiddetin bu nedenlerden salt biri ya da birkaçı temel alınarak açıklanmasının eksik ve temelsiz olacağı kanaatindeyiz. Bu teorileri genel olarak şöyle özetleyebiliriz;

Walker, kadına yönelik şiddetin nedenlerini açıklayan yaklaşımları *feminist-politik teoriler, sosyo-kültürel teoriler ve psikolojik teoriler* olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırmıştır.

Feminist- politik teorilere göre, kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliği, kadına yönelik şiddeti sürekli hale getirmektedir. Erkekler güç elde etmek, kendilerin otoriter ve güçlü hissetmek için kadına şiddet uygularlar. Ataerkil toplumlar erkek ve kadını eşit görmez, eşitliğe izin vermez ve erkeğe baskın olmayı öğretir. Sosyalist feministler ise çalışma yaşamındaki cinsiyet ayrımcılığının kadına yönelik şiddete başlangıç noktası oluşturduğu görüşünü savunurlar.

⁴⁷KARINCA, Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, http://www.ankarabarasu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/Kadina_Yonelik_Aile_ici_Siddet_ic.pdf, 07.03.2013, s. 32

⁴⁸AKIN, SUBAŞI, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf, 07.03.2013, s. 6

Sosyo-kültürel teoriler, feminist-politik teoriler ile psikolojik teoriler arasında yer alır. Bu yaklaşımlar, şiddetin din, medya, stres gibi çevresel faktörlerle ilişkili olduğunu açıklar ve o toplumdaki kültür tarafından teşvik edildiği görüşüne dayanmaktadır. Gelles'e göre aile içi şiddet bir sosyal sistem problemidir. Erkek beklentilerinin karşılığını görmediğinde ya da ailedeki statüsünün tehdit edildiğini hissettiğinde şiddete başvurur. Glaser ise kadına yönelik şiddetin sosyo-kültürel yapının özelliklerinden kaynaklandığını savunur. Ona göre şiddet, çocuk yetiştirilme tarzlarındaki farklılıklardan kaynaklanan bir olgudur. Erkek çocukluğu boyunca ihtiyaçlarını karşılamak için şiddet kullanmanın başarı getirdiğini öğrenir.

Kadına yönelik şiddeti irdeleyen ilk psikolojik teoriler, kadınlardaki mazohist eğilimlerin kadının istismarını provoke ettiği görüşü üzerinde durmuşlardır. Bu yaklaşımda kadın (kurban), kendisini kurban olma yolunda daha incinebilir hale getiren bir mazohist olarak ele alınmaktadır. Ancak bu süreç kurbanın kendisine yönelen şiddetten zevk aldığı anlamına gelmemektedir. Bu teori, günümüzde de hala bazı psikoanalistlerce savunulmakla birlikte özellikle mazohizmin kadınlara özgü olmaması bakımından tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Freud'un değerlendirmeleri psikolojik teoriler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Freud, kadını erkeğe göre, erkeği merkez olarak incelemiştir. Cinsler arasındaki farklılıkların sonuçlarıyla ilgili çalışmalarında "penis kıskançlığı" olgusundan bahsetmiştir. Buna göre çocuklar her iki cinsten de penis olduğunu düşünürler. Ancak kız çocukları erkeklerdeki gibi penislerinin olmadığını fark ederler ve onun yerini bebek sahibi olmayla doldurmaya çalışırlar. Sosyal psikoloji, kadına yönelik şiddette daha çok sosyal koşulların önemi ve etkisi üzerinde durmaktadır.⁴⁹

C. Kadınlara Yönelik Şiddet Türleri

Şiddetin tanımlanmasında ya da sınıflandırılmasında farklı kriterlerden yararlanılmaktadır. Gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılan kriterlerin başında şiddetin davranış türüne göre sınıflandırılması gelmektedir. Kadına yönelik şiddet bakımından da genel kabul gören kullanımından dolayı aşağıda ayrıntılı olarak yer vereceğimiz bu sınıflandırmada şiddet;

⁴⁹ Kadına Yönelik Şiddet Teorileriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. YILDIRIM, s. 29- 32

- Fiziksel şiddet (vurmak, tokat atmak, çimdiklemek, dövmek vb.);
- Cinsel şiddet (taciz, tecavüz, istemediği halde ya da şekillerde cinsel ilişkiye zorlamak vb.);
- Psikolojik ve sözel şiddet (hakaret etmek, küçük düşürmek, aşağılamak, utandırmak vb.);
- Ekonomik şiddet (istediği halde çalıştırmamak, istemediği halde çalışmaya zorlamak, para vermemek ya da çok az vermek vb.)

şeklinde tanımlanmaktadır.

Şiddetin bir diğer sınıflandırması ise mağdur ve fail arasındaki ilişkiye göre yapılmaktadır. Burada şiddet olarak kabul edilen davranışı gerçekleştiren failin mağdurla olan ilişkisi esas alınmaktadır. Bu ölçütler uyarınca koca, eş, eski eş ya da partnerin uyguladığı şiddet; bir tanıdığın ya da akrabasının uyguladığı şiddet; ensest; bir yabancıнын uyguladığı şiddet gibi ayrımlara ulaşılmaktadır. “Dünya Sağlık Örgütü’nün şiddet ve sağlık raporunda (2002, 2005) şiddet, eylemi uygulayan fail veya faillere göre, üç başlık altında sınıflandırılmıştır:

- Kişinin kendisine yönelik şiddet,
- Kişiler arası şiddet,
- Kolektif veya toplu şiddet.”⁵⁰

Şimdi, kadınlara yönelik şiddetin türlerinin belli başlılarını ayrı başlıklar altında ana hatlarıyla açıklamaya girişebiliriz.

1. Fiziksel Şiddet:

Genelde şiddet, özelde ise kadına yönelik şiddet denildiğinde ilk akla gelen ve şiddetin en yaygın tezahür eden biçimlerinin başında fiziksel şiddet gelmektedir. “Fiziksel şiddet, daha çok bedene yöneliktir ve bedensel güce dayalıdır. Kontrol etmeyi,

⁵⁰ TEKİN, s. 4

acı ve korku yaşatacak istekleri gerçekleştirmeyi hedefler. Fiziksel şiddete tehdit, aşağılama, cinsel baskı gibi şiddet öğeleri de eşlik edebilir.”⁵¹ Yukarıdaki tanımdan da anlaşıldığı üzere esasta bedene verilen zararları ifade eden fiziksel şiddet, uygulayanın fiziksel gücüne dayanabileceği gibi kesici, delici aletler, sopa, ateşli silahlar gibi çeşitli araçlar kullanmak suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir. “Fiziksel şiddetin öldürme, yumruk atma, tokat atma, tekme atma, kol bükme, boğaz sıkma, iple bağlama, saç çekme ya da sopa ve benzeri herhangi bir araç kullanarak kaba dayak atma, kesici veya delici bir aletle yaralama, zorla ırza geçme, vücutta sigara söndürme, kezzap veya kaynar suyla yakma, el ve ayaklarını ezme, sağlıksız koşullarda oturmaya zorlama, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı önleme ve öldürmeye dek uzanan çok geniş bir kapsama alanı vardır.”⁵²

2. Psiko-Sosyal ve Sözel Şiddet:

Psiko-sosyal ve sözel şiddet Öztürk’ün çalışmasında aynı başlık altında ele alınmıştır. Öztürk, sözel şiddetin kadının toplumsal onurunu zedeleyerek psikolojik durumunu tahrip ettiği için böyle bir yöntem başvurulduğunu açıklamaktadır. Şener de konuyla ilgili çalışmasında duygusal şiddetin psikolojik şiddetin bir boyutunu oluşturduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵³ Sözel şiddet ve psikolojik şiddet olarak nitelendirilen davranış ve eylemleri keskin bir şekilde birbirinden ayırmak mümkün olmadığından ve hem biçimleri, hem de sonuçları göz önünde bulundurularak çalışmada, bu iki şiddet türünün aynı başlık altında ele alınması uygun görülmüştür.

Yıkıcı eleştiri, bağırma, küçük düşürücü, incitici ifadeler kullanma, tehdit, hakaret, küsmek, baskı uygulamak, yalan söylemek, yakınlarıyla görüşmenin kısıtlanması ya da engellenmesi gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkan psiko-sosyal ve sözel şiddetin kadınların en yaygın olarak gördükleri şiddet biçimi olduğu ancak mağdurlar tarafından bunun şiddet olarak tanımlanmadığı bilinmektedir. “Duyguları kullanılarak, ilişkiler kontrol altında tutulmaya çalışılır; kadının psiko-sosyal

⁵¹ÖZTÜRK, s. 55

⁵²KARINCA, **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, http://www.ankarabarasu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/Kadina_Yonelik_Aile_ici_Siddet_ic.pdf, 07.03.2013, s. 22

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. ŞENER, s. 12

bütünlüğünü sağlayan sevgi, ilgi gibi duyguların gösterilmemesi, desteksiz bırakılması söz konusudur. Kadının akrabalarının, ailesinin, çocuklarını tehdit etme ve fiziksel yeniden yaşatma duygusunu hissettirmekten söz edilebilir. Fiziksel şiddet gibi görünürde iz bırakmadığından, daha az benimsenir. Ancak ruhsal dünyada fiziksel şiddetten çok daha kalıcı izler bırakabilir. Kadının kendine olan güvenini, kimliğini tamamıyla yok edebilir.”⁵⁴ Bu şiddet türü kapsamında görülen davranış biçimleri; “[b]ağırarak, yalan söylemek, kandırmak, eşyaları kırıp dökmek, başkaları önünde küçük düşürmek, sık sık sözünü kesmek, gururunu incitmek, evden kovmak, fiziksel şiddet uygulamakla tehdit etmek, duygu ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü elinden almak, kendi gibi düşünüp davranmaya zorlamak, hareket özgürlüğünü kısıtlamak, sürekli eleştirmek, küfür etmek, kararlara katılımını engellemek, sürekli sorguya çekmek, istediği gibi giyinme özgürlüğünü kısıtlamak, aşağılayıcı isimler takmak, ailesi, arkadaşları, komşuları ile görüşmesini yasaklamak, gittiği her yeri takip etmek, etnik kimliğine ve inançlarına yönelik olarak hakaret etmek, görüşlerini ve yaptığı çalışmalarını küçümsemek, özel yaşam ve mahremiyet hakkı tanımamak, zorla evlendirmek, namus ve töre nedeniyle baskı uygulamak gibi ve daha sayamadığımız pek çok eylem; fiziksel bir baskı olmaksızın uygulanan ve ruh sağlığını bozan şiddet kapsamında ele alınır.”⁵⁵

3. Cinsel Şiddet:

Cinsel şiddet, kadınların kendi istekleri dışında bedenlerine yönelik olarak gerçekleştirilen her türlü davranışı içerdiği gibi, kadının cinsel kimliğini yaşamasının sosyal, kültürel, toplumsal vb. çeşitli nedenlerle kısıtlanmasını, erkeğin aldatmasını, kadının doğurganlığının denetim altında tutulmasını, fuhuşa zorlanmasını, cinsel yönelimine bağlı davranışlarını değersizleştirmeyi de kapsayan çok çeşitli durum ve biçimlerde ortaya çıkmaktadır. “Toplumda mahrem bir alan, bir tabu olarak görülen cinsel şiddet çoğu zaman gizlenen, bu nedenle tespiti oldukça güç bir olgudur.”⁵⁶ Cinsel şiddet olarak ifade edilen davranış, kadının evli olduğu kişi, evlilik birliği dışında birlikte olduğu kişi, akraba, arkadaş ya da bir yabancı tarafından

⁵⁴ÖZTÜRK, s. 58

⁵⁵ÖZTÜRK, s. 59

⁵⁶ŞENER, s. 13

gerçekleştirilebilmektedir. Ancak cinsel şiddetin kadının birlikte olduğu kişi tarafından gerçekleştirildiği durumlarda mağdurların ve failerin bunu şiddet olarak algılamaması da sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Cinsel şiddet olarak gerçekleşen davranış ve eylemlerden bazılarını şu şekilde belirtmek mümkündür; başkalarıyla cinsel ilişkiye zorlama, cinsel organa zarar verme, istemediği zaman ve/veya yerde cinsel davranışlara zorlamak, cinsel ilişki sırasında incitmek, çocuk doğurmaya veya doğurmamaya, kürtaj olmaya veya olmamaya zorlamak, fuhuşa zorlamak, telefon, mektup, internet veya sözle cinsel içerikli rahatsız edici söz ve davranışlarda bulunmak, zorla evlendirmek, ensest, cinsel obje muamelesi yapmak gibi.⁵⁷

4. Ekonomik Şiddet:

Ekonomik şiddet iki farklı biçimde meydana gelmektedir. Birincisi kadının çalışmadığı, erkeğin tek gelir getiren kişi olduğu durumlarda yaşanan ekonomik şiddet iken, ikincisi ise kadının çalıştığı ancak gelirini kullanamaması ya da kendi iradesiyle kullanamaması biçiminde gerçekleşmektedir. Kadınların ekonomik özgürlüğünü kısıtlamak, çalışmasına izin vermemek, maaşını elinden almak, zorla çalıştırmak, para vermemek ya da sınırlı para vermek, ailenin ekonomik birikimi konusunda bilgi vermemek, sürekli hesap sormak, ziynet eşyalarını elinden almak, ekonomik konularda kadının fikrini almadan karar vermek, parayı kullanarak aşağılamak gibi eylemlerle gördüğü baskı ve şiddet ekonomik şiddet olarak kabul görmektedir. Daha genel olarak ifade etmek gerekirse ekonomik şiddeti, “kadının kaynaklara, hizmetlere erişimini, çalışma hayatına katılımını engellemek ya da kadının kendi geliri üzerinde söz sahibi olmasının ve ekonomik bağımsızlık kazanmasının önüne geçmek amacıyla kadının gelirini ve emeğini kontrol altına almak, yarattığı değerlere el koymaktır.”⁵⁸ şeklinde tanımlamak mümkündür.

⁵⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZTÜRK, s. 63; KARINCA s. 23

⁵⁸ Logar, 2006'dan aktaran ŞENER, s. 14

D. Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi

1- Dünyada Kadın Haklarıyla İlgili Gelişmeler

Kadınlara yönelik şiddetin görünür hale gelmesinde ve sorunun önlenmesine yönelik hukuksal mevzuatın oluşmasında, toplumsal mücadelenin özelde ise kadın örgütlerinin mücadelesinin belirleyici bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Çalışmanın amacı ve kapsamı bakımından kadın mücadelesine ve kadın haklarının tarihsel gelişimine ayrıntılı olarak yer vermek mümkün olmadığından burada önemli süreçlere genel bir değinide bulunmakla yetinilecektir.

Avrupa’da 1960’ların sonu, 1970’lerin başında öğrenci hareketinin yükselmesine paralel olarak kadın mücadelesinin de yükselmeye başladığı görülmüştür. Ülkemizde ise bu süreç 1980’lerin başında gelişmeye başlamıştır. Günümüzde literatürdeki kullanıma uygun olarak ifade etmek gerekirse, her türlü toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele yürütülmesiyle birlikte kadına yönelik şiddet sorunu da toplumsal alanda tartışılmaya başlanmıştır. İlk başlarda toplumdaki cinsiyetçi uygulamalara karşı eleştirel bir bilinç geliştirilmiş ve kadınların maruz kaldığı şiddetin toplum tarafından meşrulaştırılması bir sorun olarak gün yüzüne çıkarılmıştır. “1970’lerin başında, özellikle İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde görülen kadın hareketinin dikkatleri çektiği; gerek toplumsal alanda gerekse aile içinde yaşanan kadına yönelik şiddet sorunu, giderek diğer ülkelerde de benzer süreçlerden geçerek önemli bir toplumsal sorun olarak işlenmeye başlamıştır.”⁵⁹

Kadınların hukuksal düzeyde kazandığı sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel gibi haklara değinmeden önce sembolik olarak da değer kazanmış olan 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü’nün tarihsel öneminden bahsetmek gerekmektedir. Mart 1857’de Amerika’nın New York şehrinde, tekstil sektöründe çalışan yüzlerce kadın işçi düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve insanlık dışı çalışma koşullarını protesto etmek için grevler örgütlemişti. 8 Mart 1857’de, grev sırasında fabrikada çıkan yangında, 129 kadın işçi yanarak can verdi. 26-27 Ağustos 1910’da ilk kez Kopenhag’da düzenlenen

⁵⁹ YILDIRIM, s. 33

Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda, Clara Zetkin'in, yangında ölen 129 kadın işçinin anısına 8 Mart'ın Dünya Emekçi Kadınlar Günü olarak kutlanması önerisi kabul edildi. O günden sonra birçok ülkede kutlanmaya başlayan Emekçi Kadınlar Günü'nün 8 Mart'ta kutlanması ise 1921'de Moskova'da düzenlenen 3. Uluslararası Kadın Konferansı'nda kabul edilmiştir. Emekçi kadınların mücadelesinde simgesel bir değer içeren 8 Mart tarihi, BM Genel Kurulu tarafından 1977'de Dünya Kadınlar Günü olarak kabul edilse de, ortaya çıkışı ve tarihsel önemi bakımından günümüzde dünyanın birçok yerinde hala Emekçi Kadınlar Günü olarak kutlanmaktadır.

25 Kasım tarihinin Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü olarak belirlenmesi 1960 yılında yaşanan bir katliama dayanmaktadır. 1960 tarihinde, Dominik Cumhuriyeti'nde, Rafael Trujillo'nun diktatörlüğünde yönetilmekteydi. Diktatörlüğe karşı mücadele eden Mirabel kardeşler; Patria, Minerva ve Maria Mirabel, diktatörlük askerleri tarafından tecavüz edildikten sonra vahşi bir şekilde katledildiler ve bu cinayet trafik kazası gibi gösterilmeye çalışıldı. 1981 yılında, Dominik'te toplanan Latin Amerika Kadın Kurultayı'nda, 25 Kasım, "**Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele Ve Uluslararası Dayanışma Günü**" olarak kabul edildi. 1985'te ise BM tarafından 25 Kasım, "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi İçin Uluslararası Mücadele Günü" ilan edilmiştir.⁶⁰

Kadın haklarının gelişiminde Fransız İhtilali önemli bir kesit oluşturmaktadır. İhtilal çalışmalarına katılan kadınlar, İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kendilerini kapsamadığından hareketle "Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"ni yayımlayarak oy ve temsil hakkı istemişlerdir.⁶¹ Bu talepleri kral tarafından reddedilse de diğer Avrupa ülkelerine de örnek teşkil etmiştir.

"Kadın ve kadın hakları konusunda en büyük ve köklü değişime Endüstri Devrimi sebep oldu. Buharın endüstride kullanılmaya başlanması ile kadın işgücü

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. "8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nün Kısa Tarihi", <http://www.cafrande.org/?p=679>, 09.03.2013; "25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü", <http://kadin.uzerine.com/index.jsp?objid=2033>, 02.04.2013

⁶¹ Fatmagül, BERKTAY, "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye", http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf, 18.03.2013, s. 7; "25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü", <http://kadin.uzerine.com/index.jsp?objid=2033>, 02.04.2013

olarak fabrikalarda çalışmaya başladı. Böylece kadınlara da o zamana kadar verilmemiş bazı haklar tanındı.⁶²

1900'lü yıllardan itibaren Feminist hareketin gelişmesinin de etkisiyle kadınlara siyasal ve toplumsal hakların tanınmaya başlandığı görülmektedir. “Kadınlara oy hakkı veren ilk ülke olan Finlandiya'dan (1906) sonra, 1917'de Rusya, 1918'de İngiltere, Kanada, Azerbaycan, 1919'da Almanya ve Avusturya, 1920'de ABD ve Macaristan, kadınlara oy hakkı tanımıştır. Türkiye'de ise kadınlar, gerçek siyasi seçimlerin henüz yapılmadığı bir dönemde, 1930 ve 1934'te bu hakka kavuşmuştur.”⁶³ Kadınlara yasal olarak siyasal katılım hakkının sağlanması beraberinde erkeklerle eşit bir durumu meydana getirmemiştir. Ancak bu şekilde kadınlar, ataerkil düzenin kendisine biçtiği rollerin dışına çıkarak toplumsal yaşamda daha etkin bir statüye kavuşmuşlardır.

Kadınların uzun süren mücadeleleri sonucunda kadının insan hakları rejiminin, uluslararası düzeyde ele alınmaya başlaması Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 1946 yılında, 11(II) sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulmasıyla olmuştur. Komisyon'un çalışmaları neticesinde 1952 yılında Kadınların Siyasi Hakları Sözleşmesi, 1957 yılında Evli Kadınların Vatandaşlığı ve Evlilikte Rıza Sözleşmesi, 1962 yılında Asgari Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Kayıt Altına Alınması Konusunda Sözleşmesi kabul edilmiştir. Yasal düzenlemelerde eşitliğin kurumsallaşması bakımından önemli bir yeri olan Kadına Karşı Ayrımcılığın Sonlandırılması Sözleşmesi, 1967 yılında, BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. 1975 yılı BM tarafından Dünya Kadın Yılı ilan edilmiş ardından 1975-1985 yıllarını kapsayan dönem “Kadın On Yılı” ilan edilmiştir. Böylelikle bu süreç içerisinde kadın erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik çalışmaların hızlandırmak, kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmak hedeflenmiştir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), dünyada kadın haklarının gelişimi bakımından en önemli uluslararası sözleşmelerden biri olarak kabul edilmektedir. CEDAW, BM Genel Kurulu tarafından,

⁶² Belkıs, KONAN, “Türk Kadının Siyasal Hakları Kazanma Süreci”, <http://www.law.ankara.edu.tr/dergi/AUHF-60-01/AUHF-2011-60-01-konan>, 07.03.2013, s. 160

⁶³ “Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi”, <http://www.kadinlardernegi.com/forum/turkiyede-kadin-haklari/79-turkiyede-kadin-haklarinin-tarihsel-gelisimi.html>, 07.03.2013

1979 yılında kabul edilmiş, 1981 yılında 20 ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe girmiştir. Kadına karşı ayrımcılığı ilk tanımlayan uluslararası belge olan CEDAW, uluslararası insan hakları belgelerinin kadınların özgün sorunlarına yanıt vermediğini ve bu alanda özel düzenlemelerin ve önlemlerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

1992 yılında, Avrupa Konseyi bünyesinde Kadın Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi (CDEG) kurulmuştur. CDEG, kadın erkek eşitliği konusunda Konsey içerisindeki en öncelikli kuruluştur.

1993'te BM Genel Kurulu, Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bildirge, kadına yönelik şiddetin tanımlanması ve kamusal ya da özel alanda kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve cezalandırılmasında devletlerin sorumlu olduğunu açıkça düzenlenmesi bakımından önemlidir.

1995'te, Pekin'de düzenlenen 4. BM Kadın Konferansında, kadın haklarını insan haklarının ayrılmaz ama özgül bir parçası olarak kabul eden anlayış onaylanmıştır.

3-14 Kasım 1997'de, Avrupa Konseyi Kadın Erkek Eşitliğinden Sorumlu 4. Bakanlar Konferansı "Demokrasi ve Kadın Erkek Eşitliği" temasıyla, İstanbul'da düzenlenmiştir. Konferans sonunda eşitlik konusunda atılması gereken adımlar ve çeşitli öneriler içeren İstanbul Deklarasyonu kabul edilmiştir.

24-25 Ekim 2000 tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi, ilk kez bir oturumun tamamını kadın sorununa ayırarak "Kadın, Barış ve Güvenlik" konulu bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda kadınların çatışma ve çatışma sonrası süreçlerdeki deneyimleri ve barışa katkıları ele alınmıştır.

2000 yılında, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, kadınların şiddete karşı korunmasıyla ilgili, 5 numaralı tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu karar, şiddetin önlenmesi ve mağdurların korunması için evrensel bir strateji oluşturması itibariyle önemli bir uluslararası belgedir.

Avrupa Konseyi üyeleri, Konsey'in diğer organları ve STK'ların katılımıyla 2006-2008 yılları "Aile İçi Şiddet Dahil Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele

Kampanyası” yürütülmüştür. Kampanya ile konuyla ilgili duyarlılık yaratılması, hükümetlerin siyasi irade göstermesi ve gerekli kaynakları ayırması, uygulamaları takip ederek veri toplanması hedeflenmiştir.

2006’da, AB bünyesinde “Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü” kurulmuş, Enstitü Ocak 2008’den itibaren işlerlik kazanmıştır.⁶⁴

2. Türkiye’de Kadın Haklarıyla İlgili Gelişmeler

Türkiye’de kadın haklarının tarihsel süreci bakımından gerçekleşen bazı önemli gelişmeler şu şekilde belirtilebilir;

Kadınların en önemli sorunlarından biri olan doğum izni, ilk kez 1930 yılında düzenlenmiş, doğum yardımı ise 1945 yılında kabul edilen 4772 sayılı yasa ile getirilmiştir.

Yaşlılık sigortasının kadın ve erkekler için eşit esaslara göre düzenlenmesi ise 1949 yılında çıkarılan yasa ile gerçekleşmiştir.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni 1985 yılında imzalamış, sözleşme bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir.

İlk 'Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi', 1989 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur.

Tecavüz mağdurunun hayat kadını olması halinde cezanın indirilmesini öngören eski Türk Ceza Kanunu'nun 438'inci maddesi, TBMM tarafından 1990 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

⁶⁴ Dünyada kadın haklarının gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şener, Ekin, Bozkurt, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirmesi, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2011,

“Dünyada Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi”, <http://morharfler.blogspot.com/2010/02/dunyada-kadn-haklarinn-tarihsel-gelisimi.html>, 18.03.2013,s. 21-24;

BERKTAY, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf, 18.03.2013;

“Uluslararası Düzeyde “Kadın Konularında” Yapılan ve Düzenlenen Toplantılar”, <http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=19>, 19.03.2013

İlk kadın sığınma evi, Bakırköy Belediyesi tarafından 1990 yılında açılmıştır.

Kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159. maddesi, 29 Kasım 1990'da Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmiştir.

1990 yılında çıkarılan 422 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kadın sorunları konusunda ulusal çapta bir kurum olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurulmuştur.

25 Ekim 1990 tarihinde çıkarılan 3670 Sayılı Kanun'la Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş ve 1991 yılında Başbakanlığa bağlanmıştır. 1994 yılında, KSSGM bünyesinde şiddete uğrayan kadınlara hukuki ve psikolojik danışmanlık, girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında hizmet vermek amacıyla Bilgi Başvuru Bankası kurulmuştur.

29 Haziran 1996'da Anayasa Mahkemesi TCK'nın erkeğin zinasını suç olarak düzenleyen 441. maddesini anayasanın eşitlik ilkesine aykırılığı gerekçesiyle iptal etmiştir. 27 Aralık 1996 tarih ve 228600 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kararda verilen bir yıllık süre içinde yasal düzenleme yapılmaması nedeniyle erkeğin zinası 27.12.1997 tarihinden itibaren suç olmaktan çıkmıştır.

22 Mayıs 1997 tarihinde Medeni Kanun'un 153. maddesinde yapılan değişiklikle kadının evlendikten sonra kocasının soyadını almakla birlikte, kendi soyadını da kullanabilmesi sağlanmıştır. 19 Kasım 1997'de KSSGM'nin önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı'nca nüfus cüzdanlarında medeni hal kısmında "evli/ bekâr/ dul/ boşanmış" gibi ifadelerin yerine sadece "evli" veya "bekâr" ifadelerinin kullanılmasını düzenleyen genelge yayımlanmıştır.

2000'li yıllardan itibaren AB müktesebatına uyum politikaları çerçevesinde Anayasa, TMK başta olmak üzere yasal düzenlemelerde kadın hakları konusunda değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda:

17 Ekim 2001'de yürürlüğe giren Anayasa değişikliklerinde, Anayasanın 41. maddesine "eşler arası eşitlik" düzenlemesi eklenmiştir.

Yeni Türk Medeni Kanunu, 22 Kasım 2001’de TBMM’de kabul edilerek, 1 Ocak 2002’de yürürlüğe girmiştir. Yeni TMK ile kadınlar için 15, erkekler için 17 olan evlilik yaşı, hem kadın hem erkekler için 18’e yükseltilmiştir. Kanunda, evlilik sırasında edinilen malların eşit paylaşımı, evlilik dışı doğan çocukların evlilik içi doğan çocuklarla aynı miras haklarından yararlanmaları gibi başka bazı düzenlemeler de yer almıştır.

30 Temmuz 2002’de CEDAW Ek İhtiyari Protokolü onaylanmıştır. İhtiyari Protokol ile CEDAW’ın daha etkin uygulanabilmesi için denetim mekanizmalarına, kişisel başvuru ve Komite’nin inceleme yetkisi eklenmiştir.

“15 Haziran 2003 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen Altıncı Uyum Paketi çerçevesinde TCK’da yapılan değişikliklerle, “namus için çocuk öldürme” suçunun failine verilen cezalar ağırlaştırılmış ve “töre cinayetleri” olarak bilinen durumlarda failin cezasında indirim yapılmasını içeren madde yürürlükten kaldırılmıştır.”⁶⁵

2004’te Anayasanın 10. maddesinde yapılan değişiklikle “Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir” ibaresi eklenmiştir.

18 Mayıs 2005’te alınan meclis kararıyla, töre ve namus cinayetleri ile kadın ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılması ve önlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, 2006’da konuyla ilgili alınması gerekli önlemler ve bunlardan sorumlu birim ve kurumların listesini içeren bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu rapor, Başbakanlık Genelgesi olarak 4 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazete ’de yayınlanmıştır.

24.11.2011 tarihinde “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” onaylanmış; sözleşme 08.03. 2012 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İstanbul’da imzaya açıldığı için İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen sözleşmeyi ilk imzalayan ve onaylayan ülke Türkiye’dir. İstanbul Sözleşmesi, uluslararası hukukta, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk sözleşme niteliğini taşımaktadır. “İlk defa

⁶⁵“Türkiye’de Kadın Hakları Alanında Kaydedilen Gelişmeler”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa, 19.03.2013

bağlayıcı ve kadına yönelik şiddetin insan hakları ihlali olduğunun vurgulandığı bu sözleşmede, ayrıca bağımsız bir denetim mekanizması kurulmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır.”⁶⁶ Sözleşmenin yürürlüğü, 75. maddenin 3. Fıkrasında “Sözleşme tarafından bağlı kılınma rızalarını açıklayan en az sekizi Avrupa Konseyi üyesi olan on devlet tarafından imzalanmasından sonraki üç aylık sürenin sonunu izleyen ayın ilk gününde yürürlüğe girer” şeklinde düzenlenmiştir. Bu sayıya henüz ulaşamamış olduğundan sözleşme yürürlüğe girmemiştir. Sözleşmenin amacı kadınları her türlü şiddetten korumak, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak, şiddet mağduru kadınların korunması ve desteklenmesi için kapsamlı bir çerçeve, politikalar ve tedbirler geliştirmek, bunun için uluslararası işbirliğini teşvik etmek olarak vurgulanmıştır. Sözleşmede ayırım gözetilmemesi, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar üretilmesi, sivil toplum çalışmalarının desteklenmesi, veri toplanması, farkındalığın artırılması, eğitim, önleyici müdahale ve tedavi programlarının hazırlanması, mağdurların korunması ve desteği için gerekli tedbirlerin alınması, yeterli sayıda ve uygun sığınma evlerinin açılması gibi birçok konu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. “İzleme mekanizması kurularak (GREVIO adı verilen) uzmanlar grubunun Sözleşme’nin taraf devletlerce uygulanmasını izleyecek olması, Sözleşme’nin bağlayıcılığını ve yaptırım gücünü artıracak niteliktedir.”⁶⁷

a. Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Yasal Düzenlemeler

17 Ocak 1998’de aile içi şiddete uğrayan kişilerin korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını düzenleyen 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Ülkemizdeki yasal mevzuatta, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesiyle ilgili ilk yasal düzenleme olan 4320 sayılı kanun, 8 Mart 2012’de kabul edilen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’un yürürlüğe girmesine kadar uygulamada kalmıştır. Kadınlara yönelik şiddet sorununun görünürlüğü ve tanınması, sınırlı da olsa, yargısal tedbirler ve caydırıcı yaptırımlar içermesi gibi yönleriyle olumlu bir adım olarak kabul edilen 4320 sayılı Kanun, özellikle aile içerisinde yaşanan şiddetle sınırlı olması, tedbir ve yaptırımlarının

⁶⁶Nazan, MOROĞLU, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf, 02.04.2013, s. 366

⁶⁷ MOROĞLU, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf, 02.04.2013, s. 368

çok yetersiz olması gibi nedenlerle toplumun farklı kesimlerince eleştirilmekteydi. Kanun'un birinci maddesinde yer alan düzenlemeye göre, korumadan yararlanma hakkı yalnızca eşlerden birine tanınmıştı.

Yaklaşık on yıllık bir uygulama sürecinin ardından, 6320 sayılı kanunda ilk değişiklikler 26.04.2007 tarihinde kabul edilen 5636 sayılı kanunla yapılmıştır. 5636 sayılı kanunla, birinci maddede yer alan koruma kapsamı, “eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin” aile içi şiddete maruz kalması şeklinde genişletilmiştir. “Toplumun ezilen ve güçsüz olan kesimini, özünde kadını şiddetten korumayı amaçlayan bu yasada, kapsamın mağdur, fail ve eylemin gerçekleştiği yer açısından genişletilmesi yararlı olmuştur.”⁶⁸ Bu değişikliklerle birlikte çocuklar ve aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerine yönelik şiddet de koruma kapsamına alınırken evlilik birliği dışında yaşanan şiddet yine görmezden gelinmiştir. Şiddetin henüz ortaya çıkmadan yani şiddet tehdidinin ortaya çıktığında önlenmesine ilişkin bir düzenleme olmaması ise yasanın bir diğer önemli eksikliğidir.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ise 8 Mart 2012 tarihinde kabul edilmiş, 20 Mart 2012'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Öncekilere kıyasla bazı olumlu düzenlemeler içeren 6284 sayılı kanunun da yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Kanun başlığının önceki yasalara paralel olarak “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” olarak belirlenmiş olması, kadını kendi başına bir birey olarak değil, aile içerisinde bir nesne olarak gören yaklaşımın korunduğunu göstermektedir.

Önceki kanunlarda hangi hallerin şiddet sayılacağı tek tek belirtilirken, 6284 sayılı yasanın 2. maddesinde şiddet, bu durumlardan daha geniş bir biçimde tanımlanmıştır. “Ayrıca şiddet eyleminin fail ve mağdurları ile bunlar hakkında verilecek önleyici tedbirler genişletilmiş, önceki yasada yer verilmeyen ve mülki amir

⁶⁸Eray, KARINCA, “Ailenin Korunmasına Dair Kanunda 5636 sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_825.htm, 18.03.2013

ile hâkim tarafından verilecek koruyucu tedbirler öngörölmüş, delil ve belge aranmadan derhal gerekli önlemlerin alınmasına imkân sağlanmış, yıllarca süren ceza yargılaması yerine derhal uygulanabilecek zorlama hapsi getirilmiştir.”⁶⁹ Kanunun “Merkezlerin Kurulması, Destek Hizmetleri ve Kurumlar arası Koordinasyon” başlıklı üçüncü bölümünde yer alan hükümlerle şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması düzenlenmiş ve şiddetle mücadele, kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

Kanun ile kolluk kuvvetlerine, bazı koruyucu ve önleyici tedbirleri geçici olarak uygulama yetkisi tanınmıştır. Tedbir kararlarının verilmesi, tebliği ve gizlilik ile ilgili 8. madde ile önemli değişiklikler getirilmiştir. Tedbir talebinde yetki şartının kaldırılmıştır. Böylece şiddete maruz kalan kadın, en çabuk ve en kolay ulaşabileceği yerin hâkiminden, mülki amirinden ya da kolluk biriminden tedbir kararı talep edebilmektedir. İlgili maddenin üçüncü fıkrasında, koruyucu tedbir kararı verilmesi için şiddetin uygulandığı hususunda delil ve belge aranmayacağı düzenlenmiştir. Gizlilik ile ilgili altıncı fıkrada, gerekli bulunan hallerde korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik, adres bilgileri ve korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgilerin tüm resmi kayıtlarda gizli tutulacağı belirtilmiş, bu durumlarda yapılacak tebligatlar için ayrı bir adres tespit edileceği hükmü getirilmiştir.

Kanunun 13. maddesinde, hakkında tedbir kararı verilen kişinin, bu kararın gereklerine aykırı hareket etmesi halinde 3 günden 10 güne kadar zorlama hapsine tabi tutulacağı düzenlemesi getirilmiştir. “4320’deki en önemli sorunlardan biri, yasada tedbir kararlarına aykırılığın 6 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına rağmen, bu cezaların ertelenmesi, uygulanmaması, adli para cezasına çevrilmesi idi. Yeni yasada yer alan zorlama hapsi ise bir disiplin tedbiri ve bu tedbir herhangi bir yargılama, soruşturma evresi olmaksızın uygulanabilmekte.”⁷⁰ Kanunun getirdiği bir diğer önemli düzenleme ise hakkında koruma tedbiri verilen kişinin sağlık sigortası olmaması ya da sigortadan yararlanamıyor olması durumlarında tedbir süresince ve gelir testine tabi tutulmaksızın genel sağlık sigortalısı sayılacağına ilişkindir.

⁶⁹Hüsamettin, UĞUR, “Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-101-1208.pdf, 18.03.2013

⁷⁰ “6284: Aile’nin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Dair”, <http://www.sigınaksizbirdunya.org/6284-2.html>, 19.03.2013

Ülkemizde kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili mücadele edilen sorunların başında kadınlara yönelik şiddet ile töre ve namus saikiyle işlenen cinayetler gelmektedir. Son yıllarda gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin çoğu, bu sorunların önlenmesine yöneliktir. Özellikle 6284 Sayılı Yasa ile yukarıda da değinilen bazı önemli değişiklikler getirilmiştir. Ancak daha önce de bahsettiğimiz gibi kadını ikinci cins olarak gören ve onun varlığını aile içerisinde tanımlayan yaklaşımın hem siyasi partiler ve devlet yetkilileri hem de toplum bazında değiştirilmesine yönelik adımlar atılmadan bu değişikliklerin yaşam bulması mümkün değildir. Kanundaki eksiklik ve yetersizlikler, uygulama aşamasında karşılaşılan sorunlarla birlikte iyice perçinlenmektedir. Bu sorunlardan bazılarını hem soruşturma hem kovuşturma sürecinde yetkili ve görevlilerin sorunun ciddiyetini görmezden gelen “barıştırmaya”dan yana yaklaşımları; olayın adli mercilere yansımalarından rahatsız olan erkeklerin kadına yönelik şiddeti daha ağır bir biçimde sürdürmesi, şiddet mağduru kadınlara yönelik alternatif olanakların yok denecek düzeyde olması olarak ifade etmek mümkündür.

Nitekim bazı kadın örgütlerinin kadın cinayetleri ve bu cinayetlerin failleriyle ilgili yıllara göre hazırlanmış olduğu araştırmalar ve raporlar, yasalarla getirilen tedbirlerin kadınları şiddetten korumaya yetmediğini göstermektedir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun 2012 yılında yayınladığı istatistiklere göre, 2008-2011 yılları arasında kadınların %88’i tanıdıkları erkekler tarafından öldürülürken bu oran 2012’de %100’ü bulmuştur. Aynı yıllar arasında kocası ya da eski kocası tarafından öldürülen kadınların oranı %47 iken 2012’de bu oran %69 olarak tespit edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduktan sonra aile meclisi kararıyla öldürülme oranı %50 artmıştır. Koruma talep eden kadınların %75’ine tedbir kararı çıkarılmasına rağmen gerçekte koruma sağlanamadığı için bu kadınlar öldürülmüştür. Gizlilik kararıyla ilgili düzenlemeler olmasına rağmen sığınma evine yerleştirilen kadınların %37,5’i öldürülmüştür.⁷¹

Şiddete uğrayan ya da şiddet tehdidi altında olan kadınlar için köklü bir çözüm olmasa da alternatif bir olanak olan kadın sığınma evlerinin sayısı ve koşulları da oldukça yetersizdir. Bir milletvekiline Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na kadına

⁷¹ Raporun tam metni için bkz., “İşte Gerçek Veriler”, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/aciklamalar/177/iste-gercek-veriler>, 19.03.2013

yönelik şiddetle ilgili verilen soru önergesine 20.11.2012 tarihinde verilen yanıtta göre; Türkiye’de şu anda Bakanlığa bağlı 69, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarına bağlı 34 olmak üzere toplam 103 tane kadın sığınma evi bulunmaktadır.⁷² 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu’nun 14. maddesinin a fıkrasında yer alan düzenlemeye göre “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.” Bu düzenleme uyarınca olması gereken kadın sığınma evi sayısı ise en az 1400; AB standartlarına göre ise yaklaşık 9000 civarındadır.⁷³

Yukarıda kısaca bahsedilen gelişmeler, Türkiye’nin gerek hukuksal mevzuatta yer alan düzenlemeler gerekse de alternatif olanaklar bakımından kat ettiği yolun olması gerekenin çok gerisinde olduğunu göstermektedir.

E. Dünyada ve Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Verileri

1. Dünyada Kadınlara Yönelik Şiddet Verileri

Önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere, kadınlara yönelik şiddet tüm dünyada kendisini gösteren bir sorundur. Sorunun boyutlarına ilişkin BM, Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların raporları, istatistikleri bulunsa da tüm ülkeleri kapsayan bir veri bulunmamaktadır. Mevcut veriler ise hem çalışmaların kapsam ve yeterliliği hem de kadınlar genel olarak mahremiyet, korku, bilinç düzeyi gibi nedenlerle kendilerini açık ve doğru bir biçimde ifade etmediği için gerçekliği tam olarak yansıtmamaktadır. Bu gerçekliği hatırd tutarak bazı kuruluşların çalışmalarına göre kadına yönelik şiddet verilerine bakabiliriz;

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (ITUC) 2011 yılında, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), BM, Avrupa Konseyi ve Dünya Sağlık Örgütü verilerinden derlediği "**Kadına Karşı Şiddetin Gerçekleri Raporu**"na göre, dünyada her üç kadından biri, yaşamları boyunca en az bir kez fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Raporda dünyada 4,5 milyon insanın seks kölesi olarak sömürüldüğü ve bunun yüzde 98’inin kadın olduğu, Peru’da kadınlardan yüzde 24’ü, Tanzanya’da yüzde

⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz., <http://web.tbmm.gov.tr/gelenkagitlar/metinler/156922.pdf>, 07.03.2013

⁷³Elif, ŞAFAK, “Çatisiz Kalmak”, **Haber Türk Gazetesi**, <http://www.haberturk.com/yazarlar/elif-safak/595486-catisiz-kalmak>, 07.03.2013

28'inin fuhuşa zorlandığı, Asya'da 60 milyon kadının zorla fuhuş yaptırılmak için yaşadıkları yerden başka bölgelere götürüldükleri bilgileri yer almaktadır. Avustralya, Kanada, İsrail, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde cinayet sonucu hayatını kaybeden kadınların yüzde 55'inin eşleri ya da sevgilileri tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir.⁷⁴

Türkiye Psikiyatri Derneği Merkez Yönetim Kurulu'ndan Uz. Dr. Ağah Aydın ve Yrd. Doç. Dr. Ayşe Devrim Başterzi'nin "25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele ve Uluslararası Dayanışma Günü" ile ilgili yaptıkları açıklamada Birleşmiş Milletler verilerine dayanarak verdikleri bilgilere göre tüm dünyada kadının şiddete uğrama oranı yüzde 17 ile yüzde 75 arasında değişmektedir. Bu oran Kanada'da yüzde 25, Japonya'da yüzde 59 iken, Hindistan'da yüzde 75'e kadar çıkmaktadır. BM verilerine göre dünya genelinde hayatında en az bir kez eşi veya yakın ilişki içinde bulunduğu kişi(ler) tarafından şiddete maruz kalan kadınların oranı Çin'de yüzde 14, Fransa'da yüzde 18, İtalya'da yüzde 21, İsviçre'de yüzde 29, Almanya'da yüzde 38, Danimarka'da yüzde 39, Avusturya'da yüzde 49, Zambiya'da yüzde 60'tır.⁷⁵ Aydın ve Başterzi işgal, iç çatışma ve savaşlarda da kadınların taciz, tecavüz, karın deşme, cinsel organların tahribi gibi birçok şiddet biçimine maruz kaldığına dikkat çekmiştir. Buna göre 1971'de Bangladeş'te savaş sırasında 250 - 400 bin kadına tecavüz edildiği, buna bağlı 25 bin gebeliğin oluştuğu ifade edilirken, Bosna Hersek'te savaş sırasında 20 binden fazla kadına tecavüz edildiği açıklandı. Rwanda'da bir yıl içinde tecavüze uğrayan kadın sayısının ise 15 binin üzerinde olduğu belirtildi. Açıklamada, Sudan'da pantolon giymek, İran'da erkeklerle birlikte müzik dinlemek, Suudi Arabistan'da tek başına araba kullanmak gibi gerekçelerin, bu ülkelerin kanunlarına göre kadınların "resmi" olarak öldürülmelerinin nedeni olabildiği vurgulandı.

Kadınların maruz kaldıkları ekonomik şiddetin de tüm dünyada yaşanan ciddi bir sorun olduğunu; dünya toplamında kadınlar eşit işe karşılık yaklaşık yüzde 20

⁷⁴“Şiddete Uğrayan Kadınlar Her geçen Gün Artıyor”, <http://www.kadinvekadın.net/siddete-ugrayan-kadınlar-her-gecen-gun-artiyor-2012-11-24.html>, 07.03.2013

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Sabah Gazetesi**, “Her On Kadından Dördü Şiddet Görüyor”, www.sabah.com.tr/2FYasam/2F2012/2F04/2F15/2Fher-10-kadından-4u-siddet-goruyor&anno=2, 07.03.2013

oranında daha az para kazanması ve tüm dünyadaki sermayenin yüzde 10'u, taşınmaz malların sadece yüzde 1'inin kadınlara ait olması verileriyle açıklandı.⁷⁶

BM'nin hazırlamış olduğu raporlara göre, dünya genelinde şiddet nedeniyle hayatını kaybeden 15-44 yaş grubundaki kadınların sayısının kanser, sıtma, trafik kazası ve savaşlar nedeniyle ölen kadından daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Raporun Türkiye ile ilgili bölümünde ise Türkiye'de her on kadından dördünün eşinden ya da partnerinden fiziksel/cinsel şiddet gördüğü belirtilmektedir.⁷⁷

2. Türkiye'de Kadınlara Yönelik Şiddet Verileri

Türkiye'de kadınlara yönelik şiddetle ilgili yapılmış olan çalışmalarda da Dünya genelindeki gerçekliğe ulaşmada yaşanan sorunlara benzer eksiklikler bulunmaktadır. Bu konuda yapılmış en geniş kapsamlı ve güncel çalışmanın Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2010 yılında "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" başlığı altında hazırlamış olduğu araştırma olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle başka bazı araştırmalara kısaca değinildikten sonra Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün şiddet araştırmasının sonuçlarına daha ayrıntılı olarak yer vermeyi uygun görmekteyiz.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in bir soru önergesine verdiği yanıtta göre (2012), Türkiye'de, yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu kişi(ler)den fiziksel şiddet görmüş kadınların oranının yüzde 39, cinsel şiddet yaşamış kadınların oranının yüzde 15, yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu kişi(ler)den yaşadıkları fiziksel veya cinsel şiddet sonucu yaralanmış kadınların oranının ise yüzde 24'tür. Aynı yanıtta BM verilerine göre dünya genelinde hayatında en az bir kez eşi veya yakın ilişki içinde bulunduğu kişi(ler) tarafından şiddete maruz kalan kadınların oranının yüzde 59'a vardığı yer almıştır.⁷⁸

⁷⁶ "Sayılarla Kadına Yönelik "Erkek"/ "Devlet" Şiddeti", <http://bianet.org/bianet/kadin/126227-sayilarla-kadina-yonelik-erkek-devlet-siddeti>, 07.03.2013

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., "BM Kuruluşları: Kadına Karşı Şiddet Dünyanın Dört Bir Yanında Varlığını Sürdürüyor", <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=3785>, 07.03.2013

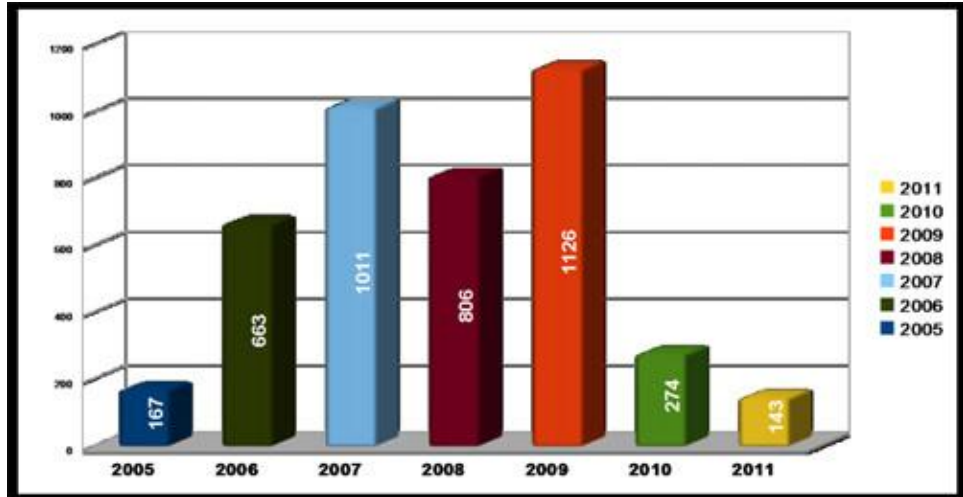
⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Sabah Gazetesi**, "Her On Kadından Dördü Şiddet Görüyor", www.sabah.com.tr/2FYasam/2F2012/2F04/2F15/2Fher-10-kadından-4u-siddet-goruyor&anno=2, 07.03.2013

a. İHD'nin Türkiye'de Son 7 Yılda Kadına Yönelik Şiddet Raporu

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi tarafından 2005-2011 yılları arasında kadına yönelik şiddetle ilgili Derneğe yapılan başvurular, kadın örgütlerinin yaptığı araştırmalar, gazete ve dergilerde yer alan haber ve makaleler derlenerek Kadına Yönelik Şiddet Raporu hazırlamıştır. Bu rapora göre; 2005-2011 yılları arasında 4190 kadın, erkekler tarafından öldürülmüştür. En çok cinayet 1126 cinayetle 2009 yılında meydana gelirken, 2005'te 167, 2006'da 663, 2007'de 1011, 2008'de 806, 2009'da 1126, 2010'da 274, 2011'in ilk 8 ayında ise 143 kadın cinayet nedeniyle yaşamını yitirmiştir.

Bu yıllar arasında yaşanan kadın cinayetlerinin grafiği şu şekildedir:

TABLO 1

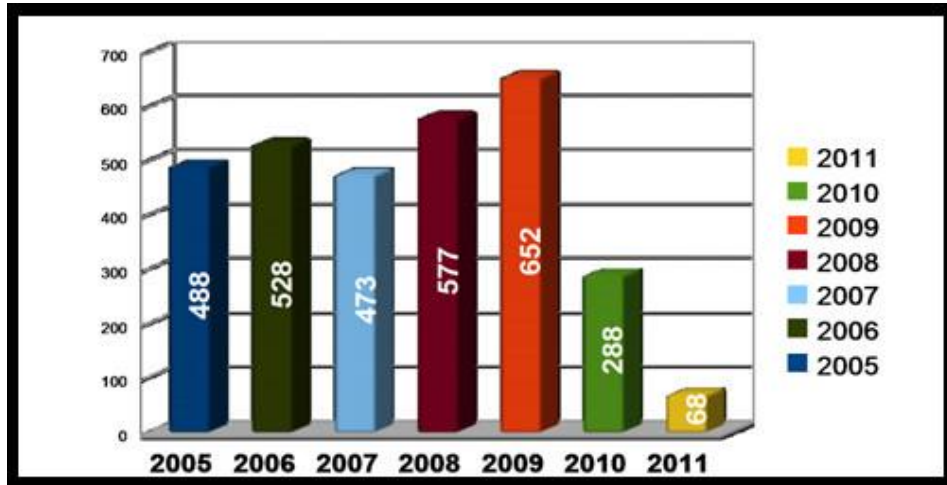

2005-2011 yılının ilk 8 ayı içerisinde yargıya intikal eden olaylara göre 3074 kadın tecavüze uğramıştır. Tecavüz edenler; kamuda görevli, polis, asker, öğretmen ve sivil kişilerdir. Yargıya intikal eden tecavüz vakalarının yıllara göre sayılarının 2005 yılında 448, 2006'da 528, 2007'de 473, 2008'de 577, 2009'da 652, 2010'da 288, 2011 yılının ilk 8 ayında ise 68 olduğu görülmüştür. Aynı yıllar arasında 3320 kadın, tacize uğradığı gerekçesiyle yargıya başvurmuştur. Ancak genel kamuoyu araştırmasına göre bu yıllar arasında 110 binin üzerinde kadının cinsel saldırıya uğradığı tahmin edilmektedir. Mağdur kadınların yaklaşık yüzde 40'ının aile, akraba, sevgili veya

törelere korktukları için şikâyetçi olmadıkları tahmin edilmektedir. Yargıya intikal eden taciz vakalarının yıllara göre dağılımına bakıldığında 2005 yılında 432, 2006'da 489, 2007'de 540, 2008'de 589, 2009'da 624, 2010'da 563, 2011 yılının ilk 8 ayında ise 83 olayın yaşandığı görülmüştür.

2011 yılının ilk 8 ayı içerisinde ise 143 kadın öldürülmüş, 76 kadın cana kasteden saldırı sırasında yaralanmış ve mahkemelere intikal eden 82 tecavüz vakası meydana gelmiştir. Raporda kadın cinayetlerine dair 7 yıllık veriler incelendiğinde, tecavüz ve taciz gibi cinsel saldırı suçlarında yüzde 38'lik bir artış olduğu belirtilmiştir.⁷⁹ (Bkz. TABLO 2) 2005-2011 yılları içerisinde yargıya intikal eden taciz ve tecavüz olaylarının grafikleri şu şekildedir;

TABLO 2

İHD'nin yayınlamış olduğu rapora göre son 7 yılda tecavüz, taciz gibi cinsel saldırı suçlarında yüzde 38 oranında bir artış yaşanmıştır. Kadın cinayetlerinin nedenleri arasında ilk sıralarda “namus davası”, “yoksulluk”, “işsizlik”, “aldatma”, “evi terk etme”, “boşanma”, “cinsel ilişkiye girmek istememe” gibi nedenler yer almaktadır.

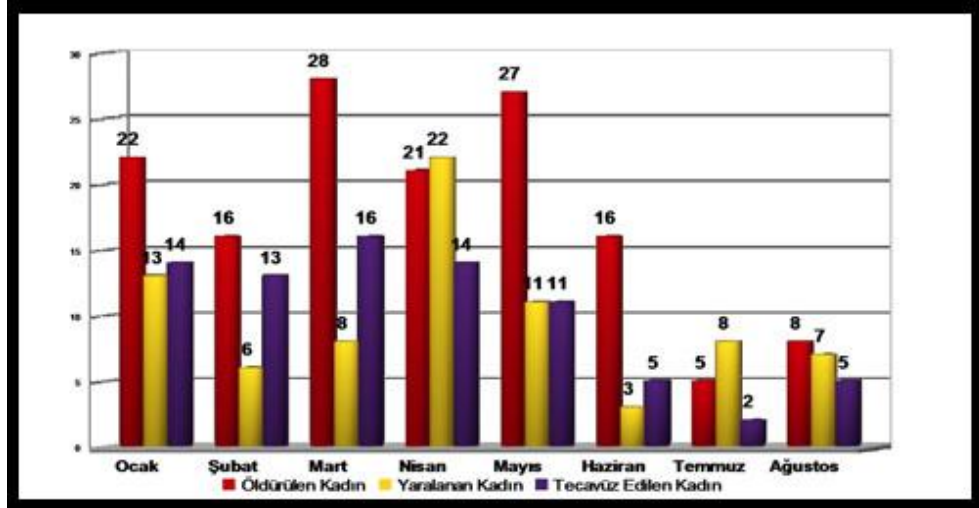
⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., “Kadına Yönelik Şiddet Artıyor”, <http://www.kesk.org.tr/node/716>, 10.03.2013,

“Altı Yılda Dört Bin Kadın Öldürüldü”, <http://www.bianet.org/kadin/insan-haklari/142383-alti-yilda-dort-bin-kadin-olduruldu>, 10.03.2013

Katil zanlılarının % 25'i 18 yaşından küçük, %24'ü 18-30 yaşları arasında, % 27'si 31-40 ve 41-50 yaş gruplarında yer alırken, 51-60 yaşları arasındaki zanlıların oranı % 18, 61-70 yaş grubundakilerin oranı ise % 6'dır. Yaralama olaylarının faillerinin % 35'i, mağdurların ise % 65'i 18 yaşından küçüktür. Erkek şiddeti sonucu yaralanan kadınların % 32'si 18-31 yaşları arasındadır. Tecavüz failleri arasında yaşları 18'den küçük olanların oranı yüzde 55 iken faillerin yüzde 68'i 19 yaş üzerindedir. (Bkz. TABLO 3)

2011 yılının ilk sekiz ayında öldürülen, yaralanan ve tecavüze uğrayan kadınların oranlarını gösteren grafik;

TABLO 3

b. Adil Gür'ün “Kadına Yönelik Şiddet” Araştırması

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle ilgili bir diğer araştırma Adil Gür’ün yaptığı “Kadına Yönelik Şiddet” araştırmasıdır. Gür’ün bu çalışması şiddete maruz kalan kadınların eğitim, sosyal, ekonomik durum, yaş, medeni hal gibi durumları bakımından somut veriler sunmakta ve şiddet karşısında kadınların tutumları hakkında bilgi vermektedir. 42 il ve 126 ilçede bunlara bağlı 195 mahalle ve köyde, 18 yaş ve üstü kadın nüfusunu temsil eden 3 bin 252 kadınla yüz yüze görüşme yoluyla yapılan çalışmada, sadece kadın anketörlerin yer almış olması gerçekliğe yakın cevaplara

ulaşabilmek bakımından da yerinde bir tercih olarak değerlendirilebilir. Araştırmada özetle şu veriler elde edilmiştir:

Evli veya boşanmış her 100 kadından 47'si eşinden fiziksel şiddet görmektedir. Ankete katılan evli kadınların yüzde 45,9'u, boşanmış/dul kadınların ise yüzde 57,9 eşinden şiddet gördüğünü söylemiştir.

Kadınların yüzde 20,5'i çocukken-genç kızken babasından, yüzde 29,7'si annesinden, yüzde 15,6'sı ise erkek kardeşinden dayak yemiş, yüzde 27,9'u ise annesinin babasından şiddet gördüğünü ifade etmiştir.

Kadınların yüzde 67,4'ü eş tarafından sözlü şiddete maruz kalmaktadır. Evli-boşanmış/dul her 100 kadından 74'ünün eş kiskanç, 67'sinin eş kendisine bağırış, 28'i eş tarafından başkalarının yanında azarlanmış, 21'i eş tarafından cinsel şiddete maruz kalmış, 18'inin eş arkadaşlarını görmesini engellemiş, 17'sinin eş sinirlendiğinde evdeki eşyaları kırıp dökmüş, 14'ü eş tarafından dayakla tehdit edilmiş, 13'ünün eş ailesini görmesini engellemiş, 11'i eş tarafından evden kovulmuştur.

Üniversite mezunu erkeklerin yüzde 41,2'si sözlü şiddet uygulamazken, bu oran lise mezunlarında yüzde 37,8; ortaokul mezunlarında yüzde 34,8; ilkokul mezunlarında yüzde 27,1 ve diplomasızlarda yüzde 22,5 olarak görülmektedir.

Çalışmanın sonuçlarından, kadınların evlenme yaşlarıyla şiddet görmeleri arasında ters bir orantı olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 18 yaşından küçük evlenmiş kadınların yüzde 60'ı fiziksel şiddet gördüğünü belirtmiştir.

Hem kadınların hem de erkeklerin eğitim düzeyinin yükselmesiyle şiddet görme/uygulama oranlarının azalması ise, eğitimin kadına yönelik şiddeti azaltan bir kriter olduğunu göstermektedir. Çalışmaya göre, diplomasız kadınların yüzde 51,2'si eşinden şiddet gördüğünü söylerken, bu oran üniversite mezunu kadınlarda yüzde 16,2'ye düşmektedir. Diplomasız evli erkeklerin yüzde 56,5'i eşine fiziksel şiddet uyguladığını belirtirken, bu oran üniversite mezunu erkeklerde yüzde 23,2 olarak görülmüştür. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle eşinin kendisine cinsel şiddet uyguladığını söyleyen kadınların oranının da azaldığı görülmüştür. Üniversite mezunu kadınların yüzde 97,4'ü cinsel şiddete maruz kalmadığını belirtirken, bu oran lise

mezunlarında yüzde 83,9'a; ortaokul mezunlarında yüzde 80,6'ya; ilkokul mezunlarında yüzde 76,3'e; diplomasızlarda ise yüzde 76'ya gerilemektedir.

Kadınların çalışma yaşamına katılmalarının şiddet oranları üzerinde belirgin bir farklılık yaratmaması dikkat çekicidir. Çalışan kadınların yüzde 40,7'si, çalışmayanların ise yüzde 46,9'u eşinden fiziksel şiddet görmektedir. Anket sonuçlarından elde edilen önemli bir başka bulgu da severek evlenmiş olmanın da şiddetin yaşanmasında önemli bir farklılık yaratmamasıdır. Görücü usulüyle evlenenlerin yüzde 48,9'u, eşini tanıyarak evlendiğini söyleyenlerin yüzde 43'ü eşinden şiddet gördüğünü belirtmiştir.

Kendini özgür hissettiğini söyleyen kadınların yüzde 59,3'ü, kendini "bazen/ara sıra" özgür hissettiğini söyleyen kadınların yüzde 26,7'si, kendini özgür hissetmediğini söyleyen kadınların yüzde 14'ü eşinden şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Bu durum kendini özgür hissettiğini söyleyen kadınların, kendini baskı altında hissettiğini söyleyen kadınlara göre çok daha fazla şiddete maruz kaldığını göstermektedir. Bu veriyle paralel bir başka sonuç ise, aile baskısı hissettiğini söyleyen kadınların yüzde 8,8'inin, bazen/ara sıra hissettiğini söyleyen kadınların yüzde 22,5'inin, baskı hissetmediğini söyleyen kadınların yüzde 68,7'sinin eşinden şiddet gördüğünü ifade etmesinde karşımıza çıkmaktadır.

"Haklı görülebilecek dayak yoktur" diyen kadınların yüzde 89,6'sının, "bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilirler" diyen kadınların yüzde 10,4'ünün eşinden şiddet gördüğünü söylemesi, şiddete maruz kalan kadınların büyük çoğunluğunun dayağın haklı bir nedeni olmayacağı görüşünde olduğunu göstermektedir.

Şiddetin erkeklerin kadını baskı altında tutma aracı olmasından dolayı kadınların şiddet gördüğünü düşünenler yüzde 68,8, kadınların kendi hatalarından dolayı şiddet gördüğünü düşünenler yüzde 17,4, "Erkek döver de söver de, geleneklerimiz böyle" diyenler yüzde 4,9, "Kadına şiddet diye bir şey yok, abartılıyor" görüşünde olanların ise yüzde 3,7 oranında olması kadınların şiddetin olumsuz ve haksız bir davranış biçimi olduğu konusunda geçmişe göre çok daha bilinçli olduğunu göstermektedir.

Babası tarafından çocukluğunda şiddet gören kadınların yüzde 19,6'sı eşinden şiddet gördüğünü belirtirken eşinden şiddet gören her 100 kadından 48'i kendi

çocuğuna şiddet uygulamaktadır. Eşinin çocuklarını dövdüğünü söyleyen kadınların yüzde 17,8'i eşinden şiddet görürken; eşi, ailesi tarafından dövülmüş kadınların yüzde 27,3'ü şiddete maruz kalmaktadır. Araştırmaya göre eşine şiddet uygulayan her 100 erkekten 38'i çocukluğunda ailesinden şiddet görmüştür. Şiddete maruz kalan kadınların yarıya yakını çocuklarına, ailesinden şiddet gören erkeklerin ise önemli bir bölümü eşine ve/veya çocuklarına şiddet uygulamaktadır. Bu veriler, şiddetin öğrenilen bir davranış olduğu değerlendirilmesine paralel olması bakımından önemlidir.

Anketin “Kadına şiddet uygulayan kişiler için ne yapılmalı?” sorusuna kadınların yüzde 44,4'ü kadının polise gidip kocasından şikayet etmesi gerektiği, yüzde 31,3'ü varsa bir büyüğün kocasını azarlaması/nasihat etmesi gerektiği, yüzde 8,5'i kadının babası ya da erkek kardeşinin onu döven kocaya aynı şekilde şiddet uygulaması gerektiği, yüzde 8,6'sı aile içinde böyle şeylerin olabileceğini, dolayısıyla cezalandırarak bir şey yok olmadığı, yüzde 7,2'si ise şiddet uygulayan kocaya aynı şekilde şiddet uygulanması gerektiği yönünde cevap verdiği görülmüştür. Kadınların yarıya yakınının şiddet uygulayan kişinin polise şikayet edilmesi gerektiğini belirtmesini, kadınların şiddeti cezalandırılması gereken bir suç olarak gördüğü şeklinde değerlendirmek mümkündür. Şiddet karşısında kadınların bir şey yapamaması ile ilgili bir soruya, kadınların yüzde 61,4'ü kadının ekonomik imkanı olmadığı için, yüzde 58'i gidecek yeri olmadığı için, yüzde 35,8'i utandığı için kadınların şiddet gördüğü halde bir şey yapamadıkları cevabını verdiği görülmüştür.

Her 100 kadından 79'u erkekleri eğiterek, 74'ü kadın sığınma evleri açarak, 73'ü dernek ve kuruluşlara destek olarak, 61'i ağır cezalar vererek, 49'u polisi bu konuda eğiterek devletin şiddeti engelleyebileceğini ifade etmiştir.

Kadınların yüzde 15,7'si geçmişte intihar etmeyi düşündüğünü, eşinden şiddet gören kadınların yüzde 29,4'ü intihar etmeyi düşündüğünü söylerken, eşinden şiddet görmeyen kadınlarda bu oranın yüzde 6,7 olduğu görülmüştür. Bu sonuç, kadınların önemli bir bölümünün şiddet nedeniyle intihar etmeyi düşündüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁸⁰

⁸⁰ Araştırma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., “Türkiye’de Kadına Şiddet Gerçeği!”, <http://www.diyarbakirhaber.gen.tr/cgi-sys/suspendedpage.cgi>, 04.02.2013

F. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Kadına Yönelik Şiddet Raporu

Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Aralık 2007, Şubat 2009 tarihleri arasında gerçekleştirdiği çalışmada, kadınların aile içinde yaşadığı şiddetin yaygınlığı, biçimleri, neden ve sonuçları ve nasıl algılandığını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorular Dünya Sağlık Örgütü'nün birçok ülkede yaptığı çalışmalarda kullandığı soru şablonunun Türkiye'ye uyarlanması yöntemiyle hazırlandığından uluslararası çalışmalarla kıyaslama olanağı sunmaktadır. Çalışma kapsamında 15-59 yaşları arasında, 12 bölgede yaşayan 12.795 kadınla görüşme yapılmış olması, çalışmanın sonuçları üzerinden genel bir değerlendirmeye ulaşılması bakımından önemlidir. Şimdi bu araştırmanın sonuçlarını ana başlıkları çerçevesinde gözden geçireceğiz.

1.Fiziksel ve Cinsel Şiddet

Ülke genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranının yüzde 39 olduğu, yani her 10 kadından 4'ünün eşi veya birlikte olduğu kişi tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Önceki son on iki ay içinde fiziksel şiddet yaşanmasında ise oran, 10 kadında 1'e düşmüştür. Bölgelere göre şiddet yüzdelerinin 25 ile 53 arasında değiştiği görülmüştür. Yaşamının herhangi bir döneminde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kadınların yüzde 53,2'si, Orta Anadolu'da yüzde 49,5'i, Güneydoğu Anadolu'da yüzde 47,7'si, Ege'de yüzde 31,3'ü, Batı Karadeniz'de yüzde 42,9'u, Batı Marmara'da yüzde 24,6'sı fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

Evlenmiş kadınların yüzde 15'i cinsel şiddet içeren davranışlardan en az birini yaşadığını ifade etmiştir. Kadınların yüzde 42'sinin iki şiddetten en az birini yaşadığı yönünde görüş belirtmesi, fiziksel ve cinsel şiddetin birlikte yaşandığını göstermektedir. Son on iki ayda cinsel şiddete maruz kalma oranı, ülke genelinde yüzde 7,0'a düşmüştür. Bölgelere göre cinsel şiddet yüzdelerinin 11 ile 23 arasında değiştiği görülmüştür. Yaşamının herhangi bir döneminde kadınların cinsel şiddete maruz kalma

oranı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde 29,5, Orta Anadolu'da 22,8, Güneydoğu Anadolu'da 19,7, Doğu Karadeniz'de 17,6, Akdeniz'de 16,1, Ege'de 8,7 olarak görülmüştür.

Hiç eğitimi olmayan/ilköğretimi bitirmemiş kadınların yüzde 56'sı fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldığını belirtirken, lise ve üzeri eğitim gurubunda bu oranın yüzde 27'ye düşmesi eğitim düzeyinin fiziksel veya cinsel şiddet görme oranını düşürdüğünü göstermektedir.

Fiziksel ve cinsel şiddetin ülke genelinde kadınların medeni durumlarına göre oranlarının boşanmış/ayrı yaşayan kadınlarda yüzde 73, eşi ölmüş olan kadınlarda yüzde 49, halen evlilerde yüzde 38, bekar kadınlarda ise yüzde 9 olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre boşanmış ya da ayrı yaşayan her 10 kadından 7'sinin hayatının herhangi bir döneminde yakın ilişkide olduğu kişilerden fiziksel veya cinsel şiddet gördüğü anlaşılmaktadır.

Fiziksel şiddet içeren davranışlardan "tokat atma ya da bir şey fırlatma" yüzde 37 oranıyla en sık görülen fiziksel şiddet biçimidir. Son 12 ayda bu davranışa maruz kaldığını belirten kadınların üçte ikisinden fazlası bu davranışı birden fazla kez yaşadığını, her 4 kadından 1'i de bu davranışı birden fazla kez yaşadığını söylemiştir. Bu oranlar dikkate alındığında tokat atma ya da bir şey fırlatma davranışının anlık bir refleks veya tepki değil, alışkanlık haline getirilmiş bir davranış olduğunu söylemek mümkündür.

Cinsel şiddet içeren davranışlar değerlendirildiğinde her 100 kadından 11'inin hayatının herhangi bir döneminde istemediği halde korktuğu için cinsel ilişki yaşadığını, her 100 kadından 9'unun ise zorla cinsel ilişkiye girdiğini ifade ettiği görülmüştür. Son 12 ayda bu oranların yarıya kadar azaldığı anlaşılmaktadır.

Raporda son 12 ayda yaşanan fiziksel ve cinsel şiddet oranlarının önemli oranda azaldığı iddia edilmişse de bunun yukarıda yer verdiğimiz diğer kurum ve platformların raporlarıyla çeliştiğini belirtmekte fayda görmekteyiz.

2. Duygusal Şiddet / İstismar

Ülke genelinde evlenmiş kadınların yüzde 44'ü hayatlarının herhangi bir döneminde, her 4 kadından 1'i de son 12 ay içinde duygusal istismar biçimlerinden en az birine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu oranların birbirine çok yakın olmasını, duygusal şiddet/istismarın sıkça karşılaşılan bir şiddet biçimi olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür. Yerleşim yeri açısından bakıldığında da bölgeler arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu oranların Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzde 55, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzde 52, Batı Marmara Bölgesi'nde yüzde 32, diğer bölgelerde ise yüzde 40 ile 49 arasında değiştiği görülmektedir.

Lise ve üzeri eğitim grubundaki kadınların yüzde 37'si, hiç eğitimi olmayan veya ilköğretimi bitirmiş kadınların yüzde 50'si yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal istismara maruz kaldığını belirtmişlerdir. Bu oranlar göz önünde bulundurulduğunda eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte duygusal istismar oranının azaldığı, ancak bunun fiziksel ve cinsel şiddette olduğu kadar belirgin olmadığı anlaşılmaktadır.

Duygusal istismar olarak tanımlanan davranış biçimlerinin uygulanma oranlarına bakıldığında “kadınların her zaman nerede olduklarının eşi veya birlikte olduğu erkek tarafından bilinme isteği”nin yüzde 69 oranıyla en fazla belirtilen duygusal istismar biçimi olduğu görülmektedir. Kadının başka erkeklerle konuşmasına kızma yüzde 44, kıyafetlerine karışma ve kadının erkeğin istediği biçimde giyinmesini isteme ise yüzde 35 oranında görülmektedir.

3. Ekonomik Şiddet

Araştırmada kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte olduğu kişiler tarafından ekonomik şiddete maruz kalıp kamadıklarını ölçmeye yönelik üç soru yöneltilmiştir. Çalışmaya engel olma ya da bir işten ayrılmaya neden olma seçeneği yüzde 23 ile en çok belirtilen ifade olmuştur. Kendisinin zaten çalışmak istemediği ya da kendisine ait bir gelirin olmadığı durumda olan kadınlar için çalışmaya engel olma veya işten ayrılmaya neden olma, kadının gelirin elinden

alınmasına ilişkin soruları için uygun değil seçeneği sunulmuştur. Bu seçenek de göz önünde bulundurulduğunda yaklaşık her 10 kadından 4'ünün ekonomik istismara uğradığı görülmüştür.

Yaşamının herhangi bir döneminde ekonomik şiddet gördüğünü belirten kadınların bölgelere göre oranları Doğu Marmara, Batı Anadolu'da yüzde 28, İstanbul'da yüzde 27'dir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kadınların yüzde 46'sının çalışmaya engel olma ya da işten çıkma gibi bir durumun kendileri için uygun olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Kentsel yerleşim alanında yaşayan kadınların, kırsal alanlarda yaşayanlara göre iki kat daha fazla ekonomik şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Bu durum diğer şiddet biçimlerine göre daha farklı bir sonuç göstermektedir. Ancak bu durumun değerlendirmesinde kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik koşullar, kültürel yapı gibi nedenlerle kadınların çalışma hayatında daha az yer alıyor olmaları gerçekliğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

a. Eşi veya Birlikte Olduğu Kişiler Dışında Kadına Yönelik Şiddet

Araştırmanın bu bölümünde, kadınların 15 yaşından itibaren yakın ilişkide oldukları erkekler dışındaki kişilerden gördükleri fiziksel ve cinsel şiddete ilişkin bilgiler ile 15 yaşından önce maruz kaldıkları cinsel istismarla ilgili veriler sunulmuştur.

Buna göre, ülke genelinde 15 yaşından sonra her 100 kadından yaklaşık 17'si yakın ilişkide oldukları erkekler dışındakilerden fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bölgelere göre dağılıma bakıldığında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzde 23, Ortadoğu Anadolu'da yüzde 22, Doğu Karadeniz'de yüzde 19 ve İstanbul'da yüzde 20 oranında olduğu görülmüştür.

Ülke genelinde fiziksel şiddet uygulayanlar bakımından verilen cevaplara göre babaların yüzde 41, annelerin yüzde 32, ağabeylerin yüzde 16, öğretmenlerin ise yüzde 8 oranında kadınlara şiddet uyguladığı ifade edilmiştir. Kayınvalide ve kayınpeder tarafından uygulanan fiziksel şiddete ise en fazla Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan kadınların maruz kaldığı görülmüştür.

Araştırmanın bu bölümünde dikkat çeken bir başka sonuç ise kadınların eşleri veya birlikte oldukları kişiler dışındakilerden gördüğü şiddet oranının eğitim düzeyi ve

sosyal refah durumundaki farklılıklara göre belirgin bir değişiklik göstermemesidir. Bu türlü şiddetin çoğunlukla ailedeki kişilerden görülüyor olması, eğitim düzeyi ya da sosyal refah durumundaki farklılıkların aile yapısı üzerinde önemli bir farklılık yaratmadığını göstermektedir.

15 yaşından sonra ilişkide olduğu erkekler dışındakilerden cinsel şiddete maruz kalma oranının ülke genelinde 100 kadından 3'ü şeklinde olduğu anlaşılmıştır. Bölgeler arasında yaşanan cinsel şiddet oranlarının yüzde 2 ile yüzde 5 arasında değiştığı yani belirgin bir farklılık göstermediği görülmektedir. Ülke genelinde cinsel şiddete maruz kalan kadınların yüzde 52'si yaşadıkları cinsel istismarın tanımadıkları kişiler, yüzde 18'i erkek arkadaşları, yüzde 12'si ise erkek akrabaları tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

15 yaşından önce maruz kalınan cinsel istismar, hassas bir konu olduğundan ve çoğunlukla gizlendiğinden, araştırmada 15 yaşından önce istenmeyen bir cinsel davranışta bulunan ya da cinsel olarak rahatsız edici biçimde dokunan biri olup olmadığı sorusundan sonra üzerinde bir ağlayan ve bir gülen kız resminin bulunduğu kart gösterilmiştir. Kadınlardan yaşadıklarına uygun olarak karttaki ifadelerden birini, görüşmecinin görmeyeceği biçimde zarfa koyup kapatmaları istenmiştir. Buna göre ülke genelinde cinsel istismar yaşadığını ifade eden kadınların yüzdesi 4 iken, karta verilen cevaplarla bu oranın yüzde 7'ye çıktığı anlaşılmıştır. Kentsel yerleşim alanlarında yaşayan kadınların cinsel istismara maruz kalma oranlarının kırsal alandakilerin 3 katı olduğu, daha genç yaştaki kadınlar ile eğitim ve refah düzeyi yüksek olanların çocuklukta cinsel istismar yaşadığını daha çok ifade ettiği görülmüştür. Ülke genelinde 15 yaştan önce yaşanan cinsel istismarın yüzde 42'si kadınların tanımadıkları kişiler, yüzde 30'u ise erkek akrabalar tarafından uygulanmıştır.

b. Genel Değerlendirme

Farklı demokratik kitle örgütleri, kadın örgütleri, kamu kurumları ve kişilerin Türkiye'de kadına yönelik şiddete ilişkin yapmış olduğu araştırmaların sonuçları ve değerlendirmeleri şiddet biçimleri, yaş, sosyal-ekonomik durum, bölge gibi farklı kriterler üzerinden ele alınmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre günümüzde her 10 kadından 4'ünün şiddete maruz kaldığı anlaşılmıştır. Bu oranlarda yaşanan bölge,

eğitim, yaş gibi unsurlar açısından bazı farklılıklar görülse de genel olarak belirgin bir değişim olmadığını söylemek mümkündür. Son 7 yılda kadın cinayetleri oranında yüzde 1400; tecavüz, taciz gibi cinsel saldırı suçlarında yüzde 38'lik artış yaşandığı görülmektedir. Kadına yönelik şiddet son yıllarda ciddi bir artış gösterse de 2010 yılında, kadın cinayeti oranlarında azalma olduğu da anlaşılmaktadır. Aynı dönemlerde hukuksal mevzuatta kadına yönelik şiddetin cezalandırılması bakımından ağırlaştırıcı düzenlemelerin getirilmesi ve kadına yönelik şiddetle mücadeleye yönelik özel plan, projelerin geliştirilmiş olması çok önemlidir. nk bu tezatlık, kadınlara yönelik şiddet sorununun, kadını ikinci cins olarak gören erkek egemen anlayış üzerine şekillenen iktidar ve onun aygıtlarıyla biçimlendirilen bir toplumsal yapıda, mevzuat değişiklikleriyle giderilemeyecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken yargının yaptırım gücünün topyekn reddedilmesi hatasına düşülmemelidir. Elbette kadına yönelik suçların cezalarının ağırlaştırılmasının toplum üzerinde caydırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Ancak öncelikle kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalara ağırlık verilmeden salt yasal düzenlemelerle sorunun ortadan kaldırılacağını iddia etmek gerçekçi olmayacaktır. Nitekim Türkiye'de kadına yönelik şiddetle ilgili veriler, bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Bir başka önemli sonuç ise kadınların yüzde 89,6'sının, yani neredeyse tamamının "Haklı görülebilecek dayak yoktur" söyleminde bulunmasıdır. Bu sonuç, şiddete karşı kadın bilincinin geliştiğini göstermesi bakımından sevindiricidir.

İKİNCİ BÖLÜM

I. DENETİM ve GÖZETİM SİSTEMLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ

18. yüzyılın sonu, 19. yüzyılın başlarından itibaren cezalandırmada hapishane sistemi, başka bir deyişle suçluların bir yere kapatılarak ıslah edileceği varsayımı hakimdi. Foucault, hapishanenin okul, hastane, fabrika, atölyelerle bağını kurarak bütünlüklü bir cezalandırıcı sistem içindeki örnek teşkil edici, sembolik niteliğine dikkat çekmiştir. Bu sistemde bireyler, kurumlarda görevli öğretmenler, gardiyanlar, ustabaşılar, hastabakıcılar tarafından gözetim altında tutularak belirli kurallara uymaya zorlanmaktadır. “Disiplinleriyle hastaneler, tımarhaneler, öksüzler yurdu, okullar, eğitim evleri, fabrikalar, atölyeler ve nihayet hapishaneler; bütün bunlar on dokuzuncu yüzyılın başında yerleştirilmiş ve hiç kuşkusuz sanayi toplumun işleyiş koşullarından biri olmuş olan iktidarın bir tür büyük toplumsal biçiminin parçasıdır.”⁸¹

Hapishane sistemi günümüzde çeşitli nedenlerle etkinliğini ve geçerliliğini yitirmektedir. Bu nedenlerin başında hapishanelere kapatmanın suçu önlememesi, caydırıcılığı sağlamaması, af ve benzeri mekanizmaların hapishanelerdeki doluluk sorununu çözmeye yetmemesi ve hapishane kurumlarının maliyetinin çok yüksek olması unsurlarını saymak mümkündür.

Hapishanelerin cezalandırmadaki etkinliğini yitirmesiyle birlikte alternatif ceza sistemlerinin oluşturulması ihtiyacı baş göstermiştir. Bununla birlikte ceza adaletinde failin insan haklarının gözetilmesi, suçluların ıslah edilerek topluma kazandırılması felsefelerinin gelişimine paralel olarak Alternatif Denetim Sistemleri (ADR), denetimli serbestlik, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi mekanizmalar devreye girmiştir.

⁸¹Michel, FOUCAULT, **Büyük Kapatılma**, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011, s. 126

Başta İngiltere ve Amerika olmak üzere dünyanın birçok yerinde uygulamada yerini alan denetimli serbestlik sistemi gibi alternatif cezalandırma sistemleri, Türkiye’de de yakın zamanda uygulanmaya başlamıştır. Özellikle 2005 yılında yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanunu ve ilgili mevzuatta yapılan değişikliklerle ülkemizde de ceza infaz sisteminde önemli değişikliklere gidildiğini söylemek mümkündür. Toplum üzerindeki denetleme biçimleri ve araçlarında ortaya çıkan bu yenilik arayışlarının tarihsel, sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik gibi birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak ceza sistemlerinde yaşanan bu dönüşümün doğru bir biçimde açıklanabilmesi için öncelikle iktidarların yapısında yaşanan değişimin ele alınması gerekmektedir.

Gözetim ve denetim olgusu, tarih boyunca farklı sistem ve biçimlerde vücut bulmuş olan iktidarların varlıklarını sürdürmelerinde önemli bir unsur olarak yer almıştır. İktidarların ve ceza adalet sistemlerinin değişimine paralel olarak denetim ve gözetim sistemleri de farklı biçimler almıştır. Bu tarihsel değişim ve dönüşümü doğru açıklayabilmek için Michel Foucault’nun biyo-iktidar kavramı üzerinden yapmış olduğu çözümlemelere değinmek gerekmektedir.

A. Biyo-İktidar ve Denetim Toplumu

Michel Foucault’nun iktidar ile ilgili çalışmalarında geniş bir biçimde yer alan biyoiktidar kavramı, 17. ve 18. yüzyıllarda bedene yönelik olarak gerçekleştirilen cezalandırmaların 18. yüzyılın sonlarından itibaren yaşamın öne çıkarılması sonucu insanların yaşamlarına müdahale eden bir biçim almasıyla ortaya çıkan, başka bir deyişle beden cezalandırılmasından toplumsal bedenin gözetlenmesine geçiş olarak nitelendirilen iktidar biçimidir. “On dokuzuncu yüzyıldan itibaren ortaya çıkan kontrol mercilerinde beden tamamen farklı bir anlam edinir; artık eziyet edilmesi gereken bir şey değil, oluşturulması, ıslah edilmesi, düzeltilmesi gereken şeydir, yetenek kazanması, bazı nitelikler edinmesi, çalışabilir beden olma niteliği kazanması gereken şeydir.”⁸²

19. yüzyılda ortaya çıkan panoptik toplum gözetleme, denetim ve ıslah olmak üzere üç temel karakteristik özelliğe dayanmaktadır. “Mutlak anlamda genelleşmiş

⁸² FOUCAULT, **Büyük Kapatılma**, s. 149

gözetim yapıları var; ceza sistemi, adli sistem bu yapıların bir parçasıdır ve hapishanede parçalardan biridir, psikoloji, psikiyatri, kriminoloji, sosyoloji sonuçlarıdır.”⁸³ Foucault, “[i]ktidarın bireylerin tohumlarına, bedenlerinin her noktasına, hal ve tavırlarına, öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına kadar sinmiş bir kılcal varolma biçimi olduğunu öne sürerken; o, aynı zamanda, toplumsal bedende belirli bir iktidar biçiminin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte Kral’ın artık hem canavarca, hem arkaik, hem de fantastik bir şahsiyet olarak görünmeye başladığının inkar edilemeyeceğini düşünür.”⁸⁴

Hardt ve Negri ise yeni iktidarla ilgili değerlendirmelerini ‘biyo-politika’ kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Onlar bu iktidar biçiminin mantığını, “sermayenin proletaryanın yeni özellik üretimini ciddiye alarak ve onu hedef alarak verdiği yanıtı”⁸⁵ şeklinde ifade etmişlerdir.

Toplumun düzenlenmesi ve bedenin disipline edilmesinde uygulanabilir olan şeyi norm olarak tanımlayan Foucault, normalleştirme toplumunu da disiplin normu ile düzenleme normunun kesiştiği toplum olarak tanımlar. Biyoiktidarda, iktidarın yasayla özdeşleştirilmesi yerine iktidarın belirlediği normlar ön plana çıkmaktadır. “Böylece de biyo-iktidar bir normalizasyon toplumu oluşturur, bireyleri norma uymaya zorlayan onları normalleştirilen bir toplum. Normalizasyon toplumunda birey ve özneliği; bilimsel disiplinci mekanizmalar tarafından, oluşturulmuş ve biçimlendirilmiş bir bilgi nesnesi ve öznesi olarak ortaya çıkar.”⁸⁶

Yeni iktidarın disiplinleştiricilikten düzenleyiciliğe dönüştüğünü söyleyen Foucault’ya göre “[d]isiplinleştirici iktidar teknolojisinde, ölüm hükümdarın mutlak iktidarının en açık bir biçimde ortaya çıktığı nokta iken, düzenleştirici iktidar teknolojisinde tam tersine bireyin her türlü iktidardan sıyrıldığı, kendi kendisine döndüğü, kendisinin en özel yanına çekildiği andır.”⁸⁷

⁸³ FOUCAULT, **Büyük Kapatılma**, s. 135

⁸⁴ Veli, URHAN, **Foucault**, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 111

⁸⁵ Alev, ÖZKAZANÇ, **Neo-Liberal Tezahürler Vatandaşlık, Suç, Eğitim**, Dipnot Yayınları, Ankara 2011, s. 118

⁸⁶ “Biyoiktidar”, **Felsefe Ekibi Dergisi**, Sayı 12, Yıl:2009, http://www.felsefeekibi.com/dergi12/s12_y15.html, 28.01.2013

⁸⁷ URHAN, **Foucault**, s. 83

Koruma, kayıt altına alma, denetleme, itaat vb. farklı amaçlarla ortaya çıkan gözetim olgusu insanlık tarihi boyunca var olmuştur. “Gözetim, antropologların “genelleştirilmiş karşılıklılık” adını verdikleri şeye dayanıyordu: Burada denetleme hakkı, denetlenen kişinin aynı ya da bir başka durumda karşılık verme hakkıyla meşrulaştırılıyordu.”⁸⁸ Toplumun iktidar tarafından sistematik bir biçimde gözetilmesi modernizm ile birlikte etkinlik kazanmıştır. Modernizm öncesindeki disipline dayalı cemaat toplumlarında gözetim cemaat içerisinde, karşılıklı olarak gerçekleştirilmekteydi. Ancak şeffaf ve istikrarlı olarak denetlemenin sağlanabildiği bu toplumsal yapılar, 16. yüzyılda yetersiz kalarak parçalanmaya başlamıştı. Bu nedenle denetim “özenle ele alınması, tasarlanması, örgütlenmesi, idare edilmesi ve bilinçli bir biçimde üzerine eğililmesi gereken bir şeydi. Bu görevi yerine getirecek yeni, daha güçlü bir fail gerekiyordu. Yeni fail devletti.”⁸⁹

Foucault’nun denetim ve gözetim toplumuyla ilgili açıklamalarında, Bentham’ın Panopticon olarak adlandırdığı çalışmalarından hareket ettiği görülmektedir. Bir hapisane modeli olan Panopticon, bir kişinin herkesi gözleyebildiği, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında bir kule olan, halka biçimli bir binadır. Bentham, bu yapılanmanın amaçlarından ilkinin, “endüstrinin her alanındaki iş kollarındaki *ıslah edilemeyenlerin cezalandırılması, delilerin denetim altında tutulması, ahlaksızların ıslah edilmesi, şüphelilerin hapsedilmesi, tembellerin çalıştırılması, acizlerin bakılması, hastaların tedavi edilmesi, gönüllülerin yönlendirilmesi, ya da eğitim alanında yeni neslin eğitilmesi*”⁹⁰ gibi istisnasız bütün kurumlarda insanların gözetim altında tutulması olarak değerlendirir. İkinci amacı ise bu gözetim sayesinde insanların “her an gözetlendiğine inanması, ya da aksine gözetlenmediğinden emin olamaması, gözetlendiğine kendini inandırmasıdır.”⁹¹ Bentham’ın fabrika, eğitim, hastane, hapisane gibi kurumlardaki gözetim sistemi üzerinden kurduğu Panopticon, “nesnesi ve amacı hükümlerlik ilişkisi değil de, disiplin ilişkileri olan yeni bir “siyasal

⁸⁸Zygmunt, BAUMAN, **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, 3. Basım, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 60

⁸⁹ BAUMAN, s. 55

⁹⁰ BENTHAM, “Gözetleme İlkesi Düşüncesi”, içinde **Panoptikon: Gözün İktidarı**, Su Yayınları, İstanbul 2008, s.12

⁹¹ BENTHAM, “Gözetleme İlkesi Düşüncesi”, içinde **Panoptikon: Gözün İktidarı**, s. 13

anatomi”nin genel ilkesidir.”⁹² Böylece cemaat toplumlarındaki bireylerin birbirini karşılıklı olarak gözetlemesi, Panopticonla birlikte belirgin bir değişim geçirmiştir. “Gözetim etkinliği, şimdi bundan etkilenen grubu katı ve kalıcı bir biçimde ayrılmış iki alt kesite bölüyordu: İzleyenler ve izlenenler.”⁹³ Merkezi iktidar tarafından gerçekleştirilen izleme sistemiyle toplumdaki her bireyin aynı davranışları göstermesi sağlanarak toplum nesneleştirilmek isteniyordu. “Tek-yönlü gözetimin eğilimi, nesnelere arasındaki bireysel farklılıkları silmek ve niteliksel çeşitlilik yerine nicel olarak ölçülebilen bir tek biçimliliği koymaktır.”⁹⁴

Burjuvazinin düşü olan Panoptik toplum ütopyasının modernizmle birlikte gerçekleştiğini söyleyen Foucault, bu toplumda kendisini gösteren mutlak anlamda genelleşmiş gözetim yapılarından bahseder; “Panopticon modeline göre inşa edilmiş büyük hapishanelerden, yalnızca suçlularla değil, terk edilmiş çocuklarla, öksüzlerle, çıraklarla, liselilerle, işçiler ve benzerleriyle uğraşan koruma derneklerine kadar çeşitli biçimler alan genel bir gözetim-kapatma sistemi, toplumun baştan aşağı içine girmiştir.”⁹⁵

Bentham, yaşadığı dönem itibariyle gözetimi daha çok mimari yapı üzerinden açıklamaya çalışmış, sonuç itibariyle bir iktidar teknolojisi yaratmıştır. Ancak “günümüzde gözetim teknolojik gelişimle birlikte mimariden teknolojik aygıtlara doğru bir kayma yaşanmıştır, mimari gözetimin yerini elektronik gözetim almıştır, başka bir deyişle “teknolojik panoptikon” dönemi başlamıştır”⁹⁶. Elektronik gözetim de denilen bu yeni gözetim biçimi ile işyerlerinin yanı sıra mobeseler gibi araçlarla tüm sokaklar, alışveriş merkezleri, bilgisayar ve internet kullanımı, telefon, faks, sinema, tiyatro kısacası yaşamın tüm alanları gözetim altında tutulmaktadır.

Toplum üzerindeki denetim ve gözetimin çeşitlenip yaygınlaşmasında bilim ve teknolojiye gelişimin ve bunun bir sonucu olarak suçların çeşitlenmesinin rolü

⁹²Michel, FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu**, 3. Basım, İmge Yayınevi, Ankara 2006, s. 307

⁹³ BAUMAN, s. 59

⁹⁴ BAUMAN, s. 61

⁹⁵Michel, FOUCAULT, **Ders Özetleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 66

⁹⁶Barış, ÇOBAN, “Gözün İktidarı Üzerine”, içinde **Panoptikon: Gözün İktidarı**, Su Yayınları, İstanbul 2008, s. 111

yadsınamayacak kadar önemlidir. Ancak ceza adaleti felsefelerinin cezalandırıcı adalet anlayışından dönüştürücü adalete doğru izlediği gelişim çizgisi ele alındığında bunun ceza adaleti ve infaz sistemi üzerinde doğrudan etkili olduğu anlaşılacaktır. Bu nedenle öncelikle suç ve ceza olgularının sosyoloji ve teknik hukuk bakımından nasıl ele alındığı ile ceza adaleti teorileri ve felsefelerinin tarihsel gelişim sürecinin incelenmesi gerekmektedir.

B. Suç ve Ceza

1. Tanım

Suçlar ve cezaların geçmişi insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Yakın bir zamana kadar yabanıl topluluklarda düzenin kendiliğinden işlediği ve kurallara da farkında olmadan uyulduğu düşüncesi hakimdi. Oysa yapılan antropolojik çalışmalar yabanılarda da bireylerin ya da grupların yerine getirmekle yükümlü olduğu ve zorunlu kabul edilen kuralların varlığını gösterdi. “Bütün toplumlarda, yerine getirilmesi dinsel yaptırımlara gerek göstermeyecek denli elverişli, yalnızca insanların iyi niyetine bırakılamayacak denli ağır, bireyler açısından soyut bir araçla yürütülemeyecek denli yaşamsal önem taşıyan bir kurallar bütünü vardır.”⁹⁷ Ancak yabanılarda geçerli olan kuralların niteliği günümüzdeki yasaların mahiyetinden farklı özellikler taşımaktadır. “Yasaların kuralları, sıkı, katı olmaktan uzak, Kutsal bir Tanrı tarafından çıkarılmış olmaktan uzak, tersine, toplumsal güçler tarafından korunan, mantıklı ve gerekli olduğu için uygulanan ve öyle kabul edilen, esnek, ayarlanabilir kurallardır.”⁹⁸ Bu kurallar bağlayıcı nitelikte olsa da yükümlülüklerin yerine getirilmesinde esneklik ve hoşgörünün hakim olduğu görülmektedir.

Antropolojik çalışmalar, tarih boyunca topluluk halinde yaşayan insanların her zaman suç olarak nitelendirdikleri ve yaptırımlara bağladıkları bazı davranışların olduğuna işaret etmektedir. İnsanlığın tarihsel ilerleyişine göre hem suç ve cezalar farklı ifadelerde karşılığını bulmuş hem de suç ve ceza teorileri farklılaşmıştır. Bu kavramlar

⁹⁷Bronislaw, MALINOWSKI, **Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 79

⁹⁸ MALINOWSKI, s. 86

modern dünyada hukuk sistemlerinin de ortaya çıkışıyla birlikte daha teknik ve sistematik bir ifadeye kavuşmuştur.

Suç teorilerine değinmeden önce suç ve ceza olguların sosyolojik ve felsefi açıdan tanımlarına bakacak olursak; “Suç, sosyolojik olarak tanımlandığında toplumun üyesi olan bireyin eyleminin yanlışlığını ifade eder. Felsefi açıdan suç, niyeti ve sonuçları açısından düşünce tarihi boyunca yüceltilen insan olma durumuna ihanettir.”⁹⁹

Suç kavramını, kültür ile ilişkisi çerçevesinde ele aldığımızda ise “Bir davranış ya da eylem, belirli bir ülkenin ve dönemin gelenek, görenek ve düşünce yapısı ile çelişki durumunda ise suç niteliği taşır”¹⁰⁰ şeklinde tanımlandığını görüyoruz.

Herhangi bir davranışın suç teşkil edip etmediğini belirten ceza kavramı, bu niteliği itibariyle ancak suçla birlikte tanımlanabilmektedir. Ceza kavramını sosyolojik temelde ele alacak olursak, “asıl olarak duygusal yönüyle belirlenen bir tepkidir ve ceza, bireyin; toplumda alışlagelmiş (genellikle geçerli), inanç, düşünce, duygu ve yapma biçimlerinden uzaklaşması karşısında uygulanmaktadır”¹⁰¹ şeklinde ifade edildiğini görürüz. Teknik hukuk bakımından ise “[c]eza, hangi davranışın suç olduğunu ve belirlenen suç davranışı için öngörülen yaptırımın ne olduğunu belirleyen yasal bir tanımlamadır.”¹⁰² Cezalandırma işlemi ise kanunda önceden suç olarak belirlenmiş davranışları gerçekleştiren kişi veya kurumlara, devletin yetkili organlarınca belirli yaptırımların uygulanması şeklinde gerçekleşir. “Cezanın özünde suç işleyene elem verilmesi, ıstırap çektirilmesi fikrinin bulunduğu söylenebilir. Ancak herhangi bir

⁹⁹Özgür, SARI; Güncel, ÖNKAL, “Suçun Sosyolojisi, Cezanın Felsefesi”, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, Sayı 21, s. 167

¹⁰⁰Mahmut, TEZCAN, **Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri**, Naturel Yayınları, Ankara 2003, s. 1

¹⁰¹Cahit, CAN, **Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar**, Seçkin Yayınları, Ankara 2002, s.145

¹⁰² Kızmaz, ZAHİR, Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/VII2/ZahirKizmaz.pdf>, 28.01.2013, s. 211

elemen ya da ıstırapın ceza olduğu söylenemez. Bir kişinin bir başkasına ıstırap vermesi ceza değildir.”¹⁰³

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, suçun sosyolojik ve felsefi açıdan açıklanmasında, belirli bir dönemde belirli bir toplumun genel kabulleri, doğruları ve etik, ahlaki değerlerinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla suç ve ceza anlayışı ile pratiklerinin, toplumdaki topluma farklılıklar gösterdiği gibi, toplumların geçirdiği gelişime paralel olarak da değişimler gösterdiği anlaşılmaktadır.

Suçun hukuki ve sosyolojik bakımdan açıklanmasındaki en belirgin farklılığın onu ortaya çıkaran nedenlere verilen önem üzerinden kendisini gösterdiğini söylemek mümkündür. Daha doğru bir ifadeyle teknik hukuk suçun nedenleriyle değil sonuçlarıyla ilgilenirken sosyoloji suç olgusunu ortaya çıkaran nedenlere ağırlık vermektedir. Nitekim suç, salt kolluk ve yargılama faaliyetleriyle önlenilecek bir olgu değildir. “Ekonomik bunalımlar, siyasi krizler, iç göç, çarpık kentleşme, yüksek işsizlik oranı, yaygın terör olayları gibi ekonomik ve toplumsal olaylar suç patlamasının asıl nedenleridir.”¹⁰⁴

2. Suç Teorileri

Suç olgusu, farklı kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Bunları suç sorumluluğu açısından Klasik Okul-Pozitivist Okul; açıklama seviyesine göre Mikro-Makro; kaynağı açısından Bireysel-Çevresel; fonksiyonu açısından Sosyal yapı- Sosyal süreç; güç dengeleri açısından Uzlaşma-Çatışma; açıklama gücü bakımından Genel- Kısmi; açıklanan kavrama göre Suç-Suçluluk; yakın ve etkileşim halinde olduğu bilim dalına göre Biyolojik, Psikolojik, Sosyolojik, Sosyal psikolojik, Biyososyolojik, Politik, Ekonomik Teoriler olarak belirtmek mümkündür.¹⁰⁵ Zamanla hem suçların çeşitlenmesi hem de suç olgusuyla ilgilenen bilimlerin gelişmesiyle, bu teoriler kendi içinde de farklı kategorilere ayrılmıştır. “Suç ve suçluluğun kaynağının araştırıldığı bu üretken ve zengin alana baktığımız zaman bu teorilerin genel olarak suç ve suçluluğun kaynağı

¹⁰³ Adnan, GÜRİZ, **Hukuk Başlangıcı**, Üçüncü basım, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1992, s. 219

¹⁰⁴ Zekeriya, SEVİMLİ, “Türk Ceza Adalet Sistemi ve Yargı”, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 65, Sayı 3, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2007-3/8.pdf>, 18.01.2013, s. 81

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. DOLU s. 70-75

olarak bireysel faktörleri gören teoriler ile sosyolojik ve çevresel faktörleri gören teoriler olmak üzere iki hat üzerinde yoğunlaştıklarını görmekteyiz.”¹⁰⁶

Sosyal bir olgu olan suçun açıklanmasında, onun sosyolojik özelliklerinin irdelenmesi önemli olduğundan bu çalışmada sosyolojik teorilerin genel olarak suçu nasıl ele aldığına yer verilecektir. Sosyolojik teoriler, suçluluğun temelini kültür çatışması olduğu düşüncesini esas alarak sosyal ve kültürel çevredeki kriminojen koşulları incelerler. “Dış faktörleri, yani sosyal sınıf, politik, coğrafi ve çevresel yapıları suçluluğu nasıl etkilediğini açıklarlar. Sosyolojik teorilerin pek çoğunda bireysel farklılıkların değişkenlikleri üzerinde durulmaz, yalnızca dış faktörlere ağırlık verilir.”¹⁰⁷ Belçikalı istatistikçi Adolphe Quetelet, ilk sosyal kriminolog olarak kabul edilmektedir. Quetelet, suç ve suçluluk olgusunu “Toplum suçu hazırlar, Suçlu ise ancak bir araçtır” şeklinde özetlemiştir. Quetelet’ten sonra da Von Liszt, Van Hamel ve Prins, Durkheim gibi düşünürler suçluluğun sosyolojik nedenlerini incelemişlerdir.¹⁰⁸

a. Sosyolojik Suç Teorileri

Sosyolojik teoriler şu şekilde sınıflandırılmaktadır;

(1)Yapısal Teoriler;

(i) Durkheim’in Teorisi: İlk sosyolojik suçluluk teorisinin mimarı olarak kabul edilen Durkheim, suçluluğun bulunmadığı hiçbir toplum olmadığı görüşünü savunmuştur. Tüm zamanlarda ve toplumlarda, insanların bazı davranışlarına karşı ceza uygulandığından, suçluluğun normal olduğunu söyleyen Durkheim, suçluluğun kapsamının belirli bir sınırı aşması halinde hastalıklı olacağı değerlendirmesinde bulunmuştur.

(ii) Anomi Teorisi: Durkheim’in anomi teorisinden hareket eden Robert K. Merton tarafından geliştirilmiştir. “Emile Durkheim’a göre, ahlaki yükümlülükler ve sosyal kurallar olmazsa, yaşam çekilmez hale gelir ve anomi ile sonuçlanır. Anomi bir kuralsızlık, normsuzluk duygusu olup, intihar ve suç gibi yıkıcı davranışları sonuçlar.

¹⁰⁶ Nagin ve Paternoster, 1993; 467-468’den aktaran DOLU, s. 37

¹⁰⁷ Füsün, AKINCI, SOKULLU, **Kriminoloji**, 9. Basım, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s.176

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., “Suçun Nedenleri”, <http://www.genbilim.com/content/view/1762/>, 28.03.2013

Sınırlandırılmamış istekler ve davranışlar, önemli sosyal normlardan sapmayı sonuçlar.”¹⁰⁹ Merton da 1938 yılında yayınlanan “Sosyal Yapı ve Anomi” adlı makalesinde, sapkın ve anti-sosyal davranışları anomi kavramı ile açıklamıştır. Makalede, her durumda bir kötülük olarak görülen sosyal-yapının bir yandan zengin ve mülk sahibi olma gibi bazı istekleri tahrik ederken diğer yandan da bunlara ulaşmak için gerekli araçları da sınırladığı belirtilmektedir. “Oluşturulmuş beklentilerden sapma, kültüre bağlı esaslı motivasyonlar bir yanda ve sınıfa bağlı gerçekleştirme şansları diğer yanda birbirine ters düşmenin sonucu olarak mütlaa edilir. Kültür ve sosyal yapı birbirine karşı çalışırlar.”¹¹⁰

(2) Sosyalleşme Teorileri; İnsanların bir toplumda kendilerini var edebilmeleri için sosyalleşmeleri gerektiğinden hareket eden Sosyalleşme Teorilerine göre suçluluk, bir insanın sosyalleşme sürecinin başarısızlıkla sonuçlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

(i) Kültür Çatışması Teorisi: Thorsten Sellin, Miller, Grüger gibi düşünürler tarafından geliştirilen bu teori, suçluluğu farklı kültürel değer ve davranış normları arasındaki çatışmanın sonucu olarak açıklamaktadır. “Kültür çatışması teorisi, her insanın belirli bir kültür içerisinde doğup, burada belirli davranış kurallarını öğrendiği esastan hareketle, göçmenler ile yerlilerin ideal ve değer sistemlerinin farklılığına dayanmaktadır.”¹¹¹

(ii) Alt Kültür Teorileri: Alt kültür kavramı, belirli meslek ve sosyal kategorilere özgü değerler, davranış biçimleri, başka bir deyişle kültür içinde kültür olarak tanımlanmaktadır. Alt kültür teorisi Albert K. Cohen, Whyte, Marwin E. Wolfgang ve Franco Ferracuti gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir.“Alt kültür

¹⁰⁹ “Suçun Nedenleri”, <http://www.genbilim.com/content/view/1762/>, 28.03.2013

¹¹⁰ Timur, DEMİRBAŞ, “Suçun Nedenleri, Suç Etolojisi”, <http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20Sosyolojik.htm>, 28.03.2013

¹¹¹ DEMİRBAŞ, “Suçun Nedenleri, Suç Etolojisi”, <http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20Sosyolojik.htm>, 28.03.2013

teorisi, suçluluğu, egemenler tarafından toplumda doğru olarak tanınan değerler ve normlar sisteminden, failin aykırı sosyalleşmesinin bir sonucu olarak açıklar.”¹¹²

(3) Ekolojik Girişim (Şikago Okulu); “Şikago Okulu, o güne kadar insan davranışlarını belirlediği iddia edilen bütün genetik ve biyolojik iddiaları redderek insan davranışları üzerindeki asıl etkili unsurun fiziksel ve sosyal çevre olduğunu öne sürmüştür.”¹¹³ Şikago Okulu düşünürleri yaptıkları araştırmalarda bölgelere göre suç oranlarının farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu teoride suç olgusunun nedeni genel olarak sosyal yapı ve ekolojik çevre olarak görülmüştür. Şikago Okulu araştırmalarında iki yöntem uygulamıştır. Bunlardan ilki suç istatistikleri ve nüfus sayımları gibi resmi istatistiklerden yararlanılmasıdır. Bu yöntemle, kentin belirli bölgelerinde farklı etnik gruplar geçici olarak bulunmasına rağmen, bu yerlerin suça daha elverişli olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer yöntem ise yaşam öyküsü ve olay incelemesi metodlarının kullanılmasıdır. Bu şekilde suçluların günlük yaşamları ve kişisel özellikleri kendi çevreleri içinde daha iyi incelenerek suçluluğun psiko-sosyal süreci ortaya çıkarılmıştır.¹¹⁴

II. CEZA ADALETİ MODELLERİ VE FELSEFELERİ

Cezalandırmanın amacı ve işlevi, tarihsel gelişime göre farklılaşmakla birlikte, suçluya bedel ödetme ya da onu ıslah edip topluma kazandırma biçiminde iki farklı temel yaklaşımla ifade edildiği görülmektedir: “1. Suçlunun işlediği suçtan dolayı cezalandırmayı hak ettiği ve bu nedenle cezalandırılması gerektiğini ileri süren yaklaşım. Bu yaklaşıma göre kriminal yaptırımın amacı, suçludan intikam veya ölç almaktır. 2. cezanın amacı, bireyi suç işlemekten vazgeçirmek veya caydırmaktır. Bu yaklaşımın amacı ise; suçu önleme, suçluyu ıslah etme ve onu yeniden topluma kazandırmaktır.”¹¹⁵

¹¹² DEMİRBAŞ, “Suçun Nedenleri, Suç Etolojisi”, <http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20Sosyolojik.htm>, 28.03.2013

¹¹³ DOLU, s. 211

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., DEMİRBAŞ, “Suçun Nedenleri, Suç Etolojisi”, <http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20Sosyolojik.htm>, 28.03.2013

¹¹⁵ İçli ve Ögün, 1999, s. 35'ten aktaran KIZMAZ, s. 213

Kriminoloji ve ceza bilimleriyle iç içe ele alınan ceza adaleti 1970'li yıllardan itibaren ayrı bir bilim dalı olarak ilgi görmeye başlamıştır. Bu durumun ceza adaletinin ilgilendiği konulardan bazılarının ceza hukuku, ceza muhakemesi hukuku, kriminoloji, sosyoloji gibi bilimlerle kesişmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ceza adaleti daha çok suçların soruşturulma, kovuşturulma ve infaz aşamalarının hangi aktörler tarafından, ne şekilde gerçekleştirileceği gibi konularla ilgilenmektedir. “Teknik bir tanımla ceza adaleti sistemi, bir suç işlenmesi halinde devreye giren ve bu suçun soruşturulması, suçu işleyenlerin yargılanması ve yargılama sonunda mahkûm olan fail veya faillerin almış oldukları cezaların infaz edilmesi ile ilgili işlemleri yerine getiren mekanizmadır.”¹¹⁶

İçinde birçok faaliyeti barındıran ceza adaleti süreci farklı modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Suçla Mücadele Modeli, Usuli Haklar Modeli ve Mağdur Hakları Modeli bu teorik modellerin başlıcalarıdır.

Bu modellerin yanı sıra Medikal Model, Bürokratik Model, Statü Geçişi Modeli, Güç Modeli gibi başka bazı modellerle de ceza adaleti sistemine ilişkin açıklamalar getirilmiştir.

Suçla Mücadele Modeli, toplumun korunmasının ancak suçun önlenmesiyle sağlanacağı düşüncesiyle geliştirilmiştir. Bu modelde ceza adaleti sürecinin etkinliği suçluların yakalanması, yargılanması ve cezalandırılması üzerinden değerlendirildiğinden mahkumiyet sayısı arttıkça sistemin başarısının da artacağı varsayılmaktadır. Suçla Mücadele Modeli'nde kullanılan önemli araçlardan biri de suçluluk karinesidir.

Usuli Haklar Modeli, kişi hak ve özgürlükleri ile şüpheli veya sanığın haklarının teminat altına alınması için geliştirilmiştir. Soruşturma ve kovuşturma sürecinin hukuka uygun ve adil olarak gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu modelde şüpheli veya sanığın mahkum edilip edilmemesinden çok ceza adaleti sürecinin hukuka uygun olarak yürütülmesi ön plana çıkmaktadır. Ceza adaleti sistemi suçluları cezalandırmakla

¹¹⁶Mehmet, ARICAN, **Ceza Adaleti**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009, s.27

yükümlü olduğu kadar suçsuz kişilerin haklarını da korumak durumundadır. Bu modelde ise suçsuzluk karinesi esas teşkil etmektedir.

Suçla Mücadele ve Usuli Haklar Modelleri mağdur bakımından bir açıklama getirmemektedir. Günümüzde mağdur hakları konusunda yaşanan gelişmelerle birlikte mağdur merkezli ceza adaleti sistemi olan Mağdur Hakları Modeli geliştirilmiştir. Bu model adından da anlaşılacağı üzere mağdurun menfaatlerini güvence altına almak üzere oluşturulmuştur. Devletin suçun soruşturulması ve kovuşturulması yükümlülüklerinden önce suçun önlenmesi görevi olduğundan mağdurun suçtan gördüğü zararı karşılanmak zorunda olduğunu savunmaktadır. Yine devlete suçun etkin soruşturulmaması durumunda da sorumluluk yüklenmektedir.¹¹⁷

Ceza adaleti felsefeleri cezalandırıcı adalet, ıslah edici adalet, onarıcı adalet ve dönüştürücü adalet şeklinde dört temel felsefi anlayış şeklinde bir gelişim izlemiştir. Suçluların cezalandırılmasında cezalandırıcı adalet felsefesinden onarıcı adaletle doğru yaşanan bu değişim suçluya acı çektirilmesi gerektiğini savunan yaklaşımdan mağdura hak ve yetkiler tanınmasına ve suçlunun topluma kazandırılması gerektiği düşüncesine doğru evrilen bir sürecin sonucudur.

İlk ceza adaleti felsefesi denkleştirici adalet olarak da ifade edilen cezalandırıcı adalet anlayışıdır. Bu felsefenin temelinde insanların davranışları karşısında hak ettiğini alması gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Suçluların cezalandırılmasının toplum üzerinde de caydırıcı olacağını savunan bu felsefede mağdurun affetmesi de suçlunun cezalandırılmasını engellememektedir. 18-19. yüzyılda uygulanan cezalandırıcı adalet anlayışı özellikle toplumdaki intikam ve öç alma gibi duyguları beslediği için eleştirilmiştir.

Islah edici adalet anlayışı, suçluların topluma yeniden kazandırılması düşüncesine dayanmaktadır. Cezalandırıcı adaletin katı yaklaşımını değiştirmek üzere ortaya çıkmış olan bu felsefede suçluların bir yandan suçlarıyla orantılı bir cezayı çekerken diğer yandan da tekrar topluma kazandırılması gerektiği savunulmaktadır. 20.

¹¹⁷ Ceza adaleti modelleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ARICAN, s. 33-45

yüzyılda genel kabul gören ve uygulanan bu yaklaşım fail merkezli olduğundan ve mağdurla ilgili bir açıklama getirmediğinden eleştirilmiştir.

Cezalandırıcı ve ıslah edici adalet anlayışlarının suçun önlenmesinde yetersiz kalması üzerine onarıcı adalet anlayışı ortaya çıkmıştır. Suç nedeniyle ortaya çıkan zararın onarılması, giderilmesi düşüncesine dayanan onarıcı adalet anlayışı günümüzde hala yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu yaklaşımın temel amacı mağduru ve toplumun suç nedeniyle uğradığı zararın hakkaniyetli biçimde giderilmesidir. “Onarıcı adaletin temel önceliği, toplum menfaatleridir. Ancak bu öncelik, tarafların aralarındaki anlaşmazlığa çözüm bulmalarına yardımcı olmayı da içerir. Kolluk teşkilatı, yargı ve infaz sistemi, fail ve mağduru, hukuka ve toplum menfaatlerine uygun şekilde uzlaşmaya teşvik etmelidir.”¹¹⁸ Mağdur merkezli onarıcı adalet felsefesi arabuluculuk, toplum hizmeti, mağdura yardım, eski mahkûma yardım gibi mekanizmalarla uygulama alanı bulmaktadır.

Dönüştürücü adalet felsefesi Kanadalı yazar Ruth Morris tarafından yanlıştın doğruya, kötünün iyiye dönüştürülmesi düşüncesinden hareketle geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın en önemli özelliği hapis cezasını reddetmesidir. Yüzyıllardır uygulanan hapis cezaları sonucunda cezaevlerinin sürekli dolup boşalmasına rağmen bunun suçu önlemediğini savunan bu yaklaşımda mağdur, sanık ve toplum açısından daha tatmin edici bir süreç işletilmesi gerektiği düşüncesi esas alınmaktadır. Bunun için de yalnızca suç oluştuktan sonraki sürecin değil, suçu ortaya çıkaran nedenlerin de incelenerek sorumsuz insanların tedavi, eğitim gibi yöntemlerle sorumluluk sahibi olmasının sağlanması hedeflenmektedir.¹¹⁹

III. CEZALANDIRMA ANLAYIŞINDA DÖNÜŞÜM

Modernizm öncesi toplumlar, küçük yapılanmalara sahip olduğundan bu toplumlarda denetim, herkesin birbirini tanıdığı ve karşılıklı olarak denetleyebildiği, şeffaf nitelikteydi. Bu disiplinsel iktidarda ıslah edici cezalandırmanın “uygulama noktası temsil değil, bedendir, zamandır, gündelik hareketler ve faaliyetlerdir; aynı

¹¹⁸Mustafa, ÖZBEK, “Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Mağdur Fail Uzlaştırmasının Usul ve Esasları”, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2007-56-04/AUHF-2007-56-04-ozbek.pdf>, 28.01.2013, s. 134

¹¹⁹ Ceza adaleti felsefeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ARICAN, s 71-87

zamanda ruhtur, ama burasının alışkanlıkların oturdukları yer olması ölçüsünde.”¹²⁰ 17. yüzyılın sonlarından 18. yüzyıla uzanan bu dönemdeki kapatma cezai nitelikte bir kapatma değildi. “Bu, ceza yasasının doğrudan etkisi altında olmayan, yasa ihlalcisi olmayan, sadece serseri, gezgin, huzursuz vs. olanların sosyo-ekonomik kapatılmasıydı.”¹²¹

Şehirleşme ve nüfus artışıyla birlikte modern devletlerin ortaya çıkması cemaat içi denetimi imkansız kılmıştır. “Foucault’un “*büyük kapatılma*” olarak ifade ettiği bu olaylar zinciri, 17. yüzyılda, bu efendisiz ve aylaklarla birlikte, toplumda onlar gibi başıboş dolaşan veya tehlike arzeden suçlu, deli, sarhoş ve hastalıklıların (cüzamlı ve vebalı gibi) da kapalı mekânlarda zoraki olarak gözetim altında tutulmalarını ifade etmektedir.”¹²² Böylece toplum için tehlike arz eden gruplar kapalı alanlarda, sürekli denetim ve gözetim altında tutulacaktı. Kapatma uygulamasıyla birlikte modern öncesi toplumlardaki karşılıklı gözetim yerini devletin tek taraflı gözetimine bırakmış oldu. “Bunu başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, yeni kurumlar bir denetim asimetrisi üzerine oturtulmuştu. Gözetim etkinliği, şimdi bundan etkilenen grubu katı ve kalıcı bir biçimde ayrılmış iki alt kesite bölüyordu: İzleyenler ve izlenenler.”¹²³ İktidar tarafından sürekli ve tek yanlı bir şekilde gerçekleştirilen bu gözetleme ile her bireyde aynı davranış biçimleri geliştirilerek, toplumun tek biçimli hale getirilmesi amaçlıyordu. “Tek-yönlü gözetimin eğilimi, nesnelere arasındaki bireysel farklılıkları silmek ve niteliksel çeşitlilik yerine nicel olarak ölçülebilen bir tek biçimliliği koymaktır.”¹²⁴

Bu yeni iktidarın modern cezalandırma sisteminde de suç kişiye karşı değil, devlete ve onun düzenini temsil eden yasalara karşı bir ihlal olarak kabul edilmiştir. “Artık cezalandırma devlet ile toplumsal sözleşmeyi ihlal eden fail arasındaki bir ilişki

¹²⁰ FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 200

¹²¹ FOUCAULT, **Büyük Kapatılma**, s. 139

¹²² Hakan, KARAKEHYA, “Gözetim ve Suçla Mücadele”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl 2009, sayı 58 (2), s. 319- 357, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-02/AUHF-2009-58-02-karakehya.pdf>, 28.01.2013, s. 327

¹²³ BAUMAN, s. 59

¹²⁴ BAUMAN, s. 61

olmaktan çıkarak, gelişmekte olan refah devletinin bireye yönelik normalleştirme (ıslah ve iyileştirme) yükümlülüğü çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır.”¹²⁵

Böylece, cezalandırmanın amacı ve işlevi hükümdarın iktidarına verilen zararı, izleyenlerin önünde suçlunun bedenine acı ve ızdırap vererek gidermekten çıkarak bireyin davranış biçimlerine müdahale ederek onu itaate zorlamak ve ıslah etmek biçimine dönüşmüştür. “Eski müdahale biçiminin araçları, darağaçları, kızgın kerpetenler, kaynar yağlar vb. yerini, düzenli etkinlikler, orta çalışma, sessizlik, saygı ve iyi alışkanlıklara bırakmıştır. Amaç, itaatkâr, kurallara, düzene ve kendini kuşatan otoriteye boyun eğmiş ve otoriteyi içselleştirmiş bir birey yaratmaktır.”¹²⁶

Foucault, 18. yüzyılın sonlarına doğru yasal düzenlemelerde yerini almaya başlayan hapisane kurumunun biçimsel olarak ortaya çıkışının bundan çok daha eski olduğunu iddia eder. “Bireyleri dağıtımına tabi tutmak, onları sabitleştirmek ve mekân içinde paylaşmak, tasnif etmek, onlardan en fazla zaman ve en fazla gücü çekip almak, sürekli hareketlerini kodlamak, onları hiçbir boşluğu olmayan bir görünürlük içinde tutmak, onların etrafında koskoca bir gözlem, kayıt ve notlandırma aygıtı oluşturmak, onlara ilişkin olarak biriken ve merkezileşen bir bilgi meydana getirmek üzere, toplumsal bünyenin tümü itibarıyla usuller yoğrulduğunda, hapisane adli aygıtın dışında oluşmuştur.”¹²⁷ Hapisane kurumu ile gerçekleştirilen ıslah edici cezalandırmayı ise şöyle açıklar; “bireylerin bastırılmasına ilişkin bir tekniktir; beden-işaretlerin değil- terbiye edilmesi usullerini alışkanlıklar ve tavırlar biçiminde bıraktığı izlerle devreye sokmaktadır; ve ceza yönetimi konusunda kendine özgü bir iktidarın kurulmasını gerektirmektedir.”¹²⁸ Disiplinsel iktidarda cezalandırmanın amacının tam olarak kefarete ya da bastırma olmadığını belirten Foucault, onun kıyaslamak, farklılaştırmak, hiyerarşik hale getirmek, türdeşleştirmek ve dışlamak olmak üzere 5 ayrı işlevinden bahseder.¹²⁹

¹²⁵ Garland, 1985; 1995; 1997’den aktaran ÖZKAZANÇ, s. 106

¹²⁶ “Biyoihtidar”, http://www.felsefeekibi.com/dergi12/s12_y15.html, 28.01.2013

¹²⁷ FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 335

¹²⁸ FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 203

¹²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. FOUCAULT, **Hapishanenin Doğuşu**, s. 272

Biyoiktidarda, devlet bu işlevi toplumun bütününe yayarak kendisini var etmektedir. Bu durumda cezalandırma da hukuk ve yargının yanı sıra pek çok mekanizma tarafından işletilir bir nitelik kazanmaktadır. Okullarda öğretmenler, hastanelerde doktorlar, fabrikalarda patronlar aracılığıyla bireylerin yaşamları komple bir gözetim ve denetime tabi tutulmaktadır. Bu şekilde devlet, “[s]uç korkusunu topluma aşılıyarak toplumun kendi içindeki suçlulardan kendi çabalarıyla arınmasını sağlamaktadır.”¹³⁰ Böylece bir taraftan gözetim ve denetimi yaşamın her alanına yayan iktidar, diğer taraftan da cezalandırma sistemine yargı kurumları ve hapisaneler dışında başka kurumları da eklemektedir. Eğitim kurumlarındaki disiplin soruşturmaları ve cezaları, ıslah ve rehabilitasyon kurumlarındaki uygulamalar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca modernite sonrası devletlerde, suçların çeşitlerinde ve sayılarında meydana gelen artış neticesinde hapisaneler hem külfetli bir hal almış hem de yetersiz kalmıştır. “Sonuç olarak, refah devleti müdahalelerine duyulan inancın gerilemesi her ideolojik çevreden eleştirmenleri, hapsetmeye karşı alternatif yollar aramaya yöneltti ve kapatma-karşıtı bu eğilim 60 sonrasında birçok ‘yenilikçi’ arayışa damgasını vurdu.”¹³¹ Bunun sonucu olarak infaz sisteminde belirli bir bölgeyi temizleme, yaşlılara bakma, içkili mekânlara girme yasağı gibi alternatif cezalar uygulanmaya başlarken; eşcinsellik, madde kullanımı gibi, özellikle mağduru olmayan bazı suçlar da suç olmaktan çıkarılmıştır.

Yeni cezalandırmada cezanın caydırma, ödetme, ıslah etme amaçlarından uzaklaştırmaya çalışan bir yaklaşım egemen olmuştur. “Risk ve güvenlik kavramlarını merkeze alan bu yeni mantık, suçu cezalandırma yerine, her türlü ‘riskli’ davranışı düzenleme/ayarlama yaparak önlemekle ilgilidir.”¹³² Böylece hapisanelerin işlevi, artık suçluları “etkisiz kılma” amacını güden ve suçun niteliğine göre onları kısa ya da uzun bir dönem için kapatan bir kurum olarak değişmektedir.

Cezalandırma biçimlerinde bedeninin cezalandırılmasından yaşam hakkını ön plana çıkaran cezalara doğru gerçekleşen gelişim sürecinin temelinde, cezalandırma felsefesindeki suçludan ölç alma anlayışının yerini onun ıslahına bırakmasının yattığını

¹³⁰ SARI, ÖNKAL, “Suçun Sosyolojisi, Cezanın Felsefesi”, s. 172

¹³¹ ÖZKAZANÇ, s. 121

¹³² O’Malley, 2000’den aktaran ÖZKAZANÇ, s. 136

söylemek mümkündür. Bu anlayışa paralel gelişimlerden biri de evrensel hukuk kurallarına göre masumiyet karinesinin benimsenmesidir. Masumiyet karinesi, bir kişinin, suç işlediğine ilişkin iddianın yargı kararıyla kesinleşinceye kadar suçsuz olduğu anlamına gelmektedir. Buna göre kimsenin masum olduğunun kanıtlanmasına gerek yoktur; suçlu olduğunun ispatlanması gerekmektedir. Kökeni Roma Hukuku'na kadar eskilere dayanan masumiyet karinesi 18. yüzyıldan sonra hukuk literatüründe yer edinmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Adil Yargılanma Hakkı başlıklı 6. maddesinin ikinci fıkrasında “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır” düzenlemesi kabul edilmiştir. Bu ilke, 1982 Anayasası'nın suç ve cezalara ilişkin esaslar başlıklı 38. maddesinin 4. fıkrasında “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz” düzenlemesiyle yer almaktadır.

Böylece idam cezası gibi yaşam hakkını tamamen ortadan kaldıran cezalar günümüzde genel kabulünü yitirmiş pek çok ülkede uygulamadan kaldırılmıştır. Ülkemizde idam cezası 2002 yılında savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları halleri dışındaki suçlar için, 2006'da ise tüm suçlar için kaldırılmıştır. Hapis cezası ise kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan en ağır cezai yaptırım olarak kabul edilmekte; suçluların toplum içerisinde denetlenerek ıslah edilmesi ve topluma yeniden kazandırılmasına yönelik mekanizmalar oluşturulmaktadır. Adli kontrol, ev hapsi, yurt dışına çıkış yasağı, cezanın ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, uzlaşma, kamu hizmeti, tedavi emri gibi uygulamaları, alternatif cezalara örnek olarak göstermek mümkündür.

Hapis dışındaki cezai tedbirlerden belli başlılarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Tutuklamaya alternatif olarak uygulanan tedbirlerden adli kontrol, tutuklamanın amacını gerçekleştirmek üzere uygulanan bir koruma tedbiridir. Bu müessesede, sanık veya şüpheliye yurt dışına çıkmama, tedavi emri, belirli periyotlarla karakola imza atma, belirli yerlere gitmeme, ehliyet ve ruhsata el koyma gibi yükümlülükler de yüklenebilmektedir.

Bir diğer yöntem olan uzlaşma müessesesinde, mağdur ile fail, tarafsız bir üçüncü kişi ya da uzlaştırıcı yardımıyla suçtan kaynaklanan sorunların çözümüne kendi

iradeleriyle ve aktif olarak katılırlar. Uzlaşma sürecinde tarafların özgür irade ve rızalarının olması, uzlaştırıcının tarafsızlığı ve görüşlerin gizliliği ilkeleri esastır.

Zararın giderilmesi, onarıcı adalet anlayışının bir sonucu olarak uygulamada görülen hapis dışı tedbirlerden biridir. Bu müessese ise suçlunun mağdurun zararını gidermesi anlayışına dayanmaktadır.

Kamu hizmeti tedbiri, suçlunun, belirli süreliğine, kamunun yararı için ücretsiz olarak çalışmasıdır. Bu tedbir, birçok ülkede suçun niteliği, suçlunun rızası gibi şartlara bağlı olarak ve suçlunun eğitim gibi kişisel durumuna göre uygulanmaktadır. Park temizleme, sosyal hizmet kurumlarında çalışma, duvar yazılarını silme, yaşlı insanların bakımı kamu hizmetine örnek olarak gösterilebilir.

Tedavi emri müessesesi, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı olan suçluların tedavi edilmesi esasına dayanmaktadır. Tedavi süreci kapsamında suçluların bağımlı olduğu maddelerden vazgeçmelerine yönelik çalışmalar yürütülmesi, eğitilmeleri gibi araçlara da başvurulmaktadır.

Ev hapsi uygulaması ise hamilelik, hastalık, yaşlılık gibi özel durumu olan suçlulara uygulanan bir müessesedir. Bu tedbirde suçlular cezalarını kendi evlerinde ancak birçok sınırlama altında çekmektedirler.

Alternatif ceza tedbilerine son olarak vereceğimiz örnek ise denetimli serbestliktir. Denetimli serbestlik tedbiri suçlunun eğitime tabi tutulması, bir meslek veya sanat öğrenmesi, bir işte ücretli çalışması, tedavi olması, belirli yerlere gitmekten yasaklanması, ehliyet ve ruhsat belgelerinin alınması gibi seçenek yaptırımların bir ya da birkaçına hükmedilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Denetim süresi olarak belirlenen sürede suçlu yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Eğer bu süre içerisinde suçlu yeni bir suç işler veya yükümlülüklerini yerine getirmezse hakim denetimli serbestlik koşullarını ağırlaştırabilir veya hapis cezasına hükmedebilir.¹³³

Elbette ceza anlayışı ve uygulamalarında gerçekleşen bu dönüşümün suçların niteliği, çeşitliliği, işleniş biçimleri gibi değişimlerden bağımsız ele alınması

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nursal, Ataç, s. 76-104

gerekmektedir. Özellikle beyaz yakalı suçlar, devletlerin vatandaşlara karşı işlediği suçlar, aile içerisinde işlenen suçlar gibi kategoriler, suçun tehlike sınıflardan ya da dışarıdan geldiği gibi teorilerin parçalanmasına neden olurken; hacker'lık, internet üzerinden dolandırıcılık, banka kartlarının şifrelerinin ele geçirilmesi sonucu işlenen suçlar gibi yeni suç tiplerinde de hızlı bir artış yaşanmaktadır. Ancak hapishanelere kapatma yönteminin işlevini yitirmesinin en önemli nedeni, bu sistemin suçu önlemede yetersiz kalması hatta hapishanelerin suç okuluna dönmesi ve devletler için çok maliyetli olması olarak değerlendirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİ

A. Tanım

Alternatif cezalandırma sistemlerinin en önemli uygulamalarından biri denetimli serbestlik kurumudur. Denetimli serbestlik, şüpheli ve/veya suçluların tutuklama tedbiri yerine kanunlarda düzenlenen belirli şartlarda serbest bırakılarak toplum içerisinde ıslahını amaçlayan bir ceza infaz sistemidir. Bu şekilde serbest bırakılan kişilere belirli yükümlülükler yüklenmekte ve bunlar yerine getirilmediği takdirde cezanın infazı, ertelenen hükmün yerine getirilmesi gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. “Denetimli serbestlik kapsamında; kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırma, zorunlu olarak eğitim programlarına katılma, belli çevre sınırları dışına çıkmama veya belirlenen yerlere gitmeme, konuttan ya da belirlenen bir çevreden ayrılmama, yurtdışına çıkmama, belirlenen bir stada gitmeme, belirli zamanlarda karakola veya denetimli serbestlik birimlerine giderek imza atma, tedavi programlarına katılma, eğitim kurumuna devam etme gibi tedbirler uygulanmaktadır.”¹³⁴

Denetimli Serbestlik Kurumu, suça uygulanan yaptırım veya tedbirin ceza infaz kurumu dışında, yani toplumun içinde yerine getirilmesi ile ilgili bir kavramdır. “Bu sistem ile şüpheliye ve sanığa, belirlenecek olan deneme süresinde, sosyal çevrelerinden koparılmadan toplumda kalma şansı verilerek, toplum düzenini sağlayan kurallara uyma isteklerini ispat etme fırsatı sunulmaktadır.”¹³⁵

¹³⁴ Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pDetayDrafOfALaw.aspx>, 05.03.2013

¹³⁵ Necati, NURSAL; Selcen, ATAÇ, **Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006, s. 33

Denetimli Serbestlik, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin tanımlar başlıklı 4. maddesinde “mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulama” şeklinde tanımlanmaktadır. Sistemin temel özellikleri;

- sınırlarının yasal bir çerçeveye belirlenmesi,
- suçlunun kişilik özelliklerinin dikkate alındığı bir bireyselleştirme aracı olması,
- suçlunun ıslah ve topluma uyum sürecini hızlandırması,
- onarıcı adalet anlayışının bir yansıması olması,
- özgürlüğü ortadan kaldırmaya değil kısıtlamaya yönelik olması

şeklinde belirtilebilir.¹³⁶

En genel ifadesiyle hükmün ertelenmesi ve bu süre içerisinde failin yeniden suç işlemesini önlemeye yönelik denetim ve yardım mekanizmalarının işletilmesi olarak açıklayabileceğimiz denetimli serbestliğin esas amacı “hükümlüyü yeniden suça teşvik edecek, suça doğru yönlendirecek etki ve ilişkilerden uzaklaştırmak ve onun suç işlemekten yaşamasını kolaylaştırıcı yardımlarda bulunmaktır.”¹³⁷

Denetimli serbestlik sistemi, ilk olarak İngiltere ve Amerika’da mahkumiyet hükmünün ertelenmesini sağlayan farklı yöntemlerin geliştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. “Denetimli serbestlik hakkındaki ilk yasa, 1978 yılında Massachusetts eyaletinde kabul edilmiş, 1891 yılında aynı eyalette ceza mahkemelerinin denetimli serbestliği daha geniş ölçüde kullanmalarını öngören ikinci bir yasa yürürlüğe koyulmuştur. 1933 yılına gelindiğinde, 13 eyalet dışında bütün eyaletler, yetişkinlere yönelik denetimli serbestlik yasalarına ve Wyoming dışındaki bütün eyaletler de

¹³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. NURSAL, ATAÇ, s. 44-46

¹³⁷ Mustafa, ÖZBEK, “Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması”, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_806.htm, 28.01.2013

küçüklere yönelik denetimli serbestlik yasalarına sahip hâle gelmiştir.”¹³⁸ 20. yüzyılın başlarından itibaren ise Dünya’nın birçok ülkesinde genel kabul görmeye başlamıştır. Denetimli serbestlik uygulamalarının bu şekilde yaygınlaşmasında hapis cezalarının, özellikle bazı suçlular için, etkin bir cezalandırma yöntemi olmadığı, suçluların toplum içinde ve daha sınırlı denetimlerle ıslah edilmesi gerektiği düşüncesi, hapis yönteminin çok masraflı olması, toplumun hükümlüye olumsuz bakması nedenleri önemli rol oynamıştır. “Ülkemizde kurulan denetimli serbestlik hizmetlerinin faaliyet alanını; infaz, madde bağımlılarının tedavisi, rapor hazırlama, rehberlik ve yardım olarak özetleyebiliriz.”¹³⁹

B. Amaç

Günümüzde cezalandırmanın temel amacını genel olarak suçluların ıslah edilerek topluma kazandırılması ve kamu güvenliğinin korunması şeklinde ifade etmek mümkündür. Türk Ceza Kanunu’nun birinci maddesinde ceza kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemek olarak belirtilmiştir. “Çağdaş ceza infaz sistemlerinin temel amacı suçluların eğitilerek, kimseye muhtaç olmadan kendi hayatlarını sürdüren, yasalara saygılı, verimli ve üretken birer birey olarak yeniden topluma kazandırılması, toplumun ve suç mağdurunun korunması ve suçluların yeniden suç işlemesinin önlenmesidir.”¹⁴⁰

Bir ceza infaz sistemi olarak denetimli serbestlik sisteminde de temel amaç yine suçluların ıslahının sağlanmasıdır. Ancak sistemi diğer infaz sistemlerinden belirgin bir şekilde ayıran en önemli özelliği, özgürlüğün tamamen ortadan kaldırılması yerine kısıtlanmasının esas alınmasıdır. Belirli bir süre hapisanede cezası infaz edilen hükümlüler, infaz süreleri tamamlandıktan sonra hayatlarına kaldıkları yerden devam etmekte ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadır. Çoğu hükümlünün işi, ailesi, sosyal

¹³⁸ ÖZBEK, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_806.htm, 28.01.2013

¹³⁹ KAMER, s. 10

¹⁴⁰ Mustafa, KALE, “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,

<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tez/239727.pdf>, 11.03.2013, s. 22

çevresiyle olan ilişkileri kopmakta, bu da tekrar suç işleme riskini artırmaktadır. Tüm bu nedenlerden ötürü denetimli serbestlik sistemiyle belirli koşulları sağlayan hükümlülerin toplumdan kopuk, cezasının infazından sonra ne yapacağını bilemeyen bir durumla karşılaşmalarının yerine toplum içerisinde özgürlüğünün sınırlandırılarak topluma kazandırılması ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi hedeflenmektedir. “Denetimli Serbestlik Sisteminin, adalet sistemlerine sağladığı en önemli yarar, cezaevine girmeyen suçlu sosyal çevresinden, toplumsal hayattan kopmamaktadır. Ailesinin, arkadaşlarının, toplumun zihninde sabıkalı olarak damgalanmayan suçlunun toplumda pozitif ilişkiler içinde yer alması daha kolay kontrol edilmesini sağlar.”¹⁴¹

Ülkemizde uygulanan denetimli serbestlik sisteminin amaçları;

“a) Adli makamların talepleri doğrultusunda toplumdaki suçluların denetimini yürütmek,

b) Etkin bir gözetim sağlayarak suç işleyen kimseyi rehabilite etmek; gerekli sosyal ve psikolojik desteklerin sunulmasıyla topluma yeniden uyum sağlamasını kolaylaştırmak,

c) Telif edici süreçler ve arabuluculuk yoluyla mağduru korumak,

d) Yeniden suç işleme riskini azaltarak toplumu korumaktır.¹⁴²

C. Özellikler

Denetimli serbestlik sisteminin temel özellikleri şöyledir;

a) Sınırları yasal bir çerçeve ile belirlenir:

Denetimli serbestlik sistemi, yasalarla belirlenmiş bazı suçlar için adli merciler tarafından hükmedilen ceza ve tedbirlerin, yaptırımın niteliği ve amacına uygun bir

¹⁴¹İbrahim, USTA; Hakan, ÖZTÜRK, “Denetimli Serbestlik”,

http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/makaleler/makale_ds_cezahukukudergisi.pdf, 11.03.2013, s. 7

¹⁴² NURSAL, ATAÇ, s. 43

biçimde hapis dışında bir infaz kurumunun veya bir sivil toplum kuruluşu görevlilerinin gözetim ve denetimi altında çektirilmesi şeklinde yürütülmektedir.

b) Bir bireyselleştirme aracıdır:

Suçlunun denetimli serbestlikten faydalanabilecek biri olup olmadığı, hakim denetimli serbestlik memurunun hazırladığı raporlar ile suçlunun tekrar suç işlemeyeceğine ilişkin takdirine bağlıdır. Suçlu hakkında belirlenen yükümlülükler onun kişilik özellikleri ve sosyal yaşamı dikkate alınarak belirlendiğinden denetimli serbestlik sistemi bireyselleştiricidir.

c) Suçlunun ıslah sürecini hızlandırıcı ve topluma uyum sürecini kolaylaştırıcı bir sistemdir:

Hakkında denetimli serbestlik kararı verilen suçlu, belirli sürede denetim memurunun denetimi altındadır. Bu sürede suçlunun özellikleri ve eğilimleri ile suçun niteliği dikkate alınarak suçluya belirli yükümlülükler yüklenmekte, gerektiğinde psikolojik destek sunularak suçlunun ıslahının sağlanması amaçlanmaktadır.

d) Denetimli serbestlik sistemi onarıcı adalet anlayışının bir yansımasıdır:

Denetimli serbestlik sisteminde bir taraftan suçlunun ıslahı ve topluma yeniden uyumu sağlanmaya çalışılırken diğer taraftan da mağdura sosyal, psikolojik ya da tıbbi yardım ve destek sağlanarak mağdurun zararı da giderilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde mağdur, suçlu ve toplumun bir bütün olarak algılanması ve mağdurun zararının giderilmesi onarıcı adalet anlayışının bir sonucudur.

e) Özgürlüğü tamamen kaldırıcı değil, kısıtlayıcı bir özelliği haizdir:

Denetimli serbestlik sisteminde bazı suçlar bakımından belirlenen sürelerde yükümlülüklerini yerine getiren suçlular hakkında özgürlüğü tamamen ortadan kaldıran hapis cezasına hükmedilmez. Suçlular bu süreler için denetim ve gözetime tabi tutulmaktadır.

f) Suçlu kendi ıslah sürecine kendi verdiği kararlarla da katılabilir:

Denetimli serbestlik kararı doğrultusunda belirlenen yükümlülüklerle uymak, suçlunun bu konudaki taahhüd ve kararına bağlıdır. Suçlu, deneme süresi içerisinde yükümlülüklerle uymak yerine cezanın verilmesini de tercih edebildiğinden, ıslah sürecine kendi verdiği kararlarla katılmaktadır.¹⁴³

Suç işleyen kişilerin yeniden topluma kazandırılması ve yeniden suç işleme riskinin azaltılması, suç mağdurlarına sosyal, psikolojik, ekonomik yardımda bulunulması, bazı suçlar için tutuklama dışında tedbirlerin uygulanabilmesi, suça sürüklenen çocukların denetim altına alınması gibi nedenlerle ortaya çıkan denetimli serbestlik sisteminin yukarıda değinilen amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi için bazı temel özelliklere sahip olması gerekmektedir. “Denetimli serbestlik sisteminin etkili bir uygulamaya kavuşabilmesi amacıyla aşağıdaki öğelerin gerçekleşmesi zorunludur.

- a. Sağlıklı ve rasyonel hukuki bir çerçeve,
- b. Ceza yaptırımının ankete dayalı olarak belirlenmesi,
- c. Suçluların gözetimi konusunda rasyonel ilkeler,
- d. Yetenekli personel,
- e. Sağlıklı bir organizasyon.”¹⁴⁴

Türkiye’de uygulanan denetimli serbestlik sisteminin özellikleri ise şu şekildedir;

- a) Ulusal bir sistemdir:

Ülkemizde uygulanan denetimli serbestlik sistemi, Avrupa ve Amerika gibi başka ülkelerde yer alan yasal düzenlemeler, standartlar ve uygulama örnekleri ile mağdura sosyal ve ekonomik destek verilmesi gibi toplumsal kültürümüzde bulunan uygulamaların ulusal mevzuatta düzenlenmesi ve örgütlenmesinden oluşmuş ulusal bir sistemdir.

¹⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. NURSAL, ATAÇ, s. 44-46

¹⁴⁴ Vehbi, Kadri, KAMER, **Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı**, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s. 4

b) Merkeziyetçi bir yapıya sahiptir:

Denetimli serbestlik teşkilatı, merkezde Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Daire Başkanlığı, taşrada ise Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı şube müdürlükleri ve bürolar şeklinde örgütlenmiştir. Taşra teşkilatının faaliyet ve işlemleri merkezin denetimine tabi olduğundan sistem merkeziyetçidir.

c) Hem suçluya hem mağdura hizmet vermektedir:

Sistem hem suçlunun ıslahı hem de suçtan zarar gören ve mağdura destek niteliğinden uygulama ve hizmetleri kapsamaktadır.

d) Karma bir personel rejimi mevcuttur:

Sistemde hem kamu görevlileri hem de sivil toplum fertlerinden gönüllü kişiler görev almaktadır. Bu nedenle karma bir personel sistemi mevcuttur.

e) Resmi bir kuruluştur:

Sistemin merkezindeki Daire Başkanlığı ile ona bağlı yerel şube müdürlükleri, Adalet Bakanlığı ve Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı resmi bir kuruluştur. Ülkemizde uygulanan sistem, bu özelliği ile bir sivil toplum örgütünün Adalet Bakanlığı ile yaptıkları sözleşme çerçevesinde ve Bakanlık denetiminde, denetimli serbestlik ve yardım hizmeti verdiği bazı sistemlerden ayrılmaktadır.

f) Ceza ve tedbirlerin süresi bellidir:

Ülkemizdeki sistemde ceza ve tedbirlerin süresi bellidir. Hapis cezası dışındaki ceza ve tedbirlerin süreleri ise kanunlarda belirlenen koşullar ve sınırlar çerçevesinde yetkili organlar tarafından usulüne uygun olarak belirlenmektedir. Sistem bu yönüyle Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (2000) 22 sayılı tavsiye kararının ek-1 inci maddesinde düzenlenen istisnai hallerde belirsiz süreli hapis dışı ceza ve tedbire hükmedilmesinin mümkün olabileceği düzenlemesinden ayrılmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. NURSAL, ATAÇ, s. 313, 314;

BAYRAKTAR, http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00840/Bilal_Bayraktar_tez.pdf; 27.03.2013

D. Sosyal Hedefler

Türkiye’de uygulanan denetimli serbestlik sisteminin sosyal hedefler şunlardır:

a) Suçlunun, toplum içerisinde, ailesiyle ve yakın çevresiyle düzenli ve sürdürülebilir bir ilişki kurması sağlanarak, bireyselleştirme, eğitim ve iyileştirmenin hapis dışında sağlanması ve hayatını kendisi kazanan, verimli, üretken, yasalara saygılı bir birey olarak topluma kazandırılması;

b) Suçlunun toplum içerisinde düzenli olarak denetlenerek işlenmesi muhtemel olabilecek yeni bir suçun önlenmesi, toplumdan gelebilecek olumsuz sosyal tepkilere karşı korunması, böylece suçlunun, toplumun ve mağdurun korunması;

c) Bir kısım yaptırımların, hapis dışı yöntemlerle toplum içerisinde infaz edilmesi suretiyle tasarruf edilen ülke kaynaklarının ihtiyaç duyulan diğer yararlı alanlarda kullanılmasının sağlanması,

d) Kısa süreli ceza gerektiren hafif suçlar ile bunlara verilen cezalar arasında denge ve orantılılık ölçüsü sağlanarak hapsedmenin her zaman başvuru olan bir yöntem olmaktan çıkarılması, Böylece cezaevlerindeki kalabalıklaşma ve güvenlik sorunlarının önüne geçilmesi,

e) Çeşitli ruhsal ya da psikolojik rahatsızlıkları olan suçluların kapalı bir cezaevinde tutulmak yerine toplum içinde ya da sosyal kurumlarda psiko-sosyal ve tıbbi tedbirlerle rehabilite edilmesi böylece sağlıklı toplum hedefine ulaşılmasının sağlanması,

f) Maruz kaldığı suç nedeniyle sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan mağdurlara bu sorunların çözümünde destek sağlanarak toplumda adalete olan inancın güçlendirilmesi ve toplumsal barışın sağlanması,

g) Salıverilme sonrasında hükümlüye iş bulması ya da iş kurması konusunda yardım sağlanarak suçun önlenmesi, suçluların toplumla bütünleşmesi ve ülke ekonomisine katkı sağlamanın sağlanması,

h) Suçlu hakkında yapılacak sosyal araştırmalarla yargısal makamların suçluyu daha iyi tanımalarına imkan sağlanması, Böylece ceza adaleti sisteminin daha doğru ve rasyonel hükümler vermesine yardım edilmesi,

ı) Çocuk ve genç suçluların, eğitim ve mesleki eğitimi kapsayan iyileştirme yöntemleriyle topluma kazandırılması ve onların aile içi şiddete ve suç istismarına karşı korunması,

i) Suçlu ile suç mağduru arasında uzlaşma sağlanarak mağdurun zararının giderilmesi böylece sosyal barış ve adaletin sağlanması (denetimli serbestlik sisteminde yer alması gerekmele birlikte uzlaştırma görevi Ceza Muhakemesi Kanununa göre bir avukat tarafından yapılmaktadır).¹⁴⁶

II. HUKUKSAL DAYANAKLAR

A. Uluslararası Belgeler Bakımından

1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararları

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tutuklama tedbirinin yerine alternatif uygulamaların geliştirilmesine yönelik birçok tavsiye kararı bulunmaktadır. Komite, Suç Sorunları Hakkında Avrupa Komitesi'nin, Avrupa Kuralları'nın uygulanmasından doğan problemlere ve özellikle üye devletlerce karşılaşılan güçlüklerle ilişkin olarak yapmış olduğu çalışmanın sonuçları ışığında 29 Kasım 2000 tarihli oturumda AKBK, Üye Devletlere Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkında Avrupa Kuralları'nın Uygulanmasının Geliştirilmesi Konusunda R (2000) 22 Sayılı Tavsiye Kararı'nı almıştır. Cezaevi mevcudundaki artışın hem insan hakları hem de ceza infaz kurumları, cezaevi idareleri ve ceza adaleti sisteminde önemli bir sorun yarattığından hareket ederek alınan bu karar, kamusal ceza ve tedbirler bakımından içerdiği ilkeler, gereksinimler, alternatif uygulamaların etkinliğinin sağlanabilmesi konusundaki öneriler bakımından önemli bir yere sahiptir. 22 sayılı bu kararın 2 nolu ek kararında" Kamusal Ceza ve Tedbirlerin Daha Etkili ve Daha Geniş Uygulanmasının Başarılması İçin Rehber İlkeler" şeklinde belirtilen bu ilkeler şöyledir;

¹⁴⁶ NURSAL, ATAÇ, s. 314-315

“1. Aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi yeterli sayıda uygun ve çeşitli kamusal ceza ve tedbirler için düzenleme yapılmalıdır:

-Bir zanlının belirli bir adreste ikamet etmesi, adlî bir makam tarafından belirlenen bir kuruluş tarafından denetlenmesi ve kendisine yardım edilmesi gibi tutuklu yargılamaya alternatifler:

-Bir hapis cezasına hükmedilmeksizin müstakil bir ceza olarak probasyona (gözetimli özgürlük) hükmedilmesi;

-Hapis cezasının infazının yüklenen koşullarıyla birlikte ertelenmesi;

-Kamu hizmeti (Kamu adına ücretsiz çalışma);

-Mağdurun tazmini/ zararın tamiri/ mağdur/suçlu arasında arabuluculuk;

-Alkol ve uyuşturucu kullanan suçlular ile ve suça yönelik davranışa neden olan zihinsel rahatsızlığı olan suçluların tedavisine hükmedilmesi:

-Uygun suçlu kategorilerinin etkin gözetim ve denetimi;

-Avrupa Kurallarınının 23 ve 55'inci maddeleri gözetilerek örneğin, elektronik izlemeye hükmedilmesi ya da sokağa çıkma yasağı konulması vasıtasıyla hareket serbestisinin kısıtlanması;

-Tahliye sonrası denetlenmek üzere cezaevinden şartla tahliye

2. Kamusal ceza ve tedbirlerin kullanımının geliştirilmesi için ve özellikle yeni yasalar yapılırken, yasa koyucu belirli suçlar bakımından bir referans ceza olarak hapis cezası yerine, bir hapis dışı ceza ve tedbire yer vermeyi dikkate almalıdır.

3. Ciddi ve mükerrir suçlular bakımından kamusal ceza ve tedbirlerin kullanımını önleyen resmî düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve azaltılması dikkate alınmasıdır.

4. Yargılama dönemine ait yeni kamusal ceza ve tedbirler oluşturulması için düzenlemeler yapılmalıdır.

5. Yapılacak her yargılama Avrupa Kurallarını özüne uygun olarak yürütülmeli ve dikkatlice incelenerek değerlendirilmelidir. Tecrübe edinme, uluslararası toplumun etik standartlarıyla uyumlu olmalıdır.

6. Anayasal ilkeler ve hukuksal geleneklerin izin verdiği hallerde, cezalar için mantıklı gerekçeler oluşturulmalı ve yasa koyucu diğer makamlar tarafından zaman zaman gözden geçirilmelidir. Bunun amacı hapis cezasının kullanılmasının azaltılması, kamusal ceza ve tedbirlerin kullanımının artırılması ve mağdurların tazmin edilmesinin sağlanması olmalıdır.

7. Yargı camiası tarafından geniş bir biçimde yorumlanmasının sağlanması amacıyla, adli makamlar kamusal ceza ve tedbirlerin oluşturulma ve gözden geçirilme süreçlerine katılmalı ve sonuçları hakkında bilgilendirilmelidir.

8. Adli makamların hapis cezası vermekten kaçınarak ve tedbirlere hükmedilmesini bilmesini sağlayacak hafifletici nedenlerin tanımlanmasına özel dikkat gösterilmelidir.”¹⁴⁷

AKBK'nin “Avrupa Cezaevi Kuralları” başlıklı, R (87) 3 sayılı Tavsiye Kararı'nda, özgürlükten yoksun bırakan cezaların yerine hapsedenlerin sakıncalarını taşımayan fakat onunla aynı derecede etkili cezai önlemlerin uygulanmasına doğru bir eğilimin gelişmekte olduğundan bahsetmiştir. Bu çerçevede cezaevlerinde uygulanması gereken asgari ilkeler belirlemiştir.¹⁴⁸

AKBK'nin R (92) 16 sayılı Kamusal Cezalar ve Tedbirler Konulu Tavsiye Kararı, üye devletlere, hapis cezasına alternatif olarak oluşturulacak *kamusal ceza ve tedbirlerin doğru ve etkin olarak uygulanmasını sağlamak üzere, bir standartlar bütünü oluşturulmasını öngörmektedir.*”¹⁴⁹

AKBK, Üye Devletlere Ceza ve Tedbirlerin Uygulanmasıyla İlgili Personel Hakkında R (97) 12 Sayılı Kamusal Cezalar ve Tedbirler Konulu Tavsiye Kararı'nda,

¹⁴⁷<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/tavsiyekararlari/12.pdf>, 04.03.2013

¹⁴⁸Komite'nin ilgili kararı için bkz., <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/413-433.pdf>, 12.03.2013

¹⁴⁹ NURSAL, ATAÇ, s. 302

ceza ve tedbirlerle elde edilmek istenen amaca ulaşılabilmesi için yüksek düzeyde yetkili, nitelikli ve başarılı personellerin kullanılmasının öneminden bahsetmiştir. Kararın Ek-1 bölümünde ceza ve tedbirlerin uygulanmasıyla ilgili personelin işe alınması, seçilmesi, eğitimi çalışma koşulları ve dolaşımı konusunda; Ek- 2 bölümünde ise ceza ve tedbirlerin uygulanmasından sorumlu personel için bir ulusal etik rehber sağlanması için belirlenen prensiplere uyulmasını tavsiye etmiştir.¹⁵⁰

AKBK, Cezai Meselelerde Arabuluculuk Yolu İle İlgili Üye Devletlere Yönelik R (99) 19 Sayılı Tavsiye Kararında, üye devletlere kararın ekinde belirlenen ilkeler doğrultusunda, katılımcı, sorun çözücü, geleneksel cezai muameleleri tamamlayıcı ya da bunlara alternatif olduğunu kabul ettiği arabuluculuk müessesesinin geliştirilmesini tavsiye etmektedir.¹⁵¹

2. Diğer Uluslararası Belgeler

Hapis cezalarına alternatif nitelikteki cezai yaptırımlarla ilgili en eski uluslararası düzenlemelerden biri, 30.11.1964 tarihli, Şartla Mahkum Edilen veya Şartla Salıverilen Suçluların Gözetimi Hakkında Avrupa Sözleşmesi'dir. 40 madde ve 3 ek maddeden oluşan sözleşmeyi, Türkiye 26.06.1974'te imzalamıştır. Sözleşme, mahkeme tarafından cezaları tecil edilmiş, şartlı salıverilmesine karar verilmiş veya tayin edilen koşulları yerine getirmediğinden dolayı cezasının çektirilmesine karar verilmiş olan suçluların, diğer akid tarafların ülke topraklarında sosyal rehabilitasyonlarını sağlamaya yönelik düzenlemeler içermektedir.¹⁵²

BM Genel Kurulu'nun A/Neb/45/110 sayılı ve 2 Nisan 1991 tarihli tavsiye kararıyla kabul edilen "Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin BM Minimum Standart Kuralları (Tokyo Kuralları)" hapis dışında uygulanan tedbirlerle ilgili belirlenen asgari standart kurallar bakımından önemli bir diğer uluslararası belge niteliğindedir. Kararda hapis cezasına alternatif uygulamaların hem suçluların rehabilitasyonu bakımından hem de

¹⁵⁰ Komite'nin ilgili kararı için bkz.,

<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/tavsiyekararlari/9.pdf>, 12.03.2013

¹⁵¹ Konsey'in ilgili kararı için bkz., www.undp.org.tr/demGovDocs/.../Uzlasma_Tavsiye_Karari.doc, 12.03.2013

¹⁵² Sözleşmenin tam metni için bkz., <http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas188o.htm>, 12.03.2013

içinde buldukları toplum için çok daha yararlı ve etkili olabileceğinin vurgulanmıştır. Ayrıca özgürlüğün sınırlandırılmasının ise sadece kamu güvenliği, suçun önlenmesi, adil ve caydırıcı cezalandırma bakımlarından haklı görülebileceği ve ceza adalet sisteminin nihai amacının suçlunun topluma yeniden kazandırılması olduğuna değinilmiştir.

Kuralların amacı, “ceza adaletinin yerine getirilmesinde ve özellikle suçluların tedaviyi konusunda toplumun daha fazla katılımının sağlanması ve ayrıca suçlular arasında topluma karşı sorumluluk duygusunun geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır”¹⁵³ şeklinde belirtilmiştir.

Yukarıda yer verilen uluslararası belgelerden hapis cezalarının yerine, bazı suçluların toplum içerisinde belirlenen farklı biçimlerde, özgürlüklerinin sınırlandırılması yoluyla cezalandırılması eğiliminin genel kabul edildiği anlaşılmaktadır. Belgelerden ortaya çıkan bir diğer önemli husus ise alternatif ceza biçimlerinin etkin olarak uygulanması ve amacına ulaşabilmesi için bu alanda örgütlenen idari yapıların yeterliliği ve personelin eğitilmiş, nitelikli ve başarılı olması gibi özelliklerin önemini vurgulanmasıdır.

B. Ulusal Düzenlemeler Bakımından

Avrupa ceza infaz sisteminde yaşanan bu dönüşüm zamanla diğer ülkelerde de yansımaları bulmuş, BM, AKBK, AİHM gibi uluslararası kuruluşların yapmış olduğu sözleşme, tavsiye, tazminat gibi farklı nitelikteki kararları da Türkiye'nin de bu gelişime ayak uydurmasında önemli rol oynamıştır. Nitekim Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı'nın gerekçesinde, “[c]ezanın bir kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazında hedeflenen asıl amaç; hükümlüleri topluma yeniden katılmaya hazırlamak amacıyla cezaların infazında mümkün olduğunca yarı özgürlük, açık rejimler ya da geçici yerleşmeler gibi belirli yöntemler kullanılmasını öngören, AKBK'nin Tavsiye

¹⁵³<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tavsiyekararlari/14.pdf>, 12.03.2013

Kararlarına uygun alternatif bir infaz rejimi oluşturmaktır”¹⁵⁴ denilmek suretiyle bu etki ifade edilmiştir.

Denetimli serbestlik sistemi, ülkemizde 2004 yılında kabul edilen 5237 Sayılı Ceza Kanunu’yla sistematik bir düzenlemeye kavuşmuş, 2005’te 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu’nun kabulüyle de uygulamada yerini almıştır. Anayasanın 19. maddesi, Denetimli Serbestlik Sistemine dayanak olabilecek en üst düzenlemedir. “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği” başlıklı bu maddenin ilk fıkrası; “Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz” şeklinde düzenlenmiştir. “Burada söz konusu edilen tedbirler hapis dışı tedbirler olduğundan ve tedavi, eğitim ve ıslah gibi suçlunun rehabilitasyonuna ilişkin müesseselerden bahsedildiğinden bu düzenlemenin, bir anlamda, denetimli serbestlik ve yardım sisteminin Anayasal dayanağını teşkil ettiği söylenebilir.”¹⁵⁵

2004 yılında getirilen düzenlemelerden önce de denetimli serbestlik adıyla olmasa da bu müesseseye benzeyen bazı uygulamalar bulunmaktaydı. “765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 89-95 maddeleri ve 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu’nun değişik 6’ncı maddesi, geçici 1’inci maddesi ile geçici 9’uncu maddesi mevzuatımız bakımından cezanın ertelenmesine ilişkin hükümleri taşımakta idi. Askerî Ceza Kanunu’nun 47’nci

¹⁵⁴Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, <http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pDetayDrafOfALaw.aspx>, 05.03.2013

¹⁵⁵ NURSAL, ATAÇ, s. 305

maddesinde de askerî suçlar bakımından ertelemeye ait hükümler yer almıştır.”¹⁵⁶ 1475 Sayılı İş Kanunu’nun 25 ve 98. maddeleri ile 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 30 ve 101. maddelerinde de eski hükümlülerin çalışma zorunluluklarıyla ilgili düzenlemeler yer almaktaydı. Yukarıda da belirtildiği üzere bu düzenlemeler cezanın ertelenmesi şeklinde olup basit denetimsiz serbestlik uygulamaları olarak kabul edilmektedir.

765 Sayılı TCK’da yer alan bu yaptırımlar: “1. Sürgün cezası, 2. Emniyeti umumiye idaresinin nezareti altında bulundurma cezası ve tedbiri, 3. Uyuşturucu madde bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 4. Alkol bağımlıları hakkındaki güvenlik tedbirleri, 5. Dilenciler için “*boğaz tokluğuna çalışma*” tedbiri, olarak sıralanabilir.”¹⁵⁷

2004 yılı değişikliklerinden sonra Türk hukukunda denetimli serbestlik sistemi ile ilgili başlıca düzenlemeler 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 50, 51, 53, 58, 191, 221. maddelerinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109 ve 231. maddelerinde, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 104, 105, 107 ve 108. maddelerinde, 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 5, 20, 23 ve 36. maddelerinde ve 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu’nda yer almaktadır.

5237 sayılı TCK’da düzenlenen denetimli serbestlik uygulamaları adli kontrol, hapis cezasının ertelenmesi, belirli haklardan yoksun bırakma, tedavi edilmesinin sağlanması, etkin pişmanlık, koşullu salıverme, konutta infazdır. Bunun yanı sıra Çocuk Koruma Kanunu’nda kamu davasının açılmasının ertelenmesi, belirlenen çevreler dışına çıkmama, belirlenen bazı yerlere gitmeme, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurma gibi başka bazı tedbirler de getirilmiştir. Türk ceza adaleti sistemindeki denetimli serbestlik düzenlemeleri; hem suçtan zarar gören mağdurun zararının giderilmesi, hem de şüpheli ve sanık bakımından tutuklama tedbirine alternatif güvenlik tedbirleri içermesi ile, eski hükümlülerin topluma kazandırılmasına ilişkin düzenlemeler içermesi bakımından teorik olarak hızlı bir gelişim izlemiştir.

¹⁵⁶ KALE, “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi”,

<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tez/239727.pdf>, 28.01.2013, s. 13

¹⁵⁷A. Hakan, YAVUZ, “Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-100-1190.pdf, 28.01.2013, s. 323

TCK'da denetimli serbestlik düzenlemesi, Güvenlik Tedbirleri bölümünde "Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlar" başlığıyla 58. maddede yer almıştır. İlgili hükümde önceden işlenen suçtan dolayı verilen hüküm kesinleştikten sonra yeni bir suçun işlenmesi halinde tekerrür hükümlerinin ne şekilde uygulanacağı düzenlenmiştir.

CMK'nın 109. maddesinde; 100. maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada ve kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde tutuklama yerine adli kontrol altına alınma kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

CMK 231/5'de yer alan "Hükmün Açıklanması ve Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması" hükmünde, sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan cezanın iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olması halinde mahkemenin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebileceği düzenlenmiştir. Uzlaşmaya ilişkin hükümlerin saklı tutulduğu düzenlemede, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmaması şeklinde açıklanmıştır.

TCK'nın "Hapis Cezasının Ertelenmesi" başlıklı 51. maddesine göre, hükmün açıklanmasının geri bırakılması müessesesine karar verilebilmesi için hükme konu cezanın iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası olması, daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı 3 aydan fazla hapis cezasına mahkum olmamış olma, suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması şartlarının bir arada bulunması gerekmektedir. Hem TCK hem de CMK'daki düzenlemelerde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesinin mahkemenin takdirine bırakıldığı anlaşılmaktadır.

5275 Sayılı CGTİHK'nın 104. maddesinde cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin ıslah ve topluma kazandırılmaları için denetimli serbestlik, yardım merkezleri ve koruma kurullarının oluşturulacağı düzenlenmektedir. Kanunun 105. maddesinde, kısa süreli hapis cezasının yaptırım seçeneklerinden kamuya yararlı bir işte çalıştırma, hükümlünün, ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir

özel kuruluşun belirli hizmetlerinde çalıştırılması olarak tanımlanmış ve koşulları düzenlenmiştir. Aynı yasanın 107. maddesinde koşullu salıverilme uygulamasının şartları ve nasıl gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. Buna göre mahkumun koşullu salıverilmeden yararlanabilmesi için kurumdaki infaz süresini iyi halli olarak geçirmiş olması gerekmektedir. Ayrıca mahkumların cezalarının kanunda belirlenen süresini çekmiş olması şartı da aranmaktadır. 108. maddesindeki “Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri“ düzenlemesinde ise tekerrür halinde işlenen suçtan dolayı mahkum olunanın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının otuz dokuz yılını, müebbet hapis cezasının otuz üç yılını, süreli hapis cezasının dörtte üçünü infaz kurumunda iyi hâlli olarak çekmesi durumunda, koşullu salıverilmeden yararlanılabileceği belirtilmiştir. Maddenin diğer fıkralarına göre tekerrür nedeniyle koşullu salıverme süresine eklenecek miktarın tekerrüre esas alınan cezanın en ağırından fazla olamaz. İkinci defa tekerrür hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez. Hâkim, mükerrir hakkında cezanın infazının tamamlanmasından sonra başlamak ve bir yıldan az olmamak üzere denetim süresi belirler. Tekerrür dolayısıyla belirlenen denetim süresinde, koşullu salıverilmeye ilişkin hükümler uygulanır. Denetim süresi en fazla beş yıla kadar uzatılabilir.

5402 Sayılı DSHK'nın 1. maddesinde kanunun amacı “denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarının kuruluş, görev ve çalışma esas ve usûllerini düzenlemektir” şeklinde belirtilmiştir. Kanun bu amaç doğrultusunda 1. maddede belirtilen kurumların görev ve çalışma esas ve usullerini düzenlemektedir. “Denetimli serbestlik kurumu, Merkez (Daire Başkanlığı) ve Taşra (Şube Müdürlükleri, Bürolar, Koruma Kurulları) teşkilatından oluşmaktadır. Fail hakkında infazın toplum içinde yapılmasında temel görev “Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezi Şube Müdürlükleri”, “Bürolar” ve “Koruma Kurulları”na düşmektedir.”¹⁵⁸

1. 3. ve 4. Yargı Paketleriyle Getirilen Değişiklikler

Önceki bölümde belirtilen kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasında karşılaşılan çeşitli eksiklik ve sorunlar nedeniyle bazı değişikliklere gidilmiştir.

¹⁵⁸Osman, ATALAY, “Denetimli Serbestlik”, http://www.infazhukuku.org/index.php?option=com_content&view=article&id=65:denetserbest&catid=45:mak&Itemid=53, 28.01.2013

Bunlardan 6352 Sayılı Kanun ve 6411 Sayılı Kanunu, önemli değişiklikler içerdęi için ele almayı uygun görüyoruz. Kamuoyunda 3. Yargı Paketi olarak bilinen, 6352 Sayılı, Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun, 02.07.2012 tarihinde kabul edilmiş, 05.07.2012’de ise yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 6352 sayılı kanun ile getirilen değişiklikler arasında en öne çıkanlar, denetimli serbestlik ve erteleme gibi müesseselerin uygulandığı suçların kapsamının genişletilmesi; abonelik esasına göre kullanılan elektrik, su, doğalgazın yasalara aykırı tüketiminde zararın tazminiyle cezanın ortadan kaldırılması; açık cezaevinde cezanın infazıyla ilgili hükmün kapsamının genişletilmesi olarak belirtilebilir.

Kanunun Dava ve Cezaların Ertelenmesi başlıklı Geçici 1. maddesinde yer alan “31/12/2011 tarihine kadar, basın ve yayın yoluyla ya da sair düşünce ve kanaat açıklama yöntemleriyle işlenmiş olup; temel şekli itibarıyla adli para cezasını ya da üst sınırı beş yıldan fazla olmayan hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı;

a) Soruşturma evresinde, 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesindeki şartlar aranmaksızın kamu davasının açılmasının ertelenmesine,

b) Kovuşturma evresinde, kovuşturmanın ertelenmesine,

c) Kesinleşmiş olan mahkûmiyet hükmünün infazının ertelenmesine,

karar verilir” düzenlemesiyle infazın ertelenebildiği suçlar bakımından kapsam genişletilmiştir.

Geçici 2. maddenin 2. fıkrasında “Abonelik esasına göre yararlanılabilen elektrik enerjisinin, suyun ve doğal gazın sahibinin rızası olmaksızın ve tüketim miktarının belirlenmesini engelleyecek şekilde tüketilmesi dolayısıyla bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla hakkında hırsızlık suçundan dolayı kovuşturma yapılan veya kesinleşmiş olup olmadığına bakılmaksızın hakkında hüküm verilen kişinin, bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde, zararı tamamen tazmin etmesi hâlinde, hakkında cezaya hükmolunmaz, verilen ceza tüm sonuçlarıyla ortadan kalkar” demek suretiyle bu suçlar bakımından affa gidildiğini söylemek mümkündür. Aynı maddenin

3. fıkrasında, kanun yürürlüğe girdiğinde koşullu salıverilmelerine bir yıldan az süre kalan ve açık ceza infaz kurumunda bulunan iyi hallî hükümlülerin talepleri hâlinde, cezalarının koşullu salıverilme tarihine kadar olan kısmının denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle infazına karar verilebileceği düzenlenmiştir.

Geçici 3. maddenin 2. fıkrasında ise terör suçları, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar hariç olmak üzere; kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az hapis cezasına mahkûm olanların, taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanların, adli para cezasının infazı sürecinde tazyik hapsine tabi tutulanların cezalarının doğrudan açık ceza infaz kurumlarında yerine getirileceği düzenlenmiştir.

6352 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, 14 bin 823 hükümlü serbest bırakıldı. Adalet Bakanlığı'nca yapılan açıklamaya göre son 10 yılda tutuklu ve hükümlülerin sayısı 59 bin 429'dan 120 bin 209'a çıktı. Bakanlık kayıtlarına göre Türkiye'deki cezaevlerinde 2003'te 64 bin 296, 2007'de 90 bin 837, 2009'da 116 bin 340, 2010'da 120 bin 814, 2011'de 128 bin 419 tutuklu ve hükümlü bulunmaktaydı. 30 Nisan 2012 itibariyle tutuklu sayısı 36 bin 465 oldu. Açıklamada, bu sayının cezaevinde bulunanların yüzde 30,3'üne tekabül ettiği belirtildi.¹⁵⁹ Adalet Bakanlığı 9 Ocak 2013 tarihi itibariyle Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında 32 bin tutuklu, 104 bin hükümlü olmak üzere toplam 136 bin kişinin bulunduğunu açıklamıştır.

TABLO 4

Yıllar	2003	2007	2009	Ocak 2013
Tutuklu/Hükümlü Sayısı	64.296	90.837	116.340	136.000

Denetimli Serbestlikle ilgili mevzuatta yapılan son düzenleme, Ceza Muhakemesi Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da

¹⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz., "Adalet Bakanlığı tabloyu açıkladı", Hürriyet Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20524363.asp>, 25.03.2013

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile getirilmiştir. 24.01.2013 tarihinde kabul edilen 6411 sayılı kanun, Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 4. Yargı Paketi olarak da bilenen Kanun ile getirilen en önemli değişikliklerden biri 5275 sayılı kanunun 17. maddesine ilişkindir. Buna göre üç yıl ve daha az süreli hapis cezaları için belirlenen erteleme uygulamasının kapsamı, kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıl veya daha az süreli hapis cezaları olarak genişletilmiştir. 5275 sayılı kanunda, en fazla altı ay olarak belirlenen erteleme süresi ise her defasında bir yılı geçmemek üzere en fazla iki kere uygulanabilir şeklinde değiştirilmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrasında birinci fıkrada belirtilen hapis cezalarının infazına başlanmış olsa bile hükümlünün yükseköğrenimini bitirebilmesi, ana, baba, eş veya çocuklarının ölümü veya bu kişilerin sürekli hastalık veya malullükleri nedeniyle ailenin ticari faaliyetlerinin yürütülebilmesinin veya tarım topraklarının işlenebilmesinin imkânsız hâle gelmesi veya hükümlünün hastalığının sürekli bir tedaviyi gerektirmesi gibi zorunlu ve çok ivedi hâllerde, Cumhuriyet Başsavcılığınca altı ayı geçmeyen sürelerle hapis cezasının infazına ara verilebileceği düzenlemesi getirilmiştir. Bu ara verme en fazla iki defa olarak belirlenmiştir.

6. madde ile 5275 sayılı kanunun 51. maddesinde hükümlülerin kurum içindeki veya dışındaki genel durumları, eğitim ve iyileştirme faaliyetlerine etkin katılımları, kurum düzenine karşı tutumları ve kendilerine verilen işlerdeki gayretleri dikkate alınarak teşvik esaslı ödüllerden yararlandırılabilceği değişikliği getirilmiştir.

Kanunun 10-12. maddeleriyle getirilen düzenleme ile hükümlülük süresinin beşte birini iyi halle geçiren mahkûmlara mazeret izni verildiğinde, izin süresinde gece konaklaması gerektiğinde, iznin geçirildiği yer ve izin şartlarında iyileştirmeye gidilmiştir. Tutuklular bakımından da bir yakının ölümü ya da ağır hastalığı hallerinde mazeret izni kapsamında, izin süresinde gece konaklaması gerektiğinde, iznin geçirildiği yer ve şartlarda yapılan iyileştirmelerle ev ortamında kalması sağlanmıştır.

13. madde ile getirilen geçici 4. maddede; Kanunun 105/A maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde ve ikinci fıkrasında belirtilen altı aylık süre şartı ile birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen cezanın belirli bir süre infaz edilmesine ilişkin şartın 31.12.2015 tarihine kadar uygulanmayacağı düzenlenmiştir. **“Bu hüküm yürürlüğe girdiğine göre, 31.12.2015 tarihine kadar 6 ay açık cezaevinde kalma şartı**

aranmaksızın, cezalarının koşullu salıverilme tarihine 1 yıl ve daha az süre kalan iyi halli hükümlülerin talepleri halinde salıverilmeleri mümkün hale gelmiş gözükmektedir. Çocuklar yönünden Ceza İnfaz Kanunu'nun 105/A maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde öngörülen, çocuk eğitimevinde toplam cezanın beşte birini tamamlama şartı da 31.12.2015 tarihine kadar kaldırılarak, koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan iyi halli hükümlülerin talebi halinde erken koşullu salıverilmelerinin önü açılmıştır.”¹⁶⁰

6411 sayılı kanunun getirdiği değişikliklerle birlikte yaklaşık 15 bin hükümlünün serbest bırakılacağı tahmin edilmektedir. Yukarıda işaret edildiği gibi, Adalet Bakanlığının 9 Ocak 2013 tarihi itibarıyla Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında 32 bin tutuklu, 104 bin hükümlü olmak üzere toplam 106 bin kişinin bulunduğu açıklamasını göz önünde bulundurduğumuzda 15 bin ciddi bir sayıya karşılık gelmektedir.¹⁶¹ Yasanın içeriğiyle ilgili en önemli eleştirilerden biri, kasten yaralama, hakaret, tehdit gibi kadına yönelik şiddetle ilgili suçlardan mahkûm olan suçluların da yasadan yararlanacak olması konusunda getirilmiştir. “Bu suçlar için ceza erteleme yolu da getirildiği gibi dayakçı koca hiç hapse girmeden cezası da ertelenebilecek. Eşe karşı kasten yaralama suçunu işleyip birkaç yıl ceza verilen ve neredeyse tamamı açık cezaevine ayrılma hakkını elde eden kocalar da, artık 6 ay açık cezaevinde kalmadan salıverilecek.”¹⁶²

III. DENETİMLİ SERBESTLİK SİSTEMİNİN KURULUŞ VE TEŞKİLAT YAPISI

Denetimli serbestlik sisteminin teşkilatlanma şekilleri ülkenin büyüklüğü, sunulan denetimli serbestlik hizmetlerinin kapsamının genişliği, sosyal sağlık ve yardım sistemiyle ilişkisi, genel kültürel özellikler gibi etmenlere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.¹⁶³ Bu etmenlerin sonucu olarak üç farklı teşkilatlanma yapısından söz

¹⁶⁰ Ersan, ŞEN, “Ceza İnfaz Kanunu Değişti!”, <http://www.haber7.com/prof-dr-ersan-sen/haber/983983-ceza-infaz-kanunu-degisti>, 13.03.2013

¹⁶¹ “15 Bin Tutuklu Serbest Bırakılacak”, <http://www.endakikahaber.com/15-bin-tutuklu-serbest-birakilacak-n-704.aspx>, 13.03.2013

¹⁶² “Eşini döven kocaya af”, Milliyet Gazetesi, <http://gundem.milliyet.com.tr/esini-doven-kocaya-af/gundem/gundemdetay/01.02.2013/1663154/default.htm>, 13.03.2013

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz., NURSAL, ATAÇ, s. 51

etmek mümkündür. Bunlardan ilki Danimarka, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde uygulanan Merkezi teşkilatlanmalardır. Merkezi teşkilatlanmalarda, denetimli serbestlik hizmetleri merkezi yönetim tarafından kontrol edilen kamu kurumlarından oluşmaktadır. İkinci sistem, İngiltere’de uygulanmakta olan Ademi Merkeziyetçi Teşkilatlanmalardır. Denetimli serbestlik hizmetleri, kamu hizmeti olarak tanımlandığı halde, sağladığı hizmetler kamu görevi gerçekleştiren özel hizmetler olarak tanımlanabilmektedir. İngiltere’nin alanının büyük, nüfusunun fazla olması nedeniyle ademi merkezi teşkilatlanmalar da fazladır. Üçüncü sistem ise Finlandiya, Hollanda ve Avusturya’da uygulanan Özel Teşkilatlanma yapısıdır. Bu teşkilatlanmada, denetimli serbestlik ve yardım hizmetleri özel teşkilatlanmalar tarafından yürütülmektedir. Avusturya ve Finlandiya gibi küçük ve az nüfuslu ülkelerde denetimli serbestlik kurumları merkezi olarak tek bir yapı içinde teşkilatlanırken, Hollanda da işi yerine getiren kurumlara yön veren merkezi yönetim yapısı içinde örgütlenmektedir.¹⁶⁴

Türkiye’de denetimli serbestlik sisteminin kuruluş ve teşkilatı 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde düzenlenmiştir. Kanunun 6. maddesinde, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde denetimli serbestlik müdürlüğü ile koruma kurulu kurulacağı belirtilmiştir. Kanunun 7. maddesi ile Yönetmeliğin 8. maddesinde, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinin Bakanlık merkez teşkilatında daire başkanlığı, taşra teşkilatında denetimli serbestlik müdürlükleri, müdürlüğe bağlı bürolar ve koruma kurulları tarafından yürütüleceği hükmedilmiştir. İlgili düzenlemelerden anlaşılacağı üzere ülkemizde denetimli serbestlik sistemi, merkez ve taşra teşkilatı olarak iki temel yapı üzerine örgütlenmiştir.

A. Merkez Teşkilatı

Denetimli serbestlik hizmetlerinin merkez teşkilatı Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Daire Başkanlığından oluşmaktadır. Daire Başkanlığı şeklinde örgütlenen merkez teşkilatı, 5402 sayılı kanunun 8. maddesinde ve DSHY’nin 9. maddesinde bir daire başkanı, yeterli sayıda tetkik hâkimi, uzman personel ve beş

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., NURSAL, ATAÇ, s. 51-53

şube müdürlüğünden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. Şube müdürlükleri ise Yönetmeliğin 8. maddesinde değerlendirme ve planlamadan sorumlu şube müdürlüğü, infaz ve iyileştirmeden sorumlu şube müdürlüğü, çocuk hizmetlerinden sorumlu şube müdürlüğü, elektronik izlemeden sorumlu şube müdürlüğü, koruma kurulları ve mağdur destek hizmetlerinden sorumlu şube müdürlüğü şeklinde adlandırılmıştır. “Şubelerde bir şube müdürü ile yeteri kadar uzman personel ve diğer idari personel görev yapmaktadır. Uzman personel kavramına, sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog ve öğretmen gibi meslek grupları girmektedir.”¹⁶⁵

Kanunun 9. maddesinde Daire başkanlığının görevleri şu şekilde düzenlenmiştir;

a) Müdürlükler ile koruma kurullarının genel amaç ve politikalar çerçevesinde düzenli ve verimli çalışmalarını sağlamak.

b) Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerini geliştirmek, hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacıyla yönelik çalışmalar yapmak.

c) Müdürlükler ve koruma kurullarınca hazırlanan yıllık iş programları ve projeleri ile çalışma raporlarını Genel Müdürlüğe sunmak; Genel Müdürlükçe yayınlanacak yıllık faaliyet raporunu hazırlamak.

d) Müdürlük bulunmayan ilçelerde büroların kurulmasını veya kaldırılmasını Genel Müdürlüğe önermek.

e) Müdürlükler ve koruma kurullarının yönetim, denetim ve gözetim görevlerini yürütmek.

f) Müdürlükler ve koruma kurullarının çalışmaları ile ilgili her türlü karar ve işlemleri yürütmek ve görevleri ile ilgili bakanlık, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapmak.

¹⁶⁵İbrahim, USTA;Hakan, ÖZTÜRK, “Denetimli Serbestlik”, <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/>, 25.03.2013

g) Görev alanına giren kanun ve düzenleyici işlemlerdeki ihtiyaçlara ilişkin inceleme ve araştırma yaparak Genel Müdürlüğe öneride bulunmak, bu konuda gerekli tasarıları hazırlamak.

h) Toplum için tehlike hâli taşıyanlara özel dikkat gösterilmesini sağlamak ve bunlara özgü iyileştirme tedbirlerini geliştirmek.

ı) Görev alanına giren konularda çocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda, koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlamak.

i) Danışma Kurulunun yazı işleri hizmetlerini yürütmek.

j) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

B. Taşra Teşkilatı

Denetimli serbestlik sisteminin taşra teşkilatı Cumhuriyet Başsavcılığı, Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Denetimli Serbestlik Bürolarından oluşmaktadır. 5402 sayılı kanunun 10. maddesinde, taşra teşkilatının, Adalet Komisyonu'nun bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Başsavcılığı'na bağlı olarak şube müdürlüğü şeklinde örgütleneceği, iş durumu ve coğrafi konuma göre Genel Müdürlüğün önerisi ve Bakanlık onayı ile şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde de denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı büro kurulabileceği hükme bağlanmıştır. Aynı maddede müdürlükler ve koruma kurullarının yetki alanı adalet komisyonunun, büroların yetki alanı ise buldukları ilin yargı çevresiyle sınırlı olarak belirlenmiştir.

Müdürlüklerde bir müdür, bürolarda bir şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen, benzeri alanlarda eğitim alan personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve yönetim hizmetlerini yürütecek görevliler bulunur. Yönetmeliğin 10. maddesine göre Müdürlüklerde gelen evrak bürosu, kayıt kabul bürosu, değerlendirme ve planlama bürosu, infaz bürosu, eğitim ve iyileştirme bürosu, denetim bürosu, mağdur destek hizmetleri bürosu, koruma kurulları

bürosu, idari ve mali işler bürosu bulunur. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nun 11. maddesinde Müdürlüğün görevleri düzenlenmiştir.

a) Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıverilmeden sonra bir denetim plânı çerçevesinde yerine getirmek.

b) Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim esaslarına göre yardımda bulunmak.

c) **(Değişik: 6/12/2006-5560/43 md.)** Kanunlarla öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak.

“Denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğünün; soruşturma, kovuşturma ile cezanın yerine getirilme aşamasındaki görevleri şunlardır:

a. 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ve diğer kanunlarla verilen görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıvermeden sonra bir “denetim planı” veya “denetleme planı” çerçevesinde yerine getirmek.

b. Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim esaslarına göre “yardımda” bulunmak.

c. Denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğünün göreviyle ilgili olarak mahkemelerce verilen kararların yerine getirilmesini sağlamak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak.

ç. Denetimli ve yardım merkezi şube müdürlükleri tarafından hazırlanan bir sonraki yıla ait yıllık iş programları ve bu programlara ait projeler ile o yıla ait çalışma raporlarını her yıl Ocak ayının ikinci haftasında Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığına sunmak.

d. Görev alanına giren konularda; bilgilerin, verilerin ve dosyaların elektronik ortama girilmesini, aktarılmasını ve elektronik ortamda tutulmasını sağlamak.

e. Kanunlarda öngörülen denetimli serbestlik tedbirine ilişkin görevleri yapmak.”¹⁶⁶

C. Mukayeseli Hukukta Denetimli Serbestlik Sistemi

1. Amerika Birleşik Devletleri’nde Denetimli Serbestlik Hizmetleri

ABD’de denetimli serbestlik sistemi ile ilgili ilk yasal düzenleme, 1878 yılında Massachusetts eyaletinde kabul edilmiştir. Elli eyalet ve bir federal bölgeden oluşan, federal bir sisteme sahip olan ABD’de denetimli serbestliğin uygulandığı suçların kapsamı eyaletlere göre farklılaşmaktadır. Denetimli serbestlik, California, New Jersey, Montana, Kansas gibi eyaletlerde tüm suçlar için uygulanabilirken, Arizona, Maine, Iowa gibi eyaletlerde ölüm cezası ve müebbet hapis cezası gerektiren suçlar dışındaki filler bakımından uygulanabilmektedir. Bir suçlu hakkında denetimli serbestliğin uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ise hakimlere geniş takdir yetkisi tanınmıştır.

Personelin görevlendirilmesi bakımından uygulamadaki farklılıklara göre üç farklı yöntem belirlenmiştir. İlk yöntemde belirlenen coğrafi alandaki suçluların hepsi tek bir denetim memurunun gözetimi altındadır. İkinci yöntemde, suçlular din, ırk veya cinsiyet gibi özelliklerine göre belirlenen bir memurun denetimi altındadır. Üçüncü yöntemde ise suçlular alkolik olma ya da uyuşturucu madde bağımlısı olması gibi özelliklerine farklı memurların denetimi altında bulunmaktadır. Denetim memuru, suçlu ile mahkeme arasında bir nevi sözleşme ile belirlenen koşulların uygulanması sağlamakla ve koşullar ihlal edildiğinde mahkemeye bildirmekle görevlidir.

Denetimli serbestlik sistemi, ABD’de hem yetişkin hem de genç suçlular için ve hem birinci ve ikinci derece olarak belirlenen suçlar bakımından uygulanmaktadır. Sistemin uygulanma biçimleri ise şok denetimli serbestlik ve yoğun denetim olmak üzere iki farklı biçimdedir. Şok denetimli serbestlik sisteminde, suçlu kısa bir süre hapisanede kaldıktan sonra denetimli serbestlik sistemine tabi tutulur. Hapisanede geçirilen bu kısa dönemin suçlu üzerinde bir şok etkisi yaratarak onun ıslahına yardımcı olacağı varsayılmaktadır. Yoğun denetim sistemi ise 1960 yılında uygulanmaya

¹⁶⁶ NURSAL, ATAÇ, s. 36-37

başlanmıştır. Habersiz gerçekleştirilen ziyaretler, sık sık yapılan tahliller ve günlük iletişimler gibi araçlarla uygulanmaktadır.

2. İngiltere’de Denetimli Serbestlik Sistemi

İngiltere’de denetimli serbestlik kurumunun ilk uygulamalarının 17. yüzyılda kolonilerde ölüm cezası alan hükümlülerin, bu cezanın infazı yerine sürgün edilmesi şeklinde görüldüğü iddia edilmektedir. Bir başka görüşe göre ise İngiliz Yeşilay Kuruluşu’nun Klisesi, zamanla İngiltere ve Wales Ulusal Denetimli Serbestlik Hizmetleri halini almıştır. Bu kuruma atanan özel görevliler, başkentin kapasitesinin üzerinde bulunan ceza infaz kurumlarına bazı suçluların gelmesini engellemekle görevlendirilmişlerdir.

1879 yılında kabul edilen “Summary Jurisdiction Act” düzenlemesi ile bu gözetim uygulamaları pozitif hukukta yer edinmiştir. 1887’de ilk kez suç işleyen kişilerin denetim süresi içinde gözetim altında tutulmasına ilişkin “Probation of First Offenders Act” kanunu kabul edilmiştir. Gözetime ilişkin uygulamada birlik sağlanması amacıyla “Probation of Offenders Act” yasınının 1908’de yürürlüğe girmesiyle diğer iki yasa yürürlükten kaldırılmıştır. Zamanla bu yasada birkaç kez değişikliğe gidilmiş, en kapsamlı reform ise 2001 yılında gerçekleştirilmiştir.

İngiltere’de tüm denetimli serbestlik servisleri kamu hizmetleri teşkilatlanmasıdır. Denetimli serbestlik sistemi merkez ve taşra teşkilatı şeklinde iki temel yapı şeklinde örgütlenmiştir. Merkez teşkilatında 170 bin, taşra teşkilatında 20 bin personel görev yapmaktadır. 42 bölgede kurulan denetimli serbestlik merkezleri tarafından 206 bin kişi takip edilmektedir. Bu merkezler yılda hüküm öncesi 245 bin, ceza infaz kurumlarından koşullu salıverilme için 50 bin, yargılama bekleyen tutuklular için 5 bin rapor hazırlamaktadır. Sistemin bütçesinin %75’i İçişleri ve Adalet Bakanlığı, % 18’i mahalli idareler, %7’si diğer kuruluşlar, bağışlar vs. aracılığıyla sağlanmaktadır.

Denetimli serbestlik uygulamaları, kişilerin mahkemeye çıkarılmasıyla birlikte başlamakta ve duruşmalar denetimli serbestlik görevlilerince takip edilmektedir. Sistemde, Hükümlü Yönergeleri Kurulu ve Panel adı verilen iki kurum daha yer almaktadır. 1999 yılında kurulan Hükümlü Yönergeleri Kurulu sekizi yargı kökenli,

dördü emniyet, savcı, savunma avukatı ve mağdurları temsil eden birer kişi olmak üzere toplam on iki üyeden oluşmaktadır. Kurul, hazırladığı yönergelerle suçun cezasının hapis ya da denetimli serbestlik olması konusunda mahkemelere yardımcı olmaktadır. Panel olarak adlandırılan kurul ise Hükümlü Yönergeleri Kurulu'nun işlerinin yoğun olmasından dolayı araştırma ve kamuoyuyla görüşme gibi işleri yürütmektedir.

3. Almanya'da Denetimli Serbestlik Hizmetleri

Federal bir yapıya sahip olan Almanya Federal Cumhuriyeti'nde denetimli serbestlik ve yardım sisteminin ilk uygulamaları özel sektörde başlamıştır. 1945'ten sonra ise bu uygulamalar devlet tarafından da yerine getirilmiştir. 1953 yılında yürürlüğe giren Çocuk Mahkemeleri Kanunu ile Ceza Hukuk Reform Kanunu gibi düzenlemelerle yasal mevzuatta da yer edinen denetimli serbestlik sistemi ile ilgili daha ayrıntılı düzenlemeler 1969'daki ceza yasası reformuyla getirilmiştir. Günümüzde tüm ülkedeki denetimli serbestlik hizmetlerini düzenleyen birçok yasa olmakla birlikte, kurumların örgütlenmesi, bölgesel otorite ve çalışma standartları, personel seçimi, istihdamı gibi konulardaki düzenlemeler eyaletlerin kendi sorumluluğundadır.

Suçluların yeniden suça yönelmelerinin engellenmesi amacıyla yürütülen yardım ve destek hizmetleri, denetimli serbestlik görevlileri tarafından, mahkemelerin takdiriyle gerçekleştirilmektedir. Bu alanda istihdam edilen sosyal hizmet uzmanları ve sosyal eğitimciler, üniversitelerin sosyoloji bölümlerinde aldıkları 6 veya 8 semestirlik eğitimin ardından bir senelik de staj eğitimi almaktadırlar. Denetimli serbestlik görevlisi, duruşmaya bakan hakim; mahkeme asistanı, ilgili bölüm müdürü ve ceza infaz kurumunda çalışan sosyal hizmet uzmanı Cumhuriyet Savcısı tarafından denetlenmektedir.

“Denetimli serbestlik uygulamaları ile; infazı tamamlanan hapis cezalarının oranı 1965'te % 23'ten 80'li ve 90'lı yıllarda % 18'in altına düşmüştür. Şu an bu oran %6.5 iken denetimli serbestliğin uygulandığı hapis cezalarının oranı % 13 ile yaklaşık iki katına çıkmıştır. Bugün iki yıla kadar tahliyesi mümkün bütün hapis cezalarının

dörtte üçü denetimli serbestliğe konu olmakta, bu yetişkinlerde 90.000, çocuklarda 11.000 kişiyi ifade etmektedir.”¹⁶⁷

4. Avusturya’da Denetimli Serbestlik Sistemi

Avusturya’da denetimli serbestlik sistemi, 1957 yılında özel bir girişim olarak uygulanmaya başlayan özel bir kuruluştur. Denetimli serbestliğe ilişkin ilk önemli yasal düzenleme 1961’de kabul edilen Çocuk Mahkemeleri Yasası’dır. 1969’da, denetimli serbestlik çalışanları ile teşkilatına ilişkin yasal çerçeve, görev ve sorumluluklar ve hak ve yükümlülükleri kapsamlı olarak düzenleyen Denetimli Serbestlik Yasası kabul edilmiştir. Denetimli serbestlik ve uzlaşma karar, talimat ve emirler Cumhuriyet Savcıları ya da mahkemeler tarafından Ceza ve Ceza Usul Kanunlarına uygun olarak verilmektedir.

1994 yılında Federal Adalet Bakanlığı ile Denetimli Serbestlik Servisleri ve Sosyal Çalışma Derneği (daha sonraki adıyla Neustart) arasında sistemin hedef ve amaçlarını içeren genel sözleşme kabul edilmiştir. Avusturya’nın tamamında çalışan Neustart, kar amacı gütmeyen özel bir dernektir. Derneğin en üst yapısı olan Genel Meclis üç yıllık bir süre Gözlem Kurulu seçmektedir. Dernek, denetimli serbestlik çalışması, ceza işlerinde uzlaşma, tahliye sonrası bakım, denetimli serbestlik ve tahliye sonrası barınma şeklinde belirlenen dört temel alanda faaliyet yürütmektedir.

Denetimli serbestlik hizmetleri ilgili sosyal servisler, sosyal yardım kuruluşları, polis ve diğer yetkililerle işbirliği içinde yerine getirilmektedir. Davalar, suçluların ekonomik durumu, barınma, sağlık, kişilik özellikleri, sosyal durumu, suçun niteliği gibi konular hakkında hazırlanan sosyal değerlendirme ile takip edilmektedir. Her suçlu için hazırlanan dosyalarda yazışmalar, mahkeme talimatları, gözetim belgeleri ve diğer ilgili belgeler yer almaktadır. Denetimli serbestlik servislerinin mali kaynağının %81’i Federal Adalet Bakanlığı, %3.3.’ü iller, %3.6’sı diğer mahalli yetkililer, %3.9’u Kamu İş Kurumu tarafından sağlanmaktadır. Teşkilat, fonların harcanmasına ilişkin hem Adalet Bakanlığı’na hem de diğer hizmet satın alanlara hesap vermektedir.

¹⁶⁷ KAMER, s. 24

5. Fransa’da Denetimli Serbestlik Sistemi

Fransa’da denetimli serbestlik hizmetleri, Adalet Bakanlığı’nın yetkisinde ancak özel sektörle birlikte yürütülmektedir. Şartla salıverilme, denetimli serbestlik, suçluların belirli yerlere girmekten alıkoyması gibi uygulamaların ilk örnekleri 1885’li yıllarda görülmektedir. Cezanın infazından sonra hükümlülere yardım edilmesi gibi uygulamalar 1945 yılına kadar Hristiyan yardım kuruluşları tarafından gerçekleştirilmekteydi. 1945’ten sonra bu gibi uygulama ve hizmetlerde devletin müdahalesi artmış, 1970’lerden itibaren hapisane nüfusunun hızla artması nedeniyle alternatif ceza yaptırımları geliştirilmiştir.

Günümüzde Fransa’daki denetimli serbestlik hizmetleri, Cezaevi İdaresi Bölge Müdürlüğü’nün yetkisinde, merkeze bağlı olmayan 9 Bölge Müdürlüğü ve 1 Cezaevi Hizmetleri Denizaşırı Temsilciliği, 1 Cezaevi İdaresi Ulusal Okulu, 186 Ceza Kurumu, Fresnes Cezaevi’nde bulunan bir ulusal sağlık merkezi ve 101 denetimli serbestlik kurumu tarafından yürütülmektedir. Sistem, denetimli serbestlik yaptırımına karar veren ceza hakimi, cezanın uygulanmasını denetleyen ve her suçlu için bireysel iyileştirme planına karar veren ceza infaz hakimi ya da uzman hakim ile denetimli serbestlik hizmetlerinin kendisi olmak üzere üç temel yapıdan oluşmaktadır. Hizmetlerin bütçesi Cezaevi yönetimi bütçesinin bir parçasıdır.

Ceza politikalarının bir parçası olarak denetimli serbestlik hizmetleri ile sosyal refahı artırmak, cezaevlerindeki yoğunluğu azaltmak ve geleneksel ceza yaptırımlarına alternatifleri de içeren suç önleme ve yerel adaleti geliştirmek hedeflenmektedir. Hakkında denetimli serbestlik hizmetleri uygulanan kişiler, ceza adaleti ve cezaevi sistemini düzenleyen temel kurullarla korunmaktadır. Hizmetler, Anayasa Mahkemesi kararları, yasalar, kararnemeler, yönetmelikler ve genelgelerden oluşan yasal bir temele sahiptir.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., NURSAL, ATAÇ, s. 137-275; KAMER, s. 13-24

IV. KADINA YÖNELİK ŞİDDET SUÇLARINDA İNFAZ SİSTEMİ

Ceza adaleti anlayışında ve infaz sistemlerinde, insanlığın ve toplumların tarihsel ilerleyişi doğrultusunda kaçınılmaz bir dönüşüm yaşanmaktadır. Suçlu, mağdur ve toplum üçgeni ekseninde genel olarak ele alındığında bu dönüşümün hem toplumun çıkarları hem de suçluluğun önlenmesi bakımından (dezavantajları olmakla birlikte) hapisane sistemine kıyasla faydalı olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkemizde alternatif infaz modellerinin uygulanmasında karşılaşılan en önemli sorun, hizmetlerin amaç ve hedeflere uygun bir biçimde işlenmesini sağlayacak teşkilat, personel, bütçe gibi temel ayaklarının nicel ve nitel olarak yeterli düzeyde hazırlanmamış olmasıdır. Suçlunun rehabilitasyon ve ıslahı, mağdurun zararlarının giderilmesi ile sosyal, psikolojik ve ekonomik gibi açılardan desteklenmesi gibi hedeflerin hayata geçirilebilmesi için bu konuda uzmanlaşmış, yeterli sayıda kadronun olması gerekmektedir. Hizmetleri yerine getiren personelin suçlu ve mağdurlara yönelik hazırlayacağı raporlar ise sistemin sağlıklı işlemesi için yer alan en önemli araçlardır. Ancak denetimli serbestlik hizmetlerini yürüten yeterli sayıda ve nitelikte personel olmadığından, bu sistem prosedürün yerine getirilmesinin ötesine geçememektedir.

TABLO 5

Cezanın Adı/ Niteliği	Miktarı	Oranı (%)
Hapis Cezası	325.940	38.5
Adli para cezası	284.236	33.6
Hapis – erteleme cezası	89.635	10.6
Hapis - paraya çevirme cezası	60.305	7.1
Hapis ve adli para cezası	50.166	5.9

Hapis - tedbire çevirme cezası	35.434	4.2
--------------------------------	--------	-----

Ülkemizde 2008 yılı itibariyle uygulanan cezai yaptırımların dağılımına bakıldığında, hapis cezasının 325.940 ile %38.5; adli para cezasının 284.236 ile %33.6; hapis-ertelemenin 89.635 ile % 10.6; hapis paraya çevirme cezasının 60.305 ile %7.1; hapis ve adli para cezasının 50.166 sayıyla %5.9; hapis tedbire çevirme cezasının 35.434 ile %4.2 oranında olduğu görülmüştür.¹⁶⁹ Oranlar değerlendirildiğinde hapis cezasının %38.5 ile en sık başvuru alan cezai yaptırım olduğu anlaşılmaktadır. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne yaptığımız bilgi edinme başvurusu neticesinde Bakanlıkça tarafımıza 03.04.2013 tarih ve 41803213/44161 Sayılı yazı ile verilen yanıtta göre; 2005-2012 yılları arasında denetimli serbestlik sisteminden toplam 620.127 kişinin yararlandığı; 6411 sayılı Kanundan ise 28 Şubat 2013 tarihi itibariyle 21.909 kişinin yararlandığı belirtilmiştir.

Bunun yanı sıra ülkemizde tutukluluk oranları da hükümlü sayısına yaklaşmış, tutuklama bir tedbir olmaktan öte kendisi ceza yaptırımına dönüşmüş durumdadır. Hapis cezasının hala bu kadar tercih edilen bir yaptırım olması hakkında Yücel şu değerlendirmeyi yapmaktadır; “Sorun, mevcut seçeneklerin yeterince kullanılıp kullanılmadığıdır. Kuşkusuz, hapis cezasına başvurmayı ve süresini azaltmaya odaklanmış bir siyaset (seçeneklerin varlığı) hakimlerin kalpleri ve akıllarında yankılanmalı, onlarca kabul görmelidir. Ne var ki, hukuk fakültelerinde üvey evlat muamelesi gören Kriminoloji ve Adalet Psikolojisi’nden nasibini alamayan hakimler ve savcılar suç ve ceza adaleti hakkında genişçe ve derince bir anlayıştan yoksun bulunmaktadır.”¹⁷⁰

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için, bu kategorideki suçlar ve cezalarla ilgili özellikle Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler ve projeler, sorunun mağdur tarafını oluşturan kadınları korumakta ve desteklemekte yetersiz olduğu gibi şiddet uygulayan taraf üzerinde caydırıcı etki oluşturabilecek yeterlilikten de uzaktır.

¹⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. YÜCEL, s. 110

¹⁷⁰ YÜCEL, s. 110

“Şiddetin önlenmesi yasası” iddiasıyla 2012 Mart ayında hazırlanan ve bu konudaki en güncel düzenleme olan 6284 sayılı yasadaki bazı düzenlemeler üzerinden mevzuat ve uygulama ile ilgili genel bir değinide bulunmanın daha açıklayıcı olacağı kanaatindeyiz. İlgili yasanın ikinci bölümünde koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin hükümler yer almaktadır. Üçüncü maddede belirtilen, Mülki amir tarafından verilecek koruyucu tedbir kararları şu şekildedir;

(1) Bu Kanun kapsamında korunan kişilerle ilgili olarak aşağıdaki tedbirlerden birine, birkaçına veya uygun görülecek benzer tedbirlere mülkî amir tarafından karar verilebilir:

a) Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması.

b) Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması.

c) Psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi.

ç) Hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması.

d) Gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere dört ay, kişinin çalışması hâlinde ise iki aylık süre ile sınırlı olmak kaydıyla, on altı yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının yarısını geçmemek ve belgelendirilmek kaydıyla Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak suretiyle kreş imkânının sağlanması.

(2) Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde birinci fıkranın (a) ve (ç) bentlerinde yer alan tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir. Kolluk amiri evraki en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde mülkî amirin onayına sunar. Mülkî amir tarafından kırksekiz saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

4. maddede yer alan ve hakim tarafından verilebilecek olan koruyucu tedbir kararları ise şu şekildedir;

(1) Bu Kanun kapsamında korunan kişilerle ilgili olarak aşağıdaki koruyucu tedbirlerden birine, birkaçına veya uygun görülecek benzer tedbirlere hâkim tarafından karar verilebilir:

a) İşyerinin değiştirilmesi.

b) Kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi.

c) 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunundaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması.

ç) Korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağına anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 27/12/2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi.

Şiddet uygulayanlar bakımından hakim tarafından verilecek önleyici tedbir kararları, yasanın 5. maddesinde, şu şekilde belirlenmiştir;

(1) Şiddet uygulayanlarla ilgili olarak aşağıdaki önleyici tedbirlerden birine, birkaçına veya uygun görülecek benzer tedbirlere hâkim tarafından karar verilebilir:

a) Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması.

b) Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi.

c) Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması.

ç) Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması.

d) Gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması.

e) Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi.

f) Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi.

g) Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi.

ğ) Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi.

h) Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması.

ı) Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması.

(2) Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde birinci fıkranın (a), (b), (c) ve (d) bentlerinde yer alan tedbirler, ilgili kolluk amirlerince de alınabilir. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından yirmidört saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

(3) Bu Kanunda belirtilen tedbirlerle birlikte hâkim, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermeye yetkilidir.

(4) Şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla hâkim, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir.

Yukarıda yer verdiğimiz koruyucu ve önleyici tedbirlerde, şiddete maruz kalan kadınlar ve çocukların sağlık, barınma, geçinme gibi ihtiyaçların belirlenen süre ve miktarda karşılanması, koruma altına alınma, iş yerinin ve ikamet adresinin değiştirilmesi, korunan kişilere psikolojik, hukuki, mesleki rehabilitasyon hizmeti verilmesi gibi bazı haklara sahip olduğu görülmektedir. Şiddet uygulayan kişinin gerekli hallerde ve belirlenen sürelerle tehdit, hakaret, şiddet gibi davranışlarda bulunmama, silah ve kesici alet taşımama, korunan kişinin ev, iş yeri veya okuluna yaklaşmama, eşyalarına zarar vermeme, korunan kişilerin bulunduğu yerde alkol, uyuşturucu madde, uyarıcı madde kullanmama ve bu maddeleri kullandığı hallerde korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmama, korunan kişiyi iletişim araçları ve sair araçlarla rahatsız etmeme gibi olumsuz ve tehlikeli eylemlerde bulunmasının yasaklanabileceği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın kadına yönelik şiddetle ilgili yasal düzenlemeler başlıklı bölümünde yasanın olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin bir değerlendirmede bulunulduğundan burada aynı konuyu tekrar etmenin gereksiz olacağını düşünmekteyiz. Ancak kanunda tek tek sayıldığında kulağa hoş gelen bu düzenlemelerin uygulamadaki yansımaya değinmek gerekmektedir.

Şiddete maruz kalan kadınlar (ve çocuklar) kolluk güçlerine başvurduklarında, şiddet uygulayan kişiler iyi ihtimalle göz altına alınmakta ancak çeşitli yetersizlikler gerekçe gösterilerek ve mağdurlara herhangi bir koruma imkanı sağlanmadan salıverilmektedirler. Gözaltı sürecinden de kendisini şikayet eden kadını sorumlu tutan bu kişilerin, daha da öfkeli bir şekilde kadınlara şiddet uygulamaya devam ettiği bilinmektedir. Hakim tarafından verilen korunanın evine yaklaşmama, silah taşıma yasağı gibi önleyici tedbir kararlarının ise yalnızca kağıt üzerinde kalarak suçluları fiili olarak durdurmaya yetmemesi de uygulamada karşılaşılan bir diğer önemli sorundur.

Koruma kararlarının uygulanmasını trajik komik olarak değerlendirmek maalesef abartılı olmayacaktır. Hakkında koruma kararı verilen kişilerin isimleri, koruma kararlarının tarihlerine göre listelenerek o gün görevli olan kolluk görevlilerine teslim edilmektedir. Kolluk görevlileri, korunan kişinin belirttiği ikamet adresine haftada bir giderek bu kişilere can güvenliğiyle ilgili kaygılarının devam edip etmediğini, herhangi bir tehdit veya saldırıyla karşılaşmış mı olmadığını sormakta ve cevapları dosyalarına not etmektedirler. Can güvenliğinden endişe eden, korunan kişilerin saldırıya maruz kaldıkları anın bu ziyarete denk gelmesi ise imkansız değilse de çok zayıf bir ihtimaldir. Özellikle boşanma talebinin olduğu olaylarda, kadın üzerindeki iktidarını yitirmekten endişe eden erkeklerin şiddetin boyutunu artırdığı ve bunun kadın cinayetlerine kadar varabildiği de bilinen bir gerçektir. Böylesi durumlarda bire bir koruma sağlanması, korunan kişilere alternatif barınma imkanı sunulması gibi önlemler hayati önemde olmasına karşın, çoğu durumda koşulların yetersizliği gerekçe gösterilerek bu gibi tedbirler uygulanmamakta ve ne yazık ki kadınlar göz göre göre ölüme terk edilmektedir.

Şiddet uygulayanın eylemlerinin cinayetle sonuçlanmadığı diğer tedbir ihlallerinde, zorlama hapsi müessesesi uygulanabilmektedir. 6284 sayılı kanunda tedbir kararlarına aykırılık başlığıyla yer alan düzenleme şu şekildedir;

(1) Bu Kanun hükümlerine göre hakkında tedbir kararı verilen şiddet uygulayan, bu kararın gereklerine aykırı hareket etmesi hâlinde, fiili bir suç oluştursa bile ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre hâkim kararıyla üç günden on güne kadar zorlama hapsine tabi tutulur.

(2) Tedbir kararının gereklerine aykırılığın her tekrarında, ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre zorlama hapsinin süresi onbeş günden otuz güne kadardır. Ancak zorlama hapsinin toplam süresi altı ayı geçemez.

(3) Zorlama hapsine ilişkin kararlar, Cumhuriyet başsavcılığınca yerine getirilir. Bu kararlar Bakanlığın ilgili il ve ilçe müdürlüklerine bildirilir.

Yukarıdaki düzenlemeden açıkça anlaşılacağı üzere, şiddet uygulayan kişi hakkında, tedbir kararlarına uymadığı durumda, üç gün ile on gün arasında zorlama

hapsi cezası verilebilecektir. Gerekli hallerde uzatılabilen zorlama hapsinin süresi, toplamda altı ayı geçemeyecek şekilde düzenlenmiştir. Bir ceza aracı olarak zorlama hapsi uygulamasının, suçlular üzerinde etkisi olması kaçınılmazdır. Ancak bu uygulamanın üç gün, on gün gibi temsili sürelerle belirlenmiş olması, yeterli etkiyi sağlamaktan uzaktır.

Kadına yönelik şiddet suçlarının da içinde yer aldığı hakaret, tehdit, kasten yaralama suçları TCK'da düzenlenmiştir. TCK'nın 125. maddesinde yer alan hakaret suçlarında, failin üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Aynı kanunun 106. maddesinde yer alan tehdit suçları *“Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden bahisle tehdit eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından veya sair bir kötülük edeceğinden bahisle tehditte ise, mağdurun şikâyeti üzerine, altı aya kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur”* şeklinde düzenlenmiştir. 86. maddede yer alan kasten yaralama suçlarının ise bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Kasten yaralama suçunun ağırlaştırıcı nedenleri arasında suçun eşe karşı işlenmesi durumu da belirtilerek bu durumda cezanın iki yıldan beş yıla kadar hapis olacağı hükmedilmiştir. 6411 sayılı yasa ile gerçekleştirilen *“Kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıl veya daha az süreli hapis cezalarının infazı, çağrı üzerine gelen hükümlünün istemi üzerine, Cumhuriyet Başsavcılığınca ertelenebilir”* değişikliği bu suçları da kapsamaktadır. Böylece kadınlara yönelik şiddet suçları bakımından gerekli etki ve caydırıcılıktan uzak olan mevcut düzenlemeler daha da yetersiz hale getirilmiş, bu tür suçların kadınlara yöneldiği durumlar için ayrıca bir cezalandırma ve infaz hukukunun düzenlenmesi ihtiyacı, bir kez daha kendisini göstermiştir.

Korunan kişilere barınma, geçici maddi yardım, sağlık gibi yardımlar sunulması ile psiko-sosyal rehabilitasyon gibi destek hükümlerinin uygulanmasında ise hem yeterli sayıda ve uzman personelin olmaması hem de maddi ve fiziki yetersizlikler gibi nedenlerle aksaklıklar yaşanmakta ve destek hükümlerinin uygulanması, neredeyse belgelerin prosedürün gerektirdiği şekilde düzenlenmesiyle sınırlı kalmaktadır.

Kaldığı kadına yönelik şiddet sorunu, tek başına yasal düzenlemelerle önlenemeyecek sosyolojik ve kültürel nedenlere dayanan çok yönlü bir sorundur. Bu nedenle eğitim, bilinçlendirme ve kadınlara alternatif olanaklar sunma gibi pek çok ayrı alanda yürütülecek çalışmalarla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu gibi çalışmalar, kadının ikinci cins olarak görülmesinden kaynaklanan şiddet sorununu tamamen ortadan kaldırmaya da önlenmesine önemli katkılar sunacaktır.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesinde bir yandan bu gibi çok yönlü çalışmalar yürütülürken diğer yandan da suçlular üzerinde caydırıcı etkide bulunabilecek bir infaz rejimi öngörülmesi de önemli bir yerde durmaktadır. Nitekim alternatif ceza sistemlerini suçun niteliği, suçlunun özelliği, mağdurun suçtan nasıl etkilendiği ve tekrar suç oluşturan fillere maruz kalma riski gibi unsurları gözetmeden tüm suç kategorilerini kapsayacak şekilde salt hükmedilen cezanın süresine göre belirlenmesi sistemin amacıyla da bağdaşmamaktadır. “Çıkarım olarak, ceza ve infaz uygulamasındaki her müdahalenin (*intervention*) sonuçtaki haklılığı için suçluluğun niteliği ile ne sıklıkta işlendiğini içermek üzere suç üzerindeki etkisi ölçülebilmelidir... Aynı derecede önemli olan bir çıkarımda, suçluların bazen yarardan çok zarar verici tedbir ve programlara tabi tutulmasıdır. İşte, rasyonel cezalandırma siyasetinin “haklı endişeye” dayalı argümanlar dışındaki temel gerekçesi sonuçsal olmalı; yaptırımlar sistemi suç kontrolündeki sonuçlara göre değerlendirilmelidir. Diğer bir anlatımla, ceza ve infaz siyaseti “bedel-etkililik” ve “bedel-yarar” analizlerine göre irdelenmelidir.”¹⁷¹

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için yürütülen çalışmaların en önemli taraflarından biri olan ve bu konuda yıllardır önemli çabalar gösteren kadın örgütlerinin eleştiri ve önerilerinin çalışmada yer almamasının çalışmanın amacına ulaşmasında önemli bir eksiklik olacağı kanaatindeyiz. Bu nedenle denetimli serbestlik sisteminden kadına yönelik şiddet suçlularının da yararlanması, kadına yönelik şiddet suçlarında nasıl bir ceza infaz sistemi uygulanması gerektiği, ülkemizdeki mevcut düzenlemelerin yeterliliği, kadına yönelik şiddetle mücadelede hangi çalışmaların yürütülmesi gerektiği gibi konuları kapsayan dört soruyu ülkemizde konuyla ilgili çalışmalar yürüten 11 kadın örgütü ve 4 büyük baronun kadın komisyonu temsilcilerine e-mail yoluyla ilettik. Sorular ve elimize ulaşan yanıtlar şöyledir;

¹⁷¹ YÜCEL, s. 118

A. Sorular

Soru 1- 6411 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte kadınlara yönelik tehdit, hakaret, kasten yaralama gibi suçları işleyen erkeklerin de tahliyesinin önü açıldı. Bu konudaki görüşleriniz nelerdir? Sizce bu uygulama kadına yönelik şiddet suçlarında nasıl bir sonuca yol açacak?

Soru 2- Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesinde nasıl bir ceza infaz sistemi uygulanması gerekmektedir?

Soru 3- Türkiye'deki mevcut yasal düzenlemelerin kadına yönelik şiddetle mücadelede yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Hukuksal düzenlemelerle ilgili eleştiri ve önerileriniz nelerdir?

Soru 4- Sizce kadınla yönelik şiddetle mücadelede öncelikli olarak yürütülmesi gerekli çalışmalar ne olmalıdır?

B. Yanıtlar

Sosyalist Feminist Kolektif ve Mor Çatı kurumları adına yapılan değerlendirmeler şöyle;

1- Bu konuyla ilgili elbette olumlu düşünmek mümkün değil. Siyasi iradenin kadına yönelik şiddetle mücadele ettiğini iddia edip öte yandan böyle ayrımsız bir yasa çıkarması ve çoğunluğu kadına yönelik şiddetten ceza almış nadir örnekleri bu şekilde cezasız bırakması anlaşılır gibi değil. Mevcut uygulamada, kadına yönelik şiddet suçları içinde yer alan darp, tehdit, hakaret vb. suçlar zaten erteleme, paraya çevirme ya da hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi hukuki kurumların işletildiği az ceza gerektiren suçlar. Bir erkeğin böyle bir fiilden dolayı cezaevine girmiş olması bu suçu birden fazla kere işlediği, yani mükerrer olduğu anlamına gelir. Yani daha önce de bu tür suçlar işlemiş, yargılanmış, ceza almış ancak ceza kanunu düzenlemesi gereği aldığı cezalar ertelenmiş ya da hükmün açıklanması geri bırakılmıştır. Bu süre içinde aynı suçu tekrar işlediği için önceki ertelemeler hükümsüz kalmış ve cezaevine girmiştir. Bu durumda ortada seri bir şiddet faili var demektir ve 6411 sayılı yasa ile bu suçu işlemeyi alışkanlık haline getiren erkekler ödüllendirilmiş oluyor.

2- Bu konuda biz öncelikle bu suçların hiçbir biçimde erteleme, paraya çevirme ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi uygulamalara tabi olmayan suçlar olarak tanımlanması gerektiğini düşünüyoruz. Ya da 6411 sayılı yasa gibi düzenlemeler yapılacaksa bile kadına yönelik şiddet suçlarının bu tür düzenlemelerin dışında tutulması gerektiğini düşünüyoruz ki bu yasanın 4. maddesinin 6. fıkrası bu yasanın uygulanmayacağı durumları da saymış. Burada kadına yönelik şiddet suçlarının da düzenleme dışı olduğu belirtilebilirdi.

Öte yandan kadına yönelik şiddetle mücadelenin daha bütünlüklü bir yaklaşım gerektirmesi açısından ve kadına yönelik şiddetin sistematikliği ve yaygınlığı ve bir an önce ortadan kaldırılması aciliyeti karşısında çocuklarla ilgili yasal düzenlemeler ve yargılama usulleri gibi özel usuller getirilebilir. Uzmanlaşmış savcılar ve mahkemeler, belki özel bir yasa ve ceza infaz sistemi üzerinde tartışmanın anlamsız olmadığı kanaatindeyim.

3- Yasalar iyi ya da kötü olabilir, eksik ya da mükemmel olabilir ama Türkiye açısından bu yasal düzenlemelerin eksik ya da yeterli olup olmadığını bile görme şansımız olmadığını düşünüyorum. Yasada ne yazarsa yazsın, bunların uygulanması uygulayıcıların yani kolluğun, savcılarının, hakimlerin insafına, inisiyatifine kalmış durumda. Kanunda açıkça yazılan ve amir hüküm niteliğinde olan hükümler bile uygulayıcılar tarafından yoruma açıkmiş gibi algılanıyor, sanki yasanın gereğini yerine getirip getirmeme konusunda takdir yetkileri varmış gibi davranıyorlar. Bunun yanında, Türkiye’de hakim bürokratik anlayış gereği yasa, yönetmelik vb. yürürlüğe girmiş olsa bile uygulanması için ille yazılı talimat, genelge, yönerge gerekiyor. Kolluğa yasada yazılı önlemleri alması için başvurduğunuzda aldığımız yanıt “bize bakanlıktan yazı gelmedi” oluyor. Yani yasayı çıkarmak yetmiyor, uygulanmasını sağlamak teknik olarak ayrıca bir çaba ve süreç gerekiyor. Bir de buna uygulayıcıların cinsiyetçiliği eklendiğinde bir arpa boyu yol alamıyorsunuz. Yasayı uygulamayanlar hakkında kararlı bir denetim mekanizması da işletilmediğinden o gün karşınıza çıkan kamu görevlisinin ruhsal durumuna göre sonuç alırsınız ya da alamazsınız.

Öte yandan 6284 sayılı yasa özelinde, bu o kadar hızlı hazırlanmış ve çıkarılmış bir yasa ki, yasanın uygulanmasını sağlayacak teknik altyapı, idari kadrolar, bütçe, fiziksel mekanlar dahi oluşturulmadan çıkarıldı. Yasa yapım sürecinde bu yönde ileri

sürdüğümüz hiçbir itiraz bakanlık tarafından ciddiye alınmadı. Yasanın çıkmasının üzerinden bir yıl geçmesine rağmen uygulayıcılara yönelik eğitimler yapılmadı, yasada yer alan aynı ve nakdi yardımlar için yönerge bile yok ortada.

4- Öncelikle son dönemde kadına yönelik şiddetin neden arttığı üzerine düşünecek olursak, verebileceğimiz cevaplardan biri kadınların eskisine oranla içinde yaşadıkları şiddete boyun eğmiyor oluşları, isyan etmeleri. Bu noktada kadınları güçlendirecek mekanizmaların oluşturulması şart. Feminist yönetimle işletilen ve kadını güçlendirme hedefini esas alan sığınakların sayısının artırılması, kadınların kendilerini ve çocuklarını geçindirebilecekleri düzeyde gelir getiren iş olanaklarının yaratılması, aynı ve nakdi yardımlar, çocuklar için kreş vb. bu anlamda ilk akla gelenler. Ayrıca hukuk uygulayıcılarının ciddi bir kadına yönelik şiddet eğitiminden geçirilmeleri ve sıkı bir biçimde denetlenmeleri gerekiyor, eğer yasalardan bir sonuç almak istiyorsak.

Bundan ötesi feminist mücadelenin konusu, kadınların örgütlenmeleri, sokağa çıkmaları...

Başkent Kadın Platformu Dönem Başkanı Berrin Sönmez'in Platform adına göndermiş olduğu yanıtlar;

1- Tek kelimeyle ürkütücü buluyorum. Kadına yönelik şiddetle mücadele edebilmenin tek yolu erkek algısını değiştirmek. Ancak denetimli serbestlik yasası bu algıyı değiştirmeyi engelleyecek, şiddet uygulayanın yaptığı yanına kalacaktır. Fakat daha kötüsü, hapiste geçirdiği süreyi "yarım kalmış işini tamamlamak" niyetiyle ve öfkesini bileyerek geçirmiş olabilecek pek çok fail, kadını öldürünceye kadar şiddet azmini sürdüreceği için bu yasanın şiddet failine de uygulanması şiddet mağduru kadınlar için hayati tehlike arz edecektir.

2- Cezalandırmalarda hafifletici nedenlerin yok hükmünde sayılması, kadına yönelik şiddeti en aza indirmek için mutlaka gereklidir. Cezanın infazı sırasında ise mahkûmlara psikolojik desteği de içerecek şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği davranışı kazandıracak eğitimler verilmesi, ıslahı için uyguladığı şiddetten pişmanlık duymasını sağlamak gereklidir.

3- Yasal düzenlemelerin geçmişe kıyasla ileri düzeyde iyileştiğini söylemek gerekir. Şu anda yapılması gereken düzenleme, şiddetle mücadeleyi mümkün kılan yasalara "eşitlik" prensibini ana akımlaştırarak kavramların yerleştirilmesidir. Asıl sorun uygulayıcıların yasanın ruhuna uygun gelişmeyi gösteremeyişi. Kamu ve hukuk kurumlarının her düzeydeki görevlilerinin şiddetle mücadeleyi etkin biçimde gerçekleştirmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğine inanmış ve adanmış olması umulur ancak bu gerçekleştirilmesi zaman alacak bir hayal gibi görülse bile karar mekanizmalarında adanmışların varlığı diğer kademeleri yönlendirecektir.

4- Kadının güçlenmesi en önemle ve ilk olarak yapılması gereken iştir. Kadının güçlenmesini farklı kulvarlarda eş zamanlı sürdürülecek bir dizi yasal-yapısal, idari, akademik çalışmanın ortak yürütülmesi ile başarmak mümkün olabilir. STK işbirliği ve medya desteği ile organize bir faaliyetin kararlılıkla sürdürülmesi gerekir. Bu faaliyetler arasında;

a) İlk ve en yaygın faaliyet olarak acilen STK çalışmalarıyla şiddetten kendisini kurtarabilmiş, hayatının kontrolünü eline almayı başarmış "güçlü/lider kadın" örnekleri, etkin medya desteği sağlanarak kamuya tanıtılmalı ve şiddet mağduru kadınların içine yuvarlandığı çaresizlik duygusundan kurtulmalarına yardımcı olacak rol-model etkisi sağlanmalıdır.

b) Kamu kurumları karar mekanizmalarında, yerel ve ulusal siyasal temsil ve parti karar mekanizmaları ile yerel yöneticiler arasında kadın varlığının eşit temsili/temsilde adaleti hedefleyerek özel önlemlerle ve acil olarak arttırmak.

c) Şiddetin kaynağı eşitsiz güç ilişkisi olduğu için toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırmak için hemen başlanacak uzun soluklu ve kararlılıkla sürdürülecek eğitim faaliyetleri ve eğitim faaliyetlerinin kalıcı davranışa dönüşmesini sağlayacak politik tedbirlerle uygulamanın başlaması.

Kadına yönelik şiddet salt saldırganlık dürtüsü ile ilgili kabul edilmemeli cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığı gözden kaçırılmayarak eşitliği kurmak yönünde idari, yasal tedbirler alınmalıdır.

Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Başkanı Av. Alev Toker'in sorularla ilgili değerlendirmeleri şöyle;

1- Cezalar, suç işleyenleri ve bu suçu işleme düşünce ve eğiliminde olanları caydırmak ve ıslah etmek için kanun koyucu tarafından düzenlenen Hukuk Hükümleridir.

Bu nev'i suçların "Denetimli Serbestlik Uygulamaları" kapsamı içine almak Ceza Hukuku prensibine ve Yasa'nın düzenlenme amacına uygun düşmemekte ve deyim yerinde ise; Bu düşünce ve eğilim içinde olanlarda UMURSAMAZLIK getireceği inancındayım.

2- Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ceza infaz sistemi; Öncelikle tekrarı halinde CEZANIN ÇOK FAZLA ARTTIRILMASI olmalıdır.

Şiddet Uygulayan uzun süreli TIBBİ TEDAVİYE tabi tutulmalıdır.

Şiddet Uygulayanlar TEŞHİR EDİLMELİ ve bazı HAKLARDAN GEÇİCİ VE SÜRELİ olarak mahrum edilmelidir.

Hızlı hareket edilemiyor. Zarar verenin eve yaklaşp yaklaşılmaması söz konusu ise, kontrolü yapılamıyor, neticesi takip edilemiyor.

4- Kadına yönelik şiddetle mücadelede öncelikli olarak yürütülmesi gerekli çalışmalar ne olmalıdır sorusunun yanıtı YASALARIN UYGULANABİLİRLİĞİNİ SAĞLAMAKTIR. Kadını korumak için KURUMLAR kuruluş aşamasında olmamalı KURUMLAR KURULMALI ve hayata acilen geçirilmelidir. Yapılacak, edilecek, olacak'lar ile önlem alınamaz. Buralarda çalışmak üzere gerçekten O KONUDA UZMAN insanların acilen istihdamına ihtiyaç vardır. Yasanın ruhuna uygun İŞLEVSELLİK gerekmektedir. MAĞDUR ile iletişim konusunda UZMAN, YASAYI BİLEN, UYGULAMANIN GEREKLİLİĞİNİN farkında olan personel bulunmalıdır.

C. Genel Değerlendirme

Birçok kadın kuruluşuna ve dört büyük baronun kadın komisyonlarına bire bir görüşme, internet, telefon gibi çeşitli araçlarla başvurmuş olmamıza rağmen, yalnızca

dört kadın kurumundan yanıt almış olmamız, bu konuda kadın örgütlerinin görüşleriyle ilgili genel bir değerlendirmede bulunmamızı güçleştirmektedir. Ancak elimize ulaşan ve yukarıda da yer verdiğimiz yanıtlardan hareket edecek olursak, kadına yönelik şiddet suçlarında suç kategorisinin özgülüğüne göre ayrı bir cezalandırma ve infaz sistemi uygulanması gerekliliği konusunda bir görüş birliği olduğu açıktır.

Kanaatimizce de suçları karşılığı olan cezaların biçimsel oranlarına göre değerlendirmek ve bu doğrultuda hapis ya da alternatif ceza uygulanacağını belirlemek büyük bir yanılgıdır. Kadınlara yönelik suçlar özgülünde, failer üzerinde caydırıcı etkide bulunabilecek nitelikte cezaların belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim failerin salt silah taşıma, ikamet edilen eve yaklaşma yasağı gibi kararlarla salıverilmeleri, kadınlara yönelik şiddet suçlarını önlemediği gibi bu suçların artmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu tür suçlar kolluğa intikal ettiği andan itibaren mağdurların can güvenliğini gerçek anlamda sağlayacak tedbirlerin alınması, süreci aksatan eksikliklerin ivedilikle giderilmesi gerekmektedir. Aksi halde, mağdurlara koruma sağlanmadan ve alternatif alanlar açılmadan yapılacak tüm düzenlemeler ve alınacak kararlar kağıt üzerinde kalmaktan öteye gidemeyecektir.

Kurumlar, kadına yönelik şiddet suçlarıyla ilgili yasal düzenlemelerde ilerleme katedildiği konusunda genel olarak hemfikir olmakla birlikte, gerek mevzuat gerekse de uygulamada birçok eksiklik ve sorun olduğunu da belirtmişlerdir. Özellikle de cezaların yeterince caydırıcı olmamasına dikkat çekildiği görülmüştür. Çalışmanın ilgili bölümlerinde ayrıntılı olarak değinildiği üzere hukuki düzenlemelerin caydırıcı etkisi önemlidir ve göz ardı edilemez. Ancak kadına yönelik şiddetin önlenmesinde, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik politikalar belirlenmesi ve bu yönlü çalışmalar yürütülmesi sorunun kaynağına ilişkin daha öncelikli bir yaklaşım olacaktır. Kadın örgütlerinin de değindiği üzere başta kadınların şiddetin önlenmesi ve daha genel olarak haklarının elde edilmesine yönelik mücadele etmesi, hem sorunun görünür kılınmasında hem de çözüme yönelik alternatiflerin oluşturulmasında başat rol oynamaktadır.

SONUÇ

“Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Rolü” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının birinci bölümünde, öncelikle kadına yönelik şiddet olgusunun tanımı, biçimleri, sosyolojik nedenleri ele alınmıştır. Farklı tasnifler ve yaklaşımların incelenmesinden sonra sorunun kadının ikinci cins olarak görülmesinden kaynaklanan toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olduğu kanaatine varılmıştır. Kadınların ezilen cins olarak görülmelerine karşı yürüttükleri birey olma mücadelelerinin dünyada ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi ve bunun sonucunda elde edilen kazanımlara yer verilmiştir. Kadınlara yönelik şiddet ile ilgili ülkemizde ve başka ülkelerde yapılan araştırma ve istatistiklerden örnekler değerlendirilmiş ve sorunun çözümü için yürütülen mücadelelerle kısmi ilerlemeler kat edilmiş olsa da kadınlara yönelik şiddetin halen yakıcı bir sorun olarak dünyanın her yerinde varlığını koruduğu görülmüştür. Ülkemizdeki çalışmaların sonuçlarında ise eğitim, bölge, yaş, sosyal-ekonomik durum gibi ölçütlere göre farklılıklar görülse de kadına yönelik şiddetin her kesimde ve yaklaşık boyutlarda mevcut olduğu anlaşılmıştır. Bu da kadınlara yönelik ayrımcılığın ve şiddetin sosyolojik ve kültürel bir sorun olduğu değerlendirmesine paralel bir sonuçtur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kadına yönelik şiddetin oluşumunda ve önlenmesindeki etki ve rolünü anlamak üzere, suç ve suçluluk olguları ile ceza ve ceza adaleti teorilerinin tarihsel gelişimi incelenmiş ve tüm toplumlarda onaylanmayan fiillerin belirlenerek, bu fiillere bazı yaptırımlar uygulandığı görülmüştür. Toplumun gözetim ve denetiminin iktidarların yapısı ve ihtiyaçları doğrultusunda farklı biçimlerde kendisini gösterdiğine ilişkin Michel Foucault’nun yapmış olduğu çalışmalar ele alınmıştır. Foucault’nun, 18. yüzyılda yaşamın ön plana çıkarılmasıyla “bedenin cezalandırılmasından toplumsal bedenin gözetlenmesi”ne geçiş olarak yapmış olduğu değerlendirme üzerinden cezalandırmada suçludan öç alma anlayışından onun ıslahına doğru yaşanan değişim açıklanmıştır.

Günümüzde hapishane sisteminin özellikle suçun önlenmesi bakımından girmiş olduğu açmazlar ve devletlerin üzerinde ağır bir mali külfet oluşturması gibi nedenlerden ötürü alternatif ceza infaz sistemi arayışlarının ortaya çıkışı ele alınmıştır. Bu alternatif cezalardan denetimli serbestlik sisteminin tanım, amaç, işlev, hedefleri ile yasal dayanakları açıklanmıştır. Mukayeseli hukukta denetimli serbestlik hizmetlerinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin ABD, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Almanya örneklerine yer verilmiştir. Ülkemizde denetimli serbestlik sisteminin tarihsel gelişimi, teşkilatı ve yasal dayanakları açıklanmıştır.

Son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle denetimli serbestlik sisteminde getirilen değişiklikler ele alınmış, bu değişikliklerin sistemin kapsamında yarattığı sonuçlar açıklanmıştır. Bu değişikliklerden 6411 Sayılı Kanunun getirdiği yenilikler, denetimli serbestlik sisteminin kapsamını kadına yönelik şiddet suçları bakımından da genişlettiği için ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İnsanlığın tarihsel gelişim seyrinde intikam ve öç alma duygularına paralel olarak şekillenen ceza felsefeleri zamanla yerini ıslah edici, onarıcı anlayışlara bırakmıştır. Suç, suçluluk, ceza adaleti gibi olguların biçimi ve içeriğini iktidarın değişen niteliğinden kopuk olarak, salt bu kavramların kendi içkin dönüşümleri üzerinden ele almak mümkün değildir. Foucault'nun birçok yönüyle geliştirmiş olduğu iktidar kavramının bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmış olması ceza adaleti ve infaz sistemlerinde yaşanan dönüşümün sosyolojik boyutuna dikkat çekmek amacını taşımaktadır. Foucault'nun "Bedenin cezalandırılmasından toplumsal bedenin gözetlenmesine geçiş" olarak özetlediği günümüz iktidarlarında var olan denetim ve gözetim sistemi, yalnızca hapishanelerle sınırlandırılmış bir cezalandırma anlayışından çok daha karmaşık bir biçim almıştır. İktidar artık suçlunun bedenine yönelmek yerine gözetimi okul, hastane, iletişim araçları gibi yaşamın tüm alanlarına yayarak tüm toplumu gözetlemektedir. Suçlular ise iktidarın varlığı bakımından taşıdığı tehdide göre ya kapatılmakta ya da denetim ve gözetim altında tutularak "ıslah" edilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizdeki iktidar yapısı etnik olarak Türk, inanç bakımından Sünni, cinsiyet temelinde erkek, sınıfsal olarak ise burjuva egemenliğine dayanmaktadır. Dolayısıyla suç olgusu ve tehdit derecesi de bu hâkimiyetlerin korunması esasına göre

şekillenmektedir. Hâlbuki gerçekten adaletli bir ceza sisteminde suçun ve cezanın belirlenmesi, suçun niteliği ve bu suçtan etkilenenin özellikleri ile içinde bulunduğu tehdit esas alınarak belirlenmelidir.

Kadına yönelik şiddet suçları özgülünde, özellikle son on yılda önemli gelişmeler kat edilmiş olsa da gerçekleştirilen yasal düzenlemeler hem kendi içerikleri hem de uygulamadaki yansımaları bakımından adeta erkek egemen anlayışın duvarına çarpmaktadır. Örneğin kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla kabul edilen kanunların aile içi şiddetin önlenmesi başlığında yansıdığı üzere, kadının yaşadığı cinsiyet ayrımcılığını, aile ile sınırlandıran yaklaşım sona ermiş değildir. Yine kadına şiddetin önlenmesinde uygulamada kilit rol oynayan kolluk güçleri, hâkimler ve savcılar aynı erkek egemen, “ailenin korunması” algısıyla hareket etmesi, kadınların içinde bulunduğu tehdidin büyümesine neden olmaktadır. Uzaklaştırma ve tedbir kararları ise kâğıt üzerinde kalmakta; koruma, barınma, geçinme imkânları sağlanmadan tek başına kadınları şiddetten korumaya yetmemektedir. İyi işlemeyen denetimli serbestlik ve benzeri diğer uygulamalar, kadına yönelik şiddet suçları bağlamında hapis hane uygulamasına göre daha olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yasalar temelindeki eksikliklerin üzerine uygulamadaki sorunların eklenmesinin yanı sıra tehdit altındaki kadınlara sunulması gereken alternatif olanakların sınırlı olması, şiddet sorununu daha bir katmerli hale getirmektedir. Mağdurların rehabilitasyonuna yönelik uzman yardımları ve rapor sistemi de yeterli sayıda ve nitelikte kadro olmadığından prosedürden öteye gidememektedir.

Kadına yönelik şiddet sorununun mağdur kesimi olan kadınlar açısından sistemdeki eksiklikler, suçlu kesime yönelik sorunlu yaklaşımlarla daha da çözümsüz bir hal almaktadır. Mevcut yasalar, şiddeti önlemek için yeterli caydırıcılığa sahip değildir. Özellikle 6411 sayılı kanunla birlikte kadına yönelik şiddet suçlarının denetimli serbestlik hizmetleri kapsamına alınması bu yetersizliği bir kat daha artırmıştır. Üstelik denetimli serbestlik sistemi, gerekli alt yapı hazırlanmadan uygulamaya koyulmuş çok yeni bir sistemdir. Ayrıca sistemin kapsamının, suçların niteliği bakımından hiçbir ayırım yapılmadan salt ceza süreleri üzerinden belirlenmesinin, kadına yönelik şiddet suçlarında ortaya çıktığı üzere, sistemin amacıyla bağdaşmayan sonuçlara yol açacağı aşikârdır.

Çalışmada sıkça vurgulandığı üzere erkek egemen zihniyetin kırılmasına dönük adımlar atılmadan, başka bir deyişle toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde, doğru bir toplumsal bilinç oluşturulmadan kadına yönelik şiddet sorununun, salt suç ve ceza tanımlamalarında, ceza infaz sistemlerinde yapılan kısmi değişiklik ve yeniliklerle kesin bir çözüme kavuşturulması gerçekçi bir hedef değildir. Bu nedenle öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini geliştirecek politika ve çalışmaların geliştirilmesi, yasalardada aynı yaklaşımla değişime gidilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- ARICAN, Mehmet, **Ceza Adaleti**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009
- AYAN, Sezer, **Aile ve Şiddet Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet**, Ütopya Yayınları, Ankara 2010
- BAUMAN, Zygmunt, **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2012
- BENTHAM, “Gözetleme İlkesi Düncesi”, içinde **Panoptikon Gözün İktidarı**, Su Yayınları, İstanbul 2008
- CAN, Cahit, **Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar**, Seçkin Yayınları, Ankara 2002
- ÇOBAN, Barış, **Panoptikon: Gözün İktidarı**, Su Yayınları, İstanbul 2008
- FOUCAULT, Michel, **Büyük Kapatılma**, 2. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2011
- , **Ders Özetleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995
- , **Hapishanenin Doğuşu**, 3. Basım, İmge Yayınevi, Ankara 2006
- KAMER, Kadri, Vehbi, **Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı**, Adalet Yayınevi, Ankara 2007
- GÜRİZ, Adnan, **Hukuk Başlangıcı**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Üçüncü basım, Ankara 1992
- KARINCA, Eray, **Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, Ankara Barosu Yayınları, 2011, s. 22,

http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/2012yayin/2011sonrasikitap/Kadina_Yonelik_Aile_ici_Siddet_ic.pdf, 07.03.2013

MARX, ENGELS, LENİN, STALİN, KOMİTERN & ZETKİN, Clara, **Kadın Sorunu Üzerine**, İnter Yayınları, Dördüncü Basım, İstanbul 1996

MALİNOWSKİ, Bronislaw, **Yabancı Toplumda Suç ve Gelenek**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2003

NURSAL, Necati; ATAÇ, Selen, **Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2006

ÖZKAZANÇ, Alev, **Neo-Liberal Tezahürler Vatandaşlık, Suç, Eğitim**, Dipnot Yayınları, Ankara 2011

SOKULLU, Akıncı, Füsün, **Kriminoloji**, Beta Yayınları, 9. Basım, İstanbul 2012

ŞENER, Ekin, Bozkurt, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirmesi**, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2011

TEKİN, Üzeyir, **Şiddet, Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı**, Orient Yayınları, Ankara 2011

TEZCAN, Mahmut, **Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri**, Naturel Yayınları, Ankara 2003

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, **Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet**, 2. Baskı, Ankara 2010

URHAN, Veli, **Foucault**, Say Yayınları, İstanbul, 2010

Yıldırım, Aysel, **Sıradan Şiddet Türkiye’ye özgü olmayan bir sorun: Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin toplumsal kaynakları**, Boyut Kitapları, İstanbul 1998

AKTAŞ, Aliye Mavili, Aile İçi Şiddet, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 43, Yıl 10, s. 151-158

ÖZTÜRK, Armağan, “Bir Haklı Savaş Tartışması: Şiddet Meşru Olabilir mi?”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı 43, Yıl 10, s. 115- 128

SARI, Özgür; ÖNKAL, Güncel, “Suçun Sosyolojisi, Cezanın Felsefesi”, **Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi**, Sayı 21, s. 167-178

Hürriyet Gazetesi, ”Adalet Bakanlığı tabloyu açıkladı”, 10.05.2012,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20524363.asp>, 25.03.2013

“Altı Yılda Dört Bin Kadın Öldürüldü”, 26. 11.2012,
<http://www.bianet.org/kadin/insan-haklari/142383-alti-yilda-dort-bin-kadin-olduruldu>, 10.03.2013

“6284: Aile'nin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Dair”,
<http://www.siginaksizbirdunya.org/6284-2.html>, 19.03.2013

ATALAY, Osman, “Denetimli Serbestlik”,
http://www.infazhukuku.org/index.php?option=com_content&view=article&id=65:denetserbest&catid=45:mak&Itemid=53, 28.01.2013

Avrupa Konseyi R (2000) 22 Sayılı Tavsiye Kararı,
ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tavsiyekararlari/12.pdf, 04.03.2013

Avrupa Konseyi R (87) 3 sayılı Tavsiye Kararı,
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/413-433.pdf>,
12.03.2013

Avrupa Konseyi R (97) 12 Sayılı Tavsiye Kararı, <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tavsiyekararlari/9.pdf>, 12.03.2013

Avrupa Konseyi R (99) 19 Sayılı Tavsiye Kararı,
www.undp.org.tr/demGovDocs/.../Uzlasma_Tavsye_Karari.doc, 12.03.2013

BERKTAY, Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”,
http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf, 18.03.2013

BM “Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin BM Minimum Standart Kuralları (Tokyo Kuralları)”

<http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/tavsiyekararları/14.pdf>, 12.03.2013

“BM Kuruluşları: Kadına Karşı Şiddet Dünyanın Dört Bir Yanında Varlığını Sürdürüyor”,
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=3785>,
07.03.2013

“Biyoktidar”, **Felsefe Ekibi Dergisi**, Yıl:2009, Sayı 12,
http://www.felsefeekibi.com/dergi12/s12_y15.html, 28.01.2013

CANSEL, Erol, “Sosyal Devlet ve Aile”, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Cansel.pdf>, S. 11-21,
07.03.2013

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı,
<http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/pDetayDrafOfALaw.aspx>, 05.03.2013

DEMİRBAŞ, Timur, “Suçun Nedenleri, Suç Etolojisi”,
<http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20Sosyolojik.htm>,
28.03.2013

“Dünyada Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi”,
<http://morharfler.blogspot.com/2010/02/dunyada-kadn-haklarnn-tarihsel-gelisimi.html>, 18.03.2013

ERGAN, Nevin, Güngör, “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”,
<http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php>,
18.03.2013

ERTÜRK, Yakın, “Kültür ve Kadına Karşı Şiddet Arasındaki Kesişmeler”,
<http://www.sucveceza.org/Makale/Yakin%20Erturk%20Makaleler%20-1%20.pdf>, 07.03.2013

Milliyet Gazetesi, “Eşini döven kocaya af”, 01.02.2013,
<http://gundem.milliyet.com.tr/esini-doven-kocaya-af/gundem/gundemdetay/01.02.2013/1663154/default.htm>, 13.03.2013

“Eşini Sokak Ortasında Vurdu!”, <http://haber.mynet.com/esini-sokak-ortasinda-vurdu-643720-yasam/>, “Platform Ayşe Taşdelen’in Ailesine Sesleniyor”,
<http://yarinhaber.net/news/709>, 07.03.2013

GÖK, Mehmet, Aile İçi Şiddet ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, <http://library.cu.edu.tr/tezler/7537.pdf>, 07.03.2013

GÜLER, Nuran; TEL, Hatice; ÖZKAN, Tuncay, Fatma, “Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı”, **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Yıl 2005, sayı 27(2), s. 51-56, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1081.pdf>, 07.03.2013

<http://web.tbmm.gov.tr/gelenkagitlar/metinler/156922.pdf>, 07.03.2013

“İşte Gerçek Veriler”, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/aciklamalar/177/iste-gercek-veriler>, 19.03.2013

“Kadına Yönelik Şiddet Artıyor”, <http://www.kesk.org.tr/node/716>, 10.03.2013,

“Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge”,
http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_kadinlara_yonelik_siddetin_ortadan_kaldirilmasina_dai.pdf, 07.03.2013

<http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/>, 07.03.2013

KALE, Mustafa, “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Sistemi”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/tez/239727.pdf>, 11.03.2013

KARAKEHYA, Hakan,” Gözetim ve Suçla Mücadele”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl 2009, sayı 58 (2), s. 319- 357, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2009-58-02/AUHF-2009-58-02-karakehya.pdf>, 28.01.2013

KARINCA, Eray, “Ailenin Korunmasına Dair Kanunda 5636 sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler”, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_825.htm, 18.03.2013

KIZMAZ, Zahir, Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 210-231, <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/VII2/ZahirKizmaz.pdf>, 28.01.2013

KONAN, Belkis, “Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl 2011, sayı 60 (1), 157-174, <http://www.law.ankara.edu.tr/dergi/AUHF-60-01/AUHF-2011-60-01-konan>, 07.03.2013

MOROĞLU, Nazan, “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-99-1169.pdf, 02.04.2013

“15 Bin Tutuklu Serbest Bırakılacak”, <http://www.endakikahaber.com/15-bin-tutuklu-serbest-birakilacak-n-704.aspx>, 13.03.2013

“Öldürülen Öğretmenin Vasiyet Gibi Dilekçesi”, <http://www.cnnturk.com/2012/guncel/12/09/oldurulen.ogretmenin.vasiyet.gibi.dilekcesi/687837.0/index.html>, 07.03.2013

ÖZBEK, Mustafa, “Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Mağdur Fail Uzlaştırmasının Usul ve Esasları”,

<http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-2007-56-04/AUHF-2007-56-04-ozbek.pdf>, 28.01.2013

ÖZBEK, Mustafa, “Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları ve Arabuluculuk Uygulaması”,

http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_806.htm, 28.01.2013

ÖZMEN, KAYMAK, Suna, “Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Yıl 2004, Cilt 37, Sayı 2, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/144/1019.pdf>, 07.03.2013

“Sayılarla Kadına Yönelik “Erkek”/ “Devlet” Şiddeti”, <http://bianet.org/bianet/kadin/126227-sayilarla-kadina-yonelik-erkek-devlet-siddeti>, 07.03.2013

“8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nün Kısa Tarihi”, <http://www.cafrande.org/?p=679>, 09.03.2013 Sevimli, Zekeriya, “Türk Ceza Adalet Sistemi ve Yargı”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 65, Sayı 3, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2007-3/8.pdf>, 18.01.2013

SUBAŞI, Nüket; Akın, Ayşe, “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf, 07.03.2013

“Suçun Nedenleri”, <http://www.genbilim.com/content/view/1762/>, 28.03.2013

ŞAFAK, Elif, “Çatısız Kalmak”, **Haber Türk Gazetesi**, <http://www.haberturk.com/yazarlar/elif-safak/595486-catisiz-kalmak>, 07.03.2013

Şartla Mahkum Edilen veya Şartla Salıverilen Suçluların Gözetimi Hakkında Avrupa Sözleşmesi, <http://www.avrupakonse yi.org.tr/antlasma/aas188o.htm>, 12.03.2013

ŞEN, Ersan, “Ceza İnfaz Kanunu Değişti!”, <http://www.haber7.com/prof-dr-ersan-sen/haber/983983-ceza-infaz-kanunu-degisti>, 13.03.2013

“Şiddete Uğrayan Kadınlar Her geçen Gün Artıyor”, <http://www.kadinvekadın.net/siddete-ugrayan-kadinlar-her-gecen-gun-artiyor-2012-11-24.html>, 07.03.2013

“Türkiye’de Kadına Şiddet Gerçeği!”,

<http://www.diyarbakirhaber.gen.tr/cgi-sys/suspendedpage.cgi>, 04.02.2013

“Türkiye’de Kadın Hakları Alanında Kaydedilen Gelişmeler”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-kadin-haklari-alaninda-kaydedilen-gelismeler.tr.mfa, 19.03.2013

“Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi”, <http://www.kadınlardernegi.com/forum/turkiyede-kadin-haklari/79-turkiyede-kadin-haklarinin-tarihsel-gelisimi.html>, 07.03.2013

UĞUR, Hüsamettin, “Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-101-1208.pdf, 18.03.2013

“Uluslararası Düzeyde “Kadın Konularında” Yapılan ve Düzenlenen Toplantılar”, <http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=19>, 19.03.2013

USTA, İbrahim; ÖZTÜRK, Hakan, “Denetimli Serbestlik”, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfaları/bilgibankasi/makaleler/makale_ds_cezahukukudergisi.pdf, 11.03.2013

Sabah Gazetesi, “Her 10 Kadından Dördü Şiddet Görüyor”, www.sabah.com.tr%2FYasam%2F2012%2F04%2F15%2Fher-10-kadından-4u-siddet-goruyor&anno=2, 07.03.2013

YAVUZ, A. Hakan, “Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci”, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2012-100-1190.pdf, 28.01.2013

“25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü”, <http://kadin.uzerine.com/index.jsp?objid=2033>, 02.04.2013

“25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü”, <http://kadin.uzerine.com/index.jsp?objid=2033>, 02.04.2013